

Załącznik nr 1
do Zarządzenia Nr 19/2025
Burmistrza Urzędowa
z dnia 04.02.2025 r.

ZAŁĄCZNIK DO UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W URZĘDÓWIE NR

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Urzędów na lata 2025-2028

OPRACOWANIE

UZGODNIONO

Opracowanie:
Gorgona Patrycja Piotrowska
Ul. Prosta 28A/1
20-135 Lublin

Zespół autorów:
Marcin Piotrowski (e-mail: marcincastello@tlen.pl)
Patrycja Piotrowska (e-mail: pm.piotrowska@gmail.com)

1. Wstęp	5
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	7
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	7
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026	7
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury	8
4.1.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.	9
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	10
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)	10
4.2.2. Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027	11
4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego	11
4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026	13
4.2.5. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027 dla LGD Ziemi Kraśnickiej	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	15
5.1.1. Strategia Rozwoju gminy Urzędów na lata 2014-2022 (z perspektywą na kolejne lata)	15
5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Urzędów na lata 2016-2026	15
5.1.3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla gminy Urzędów	17
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Urzędów	18
5.2.1. Zarys historii Urzędowa i gminy Urzędów	18
5.2.2. Krajobraz kulturowy gminy Urzędów	20
5.2.3. Układ urbanistyczny	20
5.2.4. Obiekty sakralne	21
5.2.5. Obiekty rezydencjonalne	27
5.2.6. Obiekty obronne	28
5.2.7. Zabytki techniki	28
5.2.8. Cmentarze i mogiły	31
5.2.9. Parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni	36
5.2.10. Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości	37
5.2.11. Zagrody wiejskie	39
5.2.12. Zabytki archeologiczne (nieruchome)	39
5.2.13. Dziedzictwo niematerialne	39
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.3.1. Stanowiska archeologiczne	39
5.3.2. Zabytki ujęte w krajowej ewidencji zabytków	39
5.3.3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (RZ), w tym zabytki archeologiczne	40
	41

5.3.4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	41
5.4. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków	41
5.4.1. Zabytki archeologiczne GEZ	41
5.4.2. Architektura GEZ	45
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy Urzędów	49
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów, analiza szans i zagrożeń oraz ocena realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024	49
7. Założenia programowe Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Urzędów na lata 2025-2028	53
7.1. Priorytety programu opieki	53
7.2. Kierunki działań programu opieki	53
7.3. Zadania programu opieki na lata 2025-2028	54
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	58
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	59
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	60
11. Realizacja i finansowanie przez gminę Urzędów zadań z zakresu ochrony zabytków	62
12. Część graficzna	67
13. Bibliografia	

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe gminy Urzędów, składające się na krajobraz kulturowy, który obejmuje stanowiska archeologiczne, zabytki architektury, zabytki małej architektury, historyczne układy przestrzenne, dzieła sztuki, obiekty przyrodnicze, miejsca historyczne, w tym miejsca pamięci narodowej, wreszcie tradycje miejscowe, w tym ginące zawody. Odwołując się do elementów dziedzictwa kulturowego, wzięto pod uwagę ich:

- 1) wartość historyczną i kulturową,
- 2) spełnianie warunku bycia zabytkiem w myśl Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292, rozdział 1, art. 3, punkt 1: „zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”;
- 3) wpis do Rejestru zabytków nieruchomych;
- 4) wpis do Rejestru zabytków archeologicznych;
- 5) wpis do Rejestru zabytków ruchomych;
- 6) wpis do Ewidencji zabytków nieruchomych (w wymiarze państwowym i wojewódzkim);
- 7) wpis do Ewidencji zabytków archeologicznych.

Przyjęto zasadę, że wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków pokrywa się z listą obiektów wciągniętych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (architektura) oraz obejmuje wszystkie stanowiska archeologiczne na terenie gminy Urzędów. Celem programu jest określenie zasadniczych priorytetów, kierunków działań i konkretnych zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami gminy Urzędów. Przyjęto zasadę, że zarówno priorytety, jak i kierunki działań, wynikające z diagnozy stanu dziedzictwa oraz strategicznych opracowań na poziomie kraju, województwa, powiatu i gminy, mają charakter długofalowy, często wykraczający poza 4-letni okres obowiązywania programu. Konkretnie zadania wyznaczono natomiast na 4-letni okres obowiązywania programu. Program sporządzono zgodnie z punktem 8, art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292), standardami Narodowego Instytutu Dziedzictwa, wytycznymi pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie oraz posilając się zaleceniami zawartymi w publikacji pt. *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, opracowanej przez zespół w składzie: T. Błyskosz, A. Fortuna-Marek, E. Jagielska, I. Liżewska, B. Oszczanowska, J. Welc-Jędrzejewska, „Kurier Konserwatorski” 3 (2009), s. 14-36. Program prezentuje walory dziedzictwa kulturowego i kulturowo-przyrodniczego gminy, stan zachowania, zagrożeń i zagospodarowania zabytków, omawia realizowane i planowane badania w obrębie obiektów zabytkowych, analizuje dostęp do wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i zaleca jego poprawę, przedstawia priorytety, kierunki i działania zmierzające do powstrzymywania stanu degradacji i zapomnienia elementów dziedzictwa kulturowego oraz poprawy ich stanu, a także do ich rewitalizacji. Zawiera również wykaz działań, które powinny doprowadzić do zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. Odnosi się do kwestii przekazywania wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy i uświadamiania jego wartości, dalej – do kwestii promocji dziedzictwa kulturowego, a także zachęcania mieszkańców gminy do włączania się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, jak również aktywnego korzystania z walorów kulturowych regionu. Niniejszy program wskazuje również podstawowe kierunki i działania zmierzające do uzyskania środków finansowych na ochronę, rewitalizację oraz promocję dziedzictwa kulturowego.

Skróty stosowane w opracowaniu: KEZA (Karta Ewidencji Zabytku Archeologicznego), RZ (Rejestr Zabytków), GEZ (Gminna Ewidencja Zabytków), WEZ (Wojewódzka Ewidencja Zabytków), KEZ (Krajowa Ewidencja Zabytków).

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wynika z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292). Zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w Ustawy, Burmistrz sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami. Gminny Program Opieki nad Zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Miejską, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Po zatwierdzeniu dokument ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Burmistrz sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Miejskiej. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest Gminna Ewidencja Zabytków.

Podstawowe cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami określa art. 87 ust. 2 wskazanej ustawy:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 5) wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zgodnie z art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej 2 kwietnia 1997 r. zatwierdzonej w ogólnonarodowym referendum 25 maja 1997 r., ogłoszonej w Dzienniku Ustaw (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483), która weszła w życie 17 października 1997 r., „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. W myśl art. 6, ust. 1 Konstytucji, „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Zgodnie z art. 86 „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292; por zwłaszcza art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 89).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r., poz. 1465 ze zm.), zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy [...] kultury, w tym [...] ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Istotne są również uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym: w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1907 ze zm.); w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.); ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2024 r. poz. 54 ze zm.); ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2024 r., poz. 1478); ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r., poz. 1145 ze zm.); ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 87); 7) ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1491).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w: ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r. poz. 385 ze zm.); ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy: 1) ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

W dniu 8 grudnia 2023 r. Rada Ministrów przyjęła uchwałę (nr 242) ustanawiającą Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026 (Monitor Polski 2023, poz. 1470). Program ma na celu realizację postanowień art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292). Stanowi on kluczowy dokument strategiczny niezbędny do skutecznej ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, opracowany i inicjowany przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego. Program precyzuje cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków, a także wskazuje środki i działania, które mają na celu realizację wyznaczonych zadań.

Głównym celem programu jest zapewnienie skutecznej ochrony zabytków oraz ich opieki poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o szczególnej wartości historycznej i artystycznej, zwiększanie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, wdrażanie procesów cyfryzacji i poprawę jakości postępowań administracyjnych, a także promowanie innowacyjnych technologii w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Głównym celem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026 jest zwiększenie odporności i trwałości zasobu zabytkowego w Polsce. W celu realizacji tego zadania wyznaczono trzy kluczowe obszary działania:

- 1) weryfikacja i ocena zasobu zabytków oraz rozwój narzędzi ochrony dziedzictwa o szczególnej wartości;
- 2) wzmocnienie organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- 3) rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (poprzez edukację i zaangażowanie społeczne).

Aby osiągnąć wszystkie zamierzone cele, dla Programu na lata 2023–2026 opracowano szczegółowy harmonogram wraz z planem finansowania. Dokument uzupełnia również projekt systemu wdrażania, monitoringu, oceny i analizy ryzyka.

Kluczowym elementem Programu są priorytetowe kierunki działań w zakresie ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2026 r. Obejmują one:

- 1) zwiększanie wiedzy o wybranych grupach zasobów zabytkowych;
- 2) ochronę i zarządzanie zabytkami o szczególnej wartości;
- 3) realizację zobowiązań międzynarodowych;
- 4) digitalizację procesów administracyjnych;
- 5) zastosowanie nowoczesnych technologii w ochronie zabytków;
- 6) reformę finansowania opieki nad zabytkami;
- 7) dostosowanie narzędzi ochrony do zmian klimatycznych;
- 8) edukację i podnoszenie świadomości społecznej na temat wartości dziedzictwa kulturowego.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 została przyjęta przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej 21 września 2004 r. jako kompleksowy dokument określający kierunki rozwoju kultury w Polsce. W 2005 r. przedłużono jej obowiązywanie, przyjmując dokument pn. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020. Celem tych dokumentów było stworzenie długofalowej polityki kulturalnej państwa, której integralną część stanowił Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Strategia obejmowała wszystkie sfery związane z funkcjonowaniem kultury – od ochrony dziedzictwa narodowego, przez wspieranie edukacji artystycznej, po rozwój nowoczesnych form zarządzania kulturą i jej promocję na arenie międzynarodowej.

Misja Strategii została zdefiniowana jako: „Zapewnienie zrównoważonego rozwoju kultury, która stanowi najwyższą wartość przekazywaną z pokolenia na pokolenie, kształtuje tożsamość narodową, podtrzymuje ciągłość tradycji i wspiera rozwój społeczno-gospodarczy regionów”.

Główne cele strategiczne w zakresie ochrony zabytków to:

- 1) stworzenie efektywnego systemu prawno-finansowego wspierającego ochronę i opiekę nad zabytkami;
- 2) rozwój edukacji społecznej i zawodowej w zakresie dziedzictwa kulturowego, zwiększanie świadomości społecznej na temat wartości zabytków;
- 3) wzmocnienie narzędzi konserwatorskich i poszukiwanie nowych instrumentów wspierających służby zajmujące się ochroną dziedzictwa;
- 4) zwiększenie odpowiedzialności konserwatorów i ograniczenie ich uznaniowości poprzez wprowadzenie jasnych standardów i odpowiedzialności za decyzje niezgodne z prawem.

Założenia Strategii:

- 1) państwo realizuje zadania w sferze kultury poprzez działania ministra kultury i dziedzictwa narodowego oraz współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego, instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi;
- 2) wydatki publiczne na kulturę muszą rosnąć – podkreślano konieczność zwiększenia nakładów finansowych na kulturę zarówno z budżetu centralnego, jak i samorządowego;
- 3) minister kultury i dziedzictwa narodowego prowadzi i koordynuje programy narodowe, wspiera instytucje kultury oraz zleca zadania organizacjom pozarządowym i lokalnym instytucjom samorządowym;

- 4) finansowanie kultury powinno opierać się nie tylko na budżecie państwa, ale również na środkach pozabudżetowych – poprzez wprowadzenie nowych mechanizmów, takich jak fundusze celowe, programy grantowe oraz współpracę z sektorem prywatnym;
- 5) współpraca z samorządami – minister kultury i dziedzictwa narodowego oraz jednostki samorządu terytorialnego wspólnie odpowiadają za kształtowanie lokalnej polityki kulturalnej. Rola państwa obejmuje badania, monitorowanie oraz wsparcie w sytuacjach kryzysowych;
- 6) motywowanie samorządów do inwestowania w infrastrukturę kulturalną i ochronę dziedzictwa – zachęcanie do tworzenia lokalnych strategii rozwoju kultury;
- 7) wzmacnianie roli społeczeństwa obywatelskiego – wprowadzenie mechanizmów zwiększających udział obywateli w podejmowaniu decyzji kulturalnych i ochronie dziedzictwa;
- 8) wzrost roli organizacji pozarządowych w realizacji działań kulturalnych i ochronie zabytków, zapewnienie im równouprawnienia w dostępie do środków publicznych;
- 9) modernizacja zarządzania kulturą i usprawnienie działań instytucji kulturalnych poprzez wdrażanie nowoczesnych narzędzi i technologii.

Priorytety strategiczne na lata 2004–2013 obejmowały:

- 1) promocję czytelnictwa i wsparcie sektora wydawniczego – rozwój bibliotek i programów promujących książki;
- 2) ochronę dziedzictwa kulturowego – szczególny nacisk na ochronę i rewaloryzację zabytków oraz wspieranie działalności muzeów i archiwów;
- 3) rozwój szkolnictwa artystycznego – rozbudowę infrastruktury edukacyjnej i modernizację programów nauczania artystycznego;
- 4) wzmacnianie instytucji artystycznych i promocję polskiej twórczości na arenie międzynarodowej;
- 5) tworzenie systemu wspierania współczesnej sztuki – rozwijanie instytucji zajmujących się dokumentacją i promocją nowoczesnej twórczości;
- 6) zwiększenie autonomii instytucji kultury – zwiększenie ich samodzielności finansowej i programowej, co ma poprawić konkurencyjność i efektywność.

Uzupełnienie Strategii na lata 2004–2020 wprowadziło Program operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe”, koncentrujący się na dwóch głównych priorytetach:

- 1) rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych – poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie dostępności i zabezpieczenie ich przed zniszczeniem, kradzieżą oraz nielegalnym wywozem za granicę. Program zakładał także rozwój turystyki opartej na dziedzictwie kulturowym;
- 2) rozwój kolekcji muzealnych – zakup dzieł sztuki, starodruków i archiwaliów, digitalizacja zbiorów oraz wsparcie dla pracowni konserwatorskich.

Podjęte działania miały nie tylko chronić dziedzictwo kulturowe, ale także integrować je z rozwojem gospodarczym i turystyką, czyniąc kulturę jednym z motorów rozwoju lokalnego i narodowego. Strategia miała kluczowe znaczenie dla podkreślenia roli kultury jako elementu spójności społecznej i źródła tożsamości narodowej.

4.1.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 jest strategicznym dokumentem przyjętym przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. (Monitor Polski M.P. 2012 poz. 252). Jego celem jest określenie długofalowych kierunków rozwoju przestrzennego Polski oraz zasad polityki przestrzennej w perspektywie do 2030 r. Jak zaznaczono w punkcie 2.6 Koncepcji, „Zasoby obiektów zabytkowych i krajobrazów Polski są świadectwem wielu kultur i epok. [...] Dziedzictwo kulturowe – tak materialne, jak i odnoszące się do sfery wartości niematerialnych – jest częścią współczesnej przestrzeni. Obejmuje nie tylko

pojedyncze obiekty kubaturowe lub ich zespoły, ale także – całość jednostki przestrzennej – obiekt wraz z otaczającą go przestrzenią. Ta całość powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach rozwoju funkcji symbolicznych. Odziedziczone obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczeją, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego. W perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki”.

Dokument zawiera obszerne informacje na temat dziedzictwa kulturowego w kontekście ochrony, zarządzania i promocji. Wymieniono potrzeby ochrony zarówno istniejących obiektów, jak i ich otoczenia, uwzględniając kontekst historyczny i współczesny. Istotnym aspektem jest również nadanie dziedzictwu funkcji użytkowych, które będą zgodne z wymogami ochrony i nowoczesnym użytkowaniem. Koncepcja podkreśla, że dziedzictwo kulturowe wpływa pozytywnie na gospodarkę i turystykę, budując tożsamość społeczną oraz wspierając rozwój lokalny i regionalny

Krajobrazy kulturowe, które mają znaczenie historyczne, symboliczne lub estetyczne, są traktowane jako ważny element przestrzeni narodowej. Planowane jest wprowadzenie prawnych narzędzi ochrony krajobrazów, takich jak parki kulturowe, ochrona zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych, a także rezerwatów archeologicznych.

W ramach ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego przewiduje się zarówno eksponowanie historycznych wartości dziedzictwa, co ma zwiększyć atrakcyjność turystyczną i wspierać rozwój regionalny jak i zacieśnienie współpracy między różnymi instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę dziedzictwa oraz społecznościami lokalnymi. W dokumentach planistycznych ochrona dziedzictwa kulturowego jest ściśle powiązana z celami zrównoważonego rozwoju i zintegrowanej gospodarki przestrzennej. Priorytetem jest unikanie konfliktów przestrzennych oraz zachowanie unikalnych cech środowiska kulturowego i przyrodniczego. W dokumencie szczególną uwagę zwrócono na potrzebę poprawy jakości krajobrazów wiejskich, miejskich i przemysłowych, z uwzględnieniem ich wartości kulturowych i ekologicznych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. to kluczowy dokument wyznaczający kierunki rozwoju regionu. Przyjęta 29 marca 2021 r. przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą Nr XXIV/406/2021, opiera się na modelu zrównoważonego i odpowiedzialnego rozwoju, uwzględniając realne wyzwania, potrzeby i oczekiwania mieszkańców.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. kładzie duży nacisk na ochronę dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury, uznając je za kluczowe elementy tożsamości regionalnej oraz czynniki sprzyjające rozwojowi społeczno-gospodarczemu. W ramach tego dokumentu przewidziano następujące działania:

- 1) ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego: planowane jest rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych, co ma na celu ich zachowanie oraz adaptację do współczesnych potrzeb społecznych i kulturalnych;
- 2) wzmacnianie potencjału instytucji kultury: strategia zakłada wzmocnienie wojewódzkich samorządowych instytucji kultury oraz zacieśnianie współpracy między nimi, co ma przyczynić się do lepszej ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego regionu;
- 3) rozwój oferty kulturalnej: kreowanie atrakcyjnej oferty kulturalnej z wykorzystaniem cyfryzacji zasobów i instytucji kultury ma na celu zwiększenie dostępności do dóbr kultury oraz ich popularyzację wśród mieszkańców i turystów;
- 4) ochrona i promocja cennych obiektów dziedzictwa kulturowego: działania te mają na celu zachowanie i promowanie unikalnych obiektów kulturowych, które stanowią o wyjątkowości regionu.

Realizacja powyższych działań ma na celu nie tylko zachowanie dziedzictwa kulturowego, ale także jego aktywne wykorzystanie jako czynnika rozwoju regionalnego, zwiększającego atrakcyjność województwa lubelskiego dla mieszkańców, inwestorów i turystów.

4.2.2. Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, przyjęty przez Zarząd Województwa Lubelskiego Uchwałą nr CDXVII/7223/2022 z dnia 13 grudnia 2022 r., zatwierdzony został przez Komisję Europejską decyzją wykonawczą nr C(2022)8382 z dnia 24 listopada 2022 r.

Środki dostępne w ramach polityki spójności zostaną przeznaczone na realizację inwestycji w obszarze innowacji, przedsiębiorczości, cyfryzacji, ochrony środowiska, efektywności energetycznej, edukacji, rynku pracy i spraw społecznych, infrastruktury transportowej, ochrony zdrowia, kultury i turystyki oraz zintegrowanych inwestycji terytorialnych. Całkowita kwota przeznaczona na realizację programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, to środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz z Europejskiego Funduszu Społecznego +. Pieniądze trafią do beneficjentów Programu w formie dotacji oraz instrumentów finansowych.

Instytucją Zarządzającą programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego jest Zarząd Województwa Lubelskiego w Lublinie. Realizacją poszczególnych działań zajmują się Instytucje Wdrożeniowe:

- 1) Departament Wdrażania EFRR,
- 2) Departament Wdrażania EFS
- 3) Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie
- 4) Lubelska Agencja Wspierania Przedsiębiorczości w Lublinie.

Środki pieniężne składające się na program podzielone zostały na 13 priorytetów, z których priorytet VII: Lepsza dostępność do usług społecznych i zdrowotnych, pozwala na uzyskanie środków na zadania w zakresie:

- 1) wsparcie obiektów zabytkowych;
- 2) rewaloryzacja i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków.

4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego przyjęty został uchwałą nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r. (później zm.). Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego stanowi ważny element strategii rozwoju województwa, mający na celu zachowanie wartościowych zasobów przyrodniczych oraz kulturowych. Plan ten jest dokumentem, który wyznacza cele, kierunki i zasady

zagospodarowania przestrzennego na poziomie wojewódzkim. Obejmuje on zarówno aspekty planistyczne, jak i środki ochrony środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz przestrzeni publicznych.

Kluczowe zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego w tym planie obejmują:

1) ochronę dziedzictwa kulturowego:

- a) zabytki: plan uwzględnia ochronę obiektów zabytkowych, zarówno nieruchomych (np. pałace, kościoły, dwory), jak i ruchomych (np. dzieła sztuki). Zabytki te muszą być odpowiednio chronione przed niekontrolowanymi zmianami w przestrzeni oraz przed zniszczeniem;
- b) strefy ochrony konserwatorskiej: w planie mogą być wyznaczone specjalne strefy ochrony konserwatorskiej, w których zakazane jest prowadzenie działań mogących zaszkodzić dziedzictwu kulturowemu. Dotyczy to m.in. wymogu zachowania historycznego układu przestrzennego miast i wsi;
- c) rewitalizacja i adaptacja obiektów zabytkowych: plan uwzględnia również zasady dotyczące rewitalizacji i adaptacji zabytków, np. przekształcanie dawnych budynków przemysłowych na potrzeby mieszkalne lub kulturalne;

2) ochronę dziedzictwa naturalnego:

- a) parki krajobrazowe i rezerваты przyrody: W ramach planu przestrzennego uwzględnia się lokalizację parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody, obszarów Natura 2000, oraz innych form ochrony przyrody. Dbalność o te tereny ma na celu zachowanie cennych ekosystemów, siedlisk roślinnych i zwierzęcych;
- b) obszary o wysokich walorach przyrodniczych: plan zawiera również wytyczne dotyczące ochrony obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych, takich jak lasy, jeziora czy rzeki, z naciskiem na zachowanie ich bioróżnorodności;
- c) korytarze ekologiczne: wprowadzenie strategii ochrony korytarzy ekologicznych, które umożliwiają migrację gatunków roślin i zwierząt, stanowi ważny element w planie zagospodarowania;

3) zrównoważony rozwój i integrację ochrony z rozwojem przestrzennym:

- a) zrównoważony rozwój: w planie uwzględnia się zasadę zrównoważonego rozwoju, która integruje ochronę dziedzictwa z potrzebami rozwoju infrastruktury, transportu, oraz działalności gospodarczej;
- b) zarządzanie konfliktami przestrzennymi: plan określa również, jak rozwiązywać konflikty przestrzenne, które mogą wynikać z potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego, a jednocześnie konieczności inwestycji i rozwoju;

4) współpracę z instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę:

- a) współpraca z konserwatorami zabytków: plan zagospodarowania przestrzennego województwa Lubelskiego uwzględnia także konieczność współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz innymi instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, co zapewnia spójność działań ochronnych;
- b) zaangażowanie społeczności lokalnych: Plan promuje również aktywne zaangażowanie społeczności lokalnych w proces ochrony dziedzictwa, np. poprzez edukację, programy ochrony tradycji czy współorganizowanie działań rewitalizacyjnych,

5) koncepcje i cele długoterminowe:

- a) zachowanie unikalnych cech regionu: województwo Lubelskie charakteryzuje się dużą różnorodnością kulturową i przyrodniczą, dlatego plan zagospodarowania przestrzennego ma na celu zachowanie tych cech przez długoterminowe strategie ochrony,

b) adaptacja do zmian klimatycznych: w kontekście ochrony przyrody uwzględnia się także działania mające na celu adaptację do zmian klimatycznych, takie jak ochrona zasobów wodnych, przeciwdziałanie erozji gleby czy zachowanie różnorodności biologicznej.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego odgrywa kluczową rolę w integracji działań ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego z rozwojem przestrzennym. Ochrona tych zasobów jest nie tylko elementem tożsamości regionalnej, ale także istotnym aspektem w kontekście zrównoważonego rozwoju województwa.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego wskazuje się:

1) regiony architektoniczne, jako obszary utrzymania różnorodności kulturowej odzwierciedlającej się w układach przestrzennych, budownictwie oraz ludowej tradycji, w tym urzędowski (występujący w wąskim pasie łuku od Puław do Bychawy, z Urzędowem jako punktem centralnym).

Obszary o szczególnej wartości kulturowej rekomenduje się do utworzenia parku kulturowego, które zgodnie z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, należy traktować jako obszary funkcjonalne ochrony krajobrazów kulturowych. Rekomendowane parki kulturowe – obejmuje się ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz (np. elektrowni wiatrowych).

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 jest dokumentem opracowanym przez władze wojewódzkie, mającym na celu systematyczną ochronę i konserwację dziedzictwa kulturowego województwa. Przyjęty został uchwałą nr LVI/813/2024 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 20 marca 2024 r. Program ten wskazuje kierunki działań oraz konkretne cele związane z zachowaniem zabytków w regionie, uwzględniając zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Stanowi kompleksowy dokument, który wyznacza kierunki działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego województwa, uwzględniając zarówno potrzeby konserwatorskie, jak i edukacyjne oraz społeczne. Program kładzie nacisk na współpracę między różnymi instytucjami oraz społecznością lokalną w celu zachowania historycznego dziedzictwa regionu dla przyszłych pokoleń.

Cele i kierunki działań Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2023-2026: program opieki nad zabytkami w województwie lubelskim kontynuuje wcześniejsze założenia, uwzględniając zmieniające się potrzeby społeczne. Jego celem jest rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego w obszarach wymagających interwencji. Działania obejmują poprawę stanu obiektów zabytkowych oraz promowanie ich w celach edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych. Program stawia na stałe kształtowanie świadomości wartości dziedzictwa, szczególnie wśród samorządów, instytucji i społeczeństwa.

Cel Strategiczny: Zachowanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny, zgodnie z wymaganiami współczesności i oczekiwaniami przyszłości, poprawiając jakość życia mieszkańców.

Cele operacyjne:

- 1) zachowanie potencjału krajobrazu kulturowego: aktualizacja oceny stanu zabytków, ochrona krajobrazu kulturowego, w tym zapobieganie dewastacji i eksponowanie zabytków. Tworzenie magazynu archeologicznego w regionie oraz wsparcie badań archeologicznych;
- 2) promocja dziedzictwa kulturowego: tworzenie Szlaku Architektury Drewnianej, przygotowywanie wydawnictw promujących dziedzictwo, organizowanie konkursów fotograficznych oraz upowszechnianie idei opieki nad zabytkami. Przyznawanie stypendiów i nagród kulturalnych;
- 3) ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego: współpraca z naukowcami, wpisywanie zjawisk na krajową listę niematerialnego dziedzictwa, wspieranie wydarzeń promujących tradycje i kontynuację rzemiosła tradycyjnego.

Zakres działań:

- 1) wsparcie finansowe i organizacyjne: program przewiduje wsparcie dla gmin, samorządów oraz właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie finansowania prac konserwatorskich oraz dostosowania obiektów do współczesnych potrzeb;
- 2) monitoring stanu zabytków: regularna ocena stanu technicznego zabytków oraz monitorowanie zagrożeń związanych z ich ochroną, w tym zmiany klimatyczne i działalność ludzka;
- 3) działania edukacyjne i popularyzatorskie: zwiększenie świadomości społecznej na temat wartości zabytków, organizowanie szkoleń, wystaw, konferencji oraz innych form edukacji dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 4) współpraca z innymi instytucjami: program zakłada ścisłą współpracę z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, a także z organizacjami pozarządowymi, instytucjami edukacyjnymi i innymi podmiotami, które mogą wspierać działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 5) współpraca z właścicielami prywatnymi obiektów zabytkowych, którzy są zobowiązani do utrzymania ich w odpowiednim stanie.

Priorytetowe obszary:

- 1) zabytki związane z historią regionu: program koncentruje się na ochronie najważniejszych dla historii województwa obiektów, takich jak pałace, zamki, kościoły, dwory czy obiekty przemysłowe;
- 2) zabytki zagrożone: szczególna uwaga jest poświęcona zabytkom znajdującym się w złym stanie technicznym, które wymagają pilnych prac konserwatorskich;
- 3) ochrona zabytków w przestrzeni publicznej: ochrona układów urbanistycznych, krajobrazowych i miejsc o wysokich walorach historycznych, które wymagają szczególnej opieki.

Realizacja i monitorowanie programu:

- 1) program będzie realizowany przez władze wojewódzkie oraz jednostki samorządu terytorialnego. Monitorowanie postępu prac konserwatorskich, rewitalizacyjnych i edukacyjnych jest istotnym elementem oceny skuteczności programu;
- 2) ewaluacja: okresowe oceny i analiza efektów wdrażanych działań, aby dostosować program do zmieniających się warunków i potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego.

Finansowanie:

- 1) w ramach programu przewidziano wykorzystanie funduszy unijnych, budżetów samorządowych oraz środków z innych źródeł, które będą wspierały działalność ochrony zabytków;
- 2) program zakłada także poszukiwanie alternatywnych źródeł finansowania, takich jak dotacje, darowizny i partnerstwa publiczno-prywatne.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 zwrócono uwagę również na walory historyczne ziemi urzędowskiej. Od końca XIV w., po unii polsko-

litewskiej, rozpoczął się wyraźny rozkwit ziem dzisiejszej Lubelszczyzny, która wcześniej stanowiła ziemie kresowe graniczące z Litwą i Rusią, w tym Urzędowa i jego okolice.

4.2.5. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027 dla LGD Ziemi Kraśnickiej

Lokalna Grupa Działania Ziemi Kraśnickiej obejmuje gminy: Annopol, Dzierzkowice, Gościeradów, Kraśnik, Szastarka, Trzydnik Duży, Urzędów, Wilkołaz, Zakrzówek.

Jedną z zaplanowanych w Lokalnej Strategii Rozwoju (punkt 4.1.6) aktywności będzie rozwój oferty spędzania wolnego czasu poprzez promocję lokalnych zasobów kulturalnych i historycznych. Odbędzie się to w ramach projektu przewidującego wykonanie cyfrowej mapy atrakcji obszaru LGD z zaznaczeniem i wizualizowaniem zabytków oraz kultury i historii obszaru.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Strategia Rozwoju gminy Urzędów na lata 2014-2022 (z perspektywą na kolejne lata)

Kwestie dotyczące dziedzictwa kulturowego zostały zawarte również w dokumencie pn. Strategia Rozwoju gminy Urzędów na lata 2014-2022, przygotowanego z perspektywą na kolejne lata (do 2030 r.). Dokument dotyczy działań na terenie gminy Urzędów dostosowanych do polityki regionalnej w Polsce oraz polityki Unii Europejskiej. Zagadnieniem podstawowym było zapewnienie spójności pomiędzy strategią rozwoju gminy i aktualnie obowiązującymi dokumentami strategicznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym (w szczególności z celami zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 z perspektywą do 2030 r.).

Do problemów dziedzictwa kulturowego odniesiono się w rozdziale I: Raport o stanie gminy. Analiza i diagnoza strategiczna, w punktach 1.7. Walory kulturowe (podrozdział 1. Położenie, przestrzeń i środowisko), oraz 2.8. Infrastruktura kultury (podrozdział 2. Społeczeństwo i jakość życia). Ważne są także inne części opracowania, przede wszystkim w podrozdziale 4. Gospodarka i rynek pracy (punkt 4.3. Turystyka). W rozdziale II: Rozwój strategiczny gminy Urzędów określono wizję i misję gminy oraz priorytetowe obszary rozwoju i cele operacyjne i kierunki działań.

W opracowaniu położono nacisk na rewitalizację, odnosząc się do Lokalnego Programu Rewitalizacji (por. niżej).

Najważniejszy w zakresie ochrony dziedzictwa i opieki nad zabytkami w dokumencie Strategia rozwoju gminy Urzędów jest cel strategiczny 1. Zawiera on cel operacyjny 1.5. Rozwój infrastruktury turystycznej i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego. Jako kierunki działań wymieniono w nim:

1) renowację i rewitalizację na cele turystyczne obiektów dziedzictwa kulturowego. Rola tego zadania pomyślana została jako przygotowanie i realizacja inwestycji dotyczących własnych obiektów, współpraca z innymi podmiotami (np. kościołami) w zakresie obiektów, których właścicielem nie jest gmina.

2) odnawianie lub poprawę stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki na obszarach wiejskich. Rola tego zadania ma polegać na przygotowaniu i realizacji inwestycji na obiektach, których właścicielem jest gmina.

Kwestii dziedzictwa kulturowego dotyczą również inne cele: Cel strategiczny 2: Rozwój społeczeństwa, rynku pracy i usług społecznych; Cel strategiczny 3: Rozwój

gospodarczy i promocja gminy; Cel strategiczny 4: Czyste środowisko naturalne i funkcjonalna przestrzeń publiczna.

5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Urzędów na lata 2016-2026

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Urzędów na lata 2016-2026 jest dokumentem strategicznym, przyjętym uchwałą nr XXXVIII/254/17 Rady Miejskiej w Urzędowie z dnia 9 czerwca 2017 r. Ujmuje on projekty rewitalizacyjne z uwzględnieniem aspektów społecznych, gospodarczych, funkcjonalno-przestrzennych, technicznych oraz środowiskowych. Należy podkreślić, że dotyczy on w znacznej mierze obiektów i obszarów zabytkowych i dotyczy kwestii dziedzictwa kulturowego. Realizacja projektów rewitalizacyjnych będzie wymagała ścisłej współpracy z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz archeologami. W ramach rewitalizacji zaproponowano realizację konkretnych projektów, zarówno społecznych, jak i inwestycyjnych. Przyjęto podział projektów na dwie wiązki: główne i uzupełniające.

Filarem pierwszej wiązki projektowej (projekty główne), która ma sprzyjać pobudzeniu również aktywności społecznej i gospodarczej (przedsiębiorczości społecznej) jest:

- 1) rewitalizacja dziedzictwa historycznego i przyrodniczego Urzędowa;
- 2) zagospodarowanie zabytkowych Wałów urzędowskich oraz rzeki Urzędówki.

Do projektów wiodących w tej wiązce należy „zagospodarowanie wałów urzędowskich oraz rzeki Urzędówki na cele turystyczne, rekreacyjne, będące podstawą do utworzenia przedsiębiorstw społecznych – spółdzielni socjalnych świadczących usługi w oparciu o utworzoną infrastrukturę. Przedsiębiorstwa społeczne będą fundamentem działającym na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu mieszkańców”.

Wśród projektów głównych znalazły się takie, które wiążą się z koniecznością ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz mogą wymagać konsultacji z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, zwłaszcza w związku z planowanymi inwestycjami na obszarze, gdzie mogą wystąpić kolizje z zabytkami archeologicznymi. Są to przede wszystkim takie projekty, jak:

- 1) A.2. Zagospodarowanie wałów urzędowskich na cele turystyczne;
- 2) A.3. Utworzenie spółdzielni socjalnej zajmującej się działalnością animacyjną (kulturalną, edukacyjną) w oparciu o zasoby bogatego dziedzictwa kulturowego wałów urzędowskich (np. garncarstwo);
- 3) B.2. Budowa przystani dla kajaków wzdłuż rzeki Urzędówki;
- 4) B.4. Wyznaczenie trasy konnej i wybudowanie stancji konnej w Urzędowie - wniosek organizacji pozarządowej;
- 5) B.7. Budowa ścieżki rowerowej przy rzece Urzędówce;
- 6) B.8. Budowa placu zabaw przy ul. Królowej Jadwigi.

Realizacja projektów w tej wiązce projektowej przyczyni się do poprawy jakości i estetyki przestrzeni publicznej. Finalnie obszar rewitalizacji będzie bardziej atrakcyjny dla turystów oraz przedsiębiorców, usługodawców w zakresie obsługi ruchu turystycznego.

Projekty uzupełniające proces rewitalizacji (infrastrukturalne i społeczne – druga wiązka projektowa) obejmują infrastrukturę (drogi i drobna infrastruktura społeczna) oraz działania społeczne - powołanie spółdzielni socjalnej sprzątającej, powołanie Klubu Integracji Społecznej, Centrum Organizacji Pozarządowych i punktu konsultacyjno-terapeutycznego dla osób uzależnionych. W tej grupie projektów wymienia się takie, które będą dotyczyły problemów ochrony zabytków i mogą wymagać konsultacji z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem zabytków. Są to:

1) Projekty komunikacyjne (drogowe) - przyczyniające się do poprawienia dostępności komunikacyjnej głównych atrakcji przyrodniczych, historycznych i kulturalnych obszaru rewitalizacji

- a) C.1. Przebudowa ul. Podwalnej w Urzędowie - odnowienie terenu objętego ochroną konserwatorską, wymiana nawierzchni, budowa chodników, oświetlenia;
- b) C.2. Przebudowa ul. Kościuszki w Urzędowie - przebudowa chodnika i nawierzchni;
- c) C.3. Przebudowa ul. Żabiej w Urzędowie - modernizacja nawierzchni, (bezpieczne przejście łączące Ośrodek Kultury z boiskiem);
- d) C.4 Budowa drogi gminnej i ścieżki rowerowej łączącej obszar rewitalizacji z Miastem Kraśnik (w granicach obszaru rewitalizacji);
- e) C.5. Przebudowa ul. Staszica w Urzędowie (bezpieczne przejście łączące Ośrodek Kultury z boiskiem);
- f) C.6. Modernizacja uliczek ułatwiających kontakt ośrodka kultury z obiektem sportowym;
- g) C.7 Budowa ścieżki rowerowej od Młyna Pani Pomykalskiej Wośko do Młyna Lamenta;
- h) C.8. Ul. Krakowska – chodnik.

2) Pozostałe projekty rewitalizacyjne (infrastrukturalne):

- a) D.1. Monitoring obszaru rewitalizacji;
- b) D.2. Odnowa ścian frontalnych nieruchomości położonych na rynku;
- c) D.3. Stworzenie tablicy informacyjnej z obiektami turystycznymi;
- d) D.4. Wykonanie dojścia do pomnika Orłąt Lwowskich;
- e) D.5. Pobocze od rynku do ZS w Urzędowie;
- f) D.6. Elewacja siedziby Urzędu Miejskiego - wieżyczka nawiązująca do dawnej architektury;
- g) D.7. Nowy budynek administracyjno-biurowy, zabudowa nieruchomości po GS;
- h) D.8. Oświetlenie drogi koło młyna Lamenta (droga łącząca Osadę z Mikuszeuskim);
- i) D.9. Modernizacja oświetlenia w obszarze rewitalizacji na energooszczędne;
- j) D.11. Zaprojektowanie i utworzenie świetlnych bram Urzędowa – nawiązujących do historycznych bram wjazdowych ulokowanych w mieście.

Projekty uzupełniające przyczynią się do poprawy jakości przestrzeni publicznej i dostępu komunikacyjnego. Obszar rewitalizacji będzie bardziej atrakcyjny dla turystów oraz przedsiębiorców, usługodawców w zakresie obsługi ruchu turystycznego.

5.1.3. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla gminy Urzędów

Obowiązujący plan zagospodarowania przestrzennego dla gminy Urzędów obejmuje cały obszar gminy. Został on uchwalony dnia 26 września 2003 r., uchwałą Rady Gminy nr X-68/2003, ze zmianami (Uchwała nr IV-35/2007 Rady Gminy Urzędów z dnia 30 stycznia 2007 r.; nr XVII-156/2008 Rady Gminy Urzędów z dnia 30 maja 2008 r.; nr IX-63/2011 Rady Gminy Urzędów z dnia 10 sierpnia 2011 r.; nr X/61/15 Rady Gminy Urzędów z dnia 3 lipca 2015 r.; nr XXX/180/2016 Rady Miejskiej w Urzędowie z dnia 30 września 2016 r.; nr XLII_275_17 z dnia 29 września 2017 r.).

Wyznaczono w nim granice terenów prawnie chronionych, między innymi strefy ochrony konserwatorskiej. Wymieniono obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej, wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w ewidencji dóbr kultury z rozróżnieniem na ich charakterystyczne cechy. Ponadto wskazano również zasady kształtowania nowej zabudowy oraz postępowania wobec obiektów i terenów zabytkowych, w tym stanowisk archeologicznych. Ustalono wymagania w zakresie ochrony dóbr kultury, krajobrazu i

środowiska przyrodniczego. Istotnym zapisem w miejscowym planie jest podporządkowanie zasady zagospodarowania przestrzennego priorytetowi ochrony dziedzictwa kulturowego.

W planie zagospodarowania przestrzennego gminy Urzędów uwzględniono ochronę:

- 1) historycznych układów drożnych wraz z towarzyszącymi im szpalerami drzew;
- 2) układu urbanistycznego miejscowości Urzędów;
- 3) zespołów ruralistycznych z czytelnymi nadziałami rolnymi;
- 4) zespołów kultu religijnego, cmentarzy różnych wyznań i miejsc pamięci;
- 5) zespołów podworskich i folwarcznych wraz z towarzyszącą im zielenią komponowaną, układami wodnymi i dalekimi osiami kompozycyjnymi;
- 6) budownictwa użyteczności publicznej przedstawiających walory architektoniczne;
- 7) tereny znalezisk archeologicznych.

Szczegółowo wskazano poszczególne zabytki nieruchome i ich otoczenie objęte ochroną planistyczną jak również większe jednostki dziedzictwa kulturowego takie jak:

- 1) obszary rustykalne:
 - a) układy wsi;
 - b) rozłogi pól;
 - c) trakty historyczne.
- 2) architektura sakralna:
 - a) kościół parafialny w Popkowicach wraz z otoczeniem;
 - b) kościół parafialny w Bobach-Kolonii wraz z otoczeniem.
- 3) miejsca kultu, cmentarze:
 - a) cmentarze rzymsko-katolickie w Urzędowie, Popkowicach, Bobach;
 - b) teren dawnego cmentarza żydowskiego w Urzędowie;
 - c) cmentarze i miejsca pochówków z czasów wojennych;
 - d) kapliczki i krzyże przydrożne.
- 4) zespoły rezydencjonalne:
 - a) zespoły dworsko-parkowe w Popkowicach, Skorczycach i Moniakach.
5. architektura użyteczności publicznej i przemysłowa:
 - a) młyny usytuowane wzdłuż biegu rzeki Urzędówki;
 - b) kuźnie lokowane przy głównych traktach komunikacyjnych.
6. Architektura obronna
 - a) relikty po systemie dawnych fortyfikacji w Urzędowie (wały urzędowskie);
 - b) dawne folwarki rycerskie w Popkowicach i Skorczycach, zastąpione późniejszymi zespołami dworsko-parkowymi;
 - c) wczesnośredniowieczne grodzisko w Leszczynie występujące również pod nazwami. „reduta szwedzka” i „bateria szwedzka” lub „okopy szwedzkie”.
- 7) tereny ze znaleziskami archeologicznymi:
 - a) obszary położone w granicach administracyjnych gminy Urzędów z różnym nasyceniem stanowiskami archeologicznymi o różnorodnej funkcji i chronologii;
 - b) ważne miejsce zajmuje wczesnośredniowieczne grodzisko w Leszczynie.
- 8) zielen komponowana:
 - a) zabytkowy drzewostan w parkach wpisanych do rejestru zabytków, zespołach podworskich;
 - b) drzewostan wchodzący w skład zespołów kościelnych;
 - b) zielen towarzysząca krzyżom i kapliczkom przydrożnym.
- 9) dziedzictwo niematerialne:
 - a) utrzymywanie lokalnych tradycji rzemieślniczych, zwłaszcza garncarstwa;
 - b) pozostawienie i przywrócenie historycznego nazewnictwa w odniesieniu do ulic, dawnych traktów komunikacyjnych, tworzenie odniesień w nazewnictwie do związków ze znanymi postaciami Ziemi Urzędowskiej;

c) podtrzymywanie pamięci, miejsc, wydarzeń i pamięci o mieszkańcach zasłużonych dla historii gminy.

10) układ urbanistyczny miejscowości Urzędów:

a) przykład pojedynczego założenia miejskiego na terenie gminy Urzędów. Jest to układ urbanistyczny wpisany do rejestru zabytków obejmujący swoim zasięgiem rynek oraz ulice, a także wały obronne w granicach oznaczonych na planie jako model zespołu urbanistycznego sięgający początkami XV w. o zachowanym dawnym układzie organizmu miejskiego oraz fragmentach pierwotnych urządzeń obronnych miejskich pochodzących z 1507 r.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Urzędów

5.2.1. Zarys historii Urzędowa i gminy Urzędów

Teren obecnej gminy Urzędów zasiedlono już w pradziejach, zwłaszcza w okresie neolitu i w epoce brązu. Osadnictwu sprzyjały dobre gleby wytworzone na lessach, które umożliwiały uprawę pierwszym rolnikom. Osadnictwo skupiało się wówczas głównie nad ciekami wodnymi. Szczególnie interesujące są też znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza w jego fazie plemiennej, poprzedzającej powstanie państwa polskiego. Po tym okresie pozostało sporych rozmiarów i całkiem nieźle zachowane grodzisko w Leszcznie, ukazujące ogromne przedsięwzięcie budowlane, z wałami ziemnymi oraz głębokimi fosami. Obiekt ten nie funkcjonował w próżni. Wzniesienie grodu wymagało zbiorowego wysiłku społeczności, po której pozostały ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego w samej Leszczynie oraz w regionie, znane głównie ze znalezisk powierzchniowych.

Wciąż niewiele wiemy o okresie wczesnego średniowiecza w jego fazie państwowej (X-XIII w.), chociaż na ten okres można datować niektóre stanowiska archeologiczne na terenie gminy. Wtedy też powstała osada, która przerodziła się w ośrodek miejski w Urzędowie. Wyraźny rozkwit osadnictwa przypadł na okres późnego średniowiecza oraz czasy nowożytnie (okres staropolski, przedrozbiorowy).

Pierwsze wzmianki o Urzędowie pochodzą odnosząc się do 1405 r. Wówczas, 13 lipca, król Władysław Jagiełło przeprowadził lokację miasta na prawie magdeburskim. Ośrodek miejski powstał w miejscu wcześniejszej osady targowej, istniejącej już co najmniej w XIV stuleciu, która funkcjonowała na szlaku łączącym Kraków z Litwą i Rusią. Faktycznie jednak osadnictwo w Urzędowie pojawiło się już wcześniej, co potwierdziły wyniki badań archeologicznych towarzyszących pracom budowlanym w rejonie wokół rynku. Ruch na tym ważnym trakcie sprzyjał rozwojowi miasta. Urzędów lokowano w miejscu o walorach osadniczych i naturalnie obronnych: nad rzeką Urzędówką, w otoczeniu niewielkich wzniesień i wąwozów.

Urzędów był miastem królewskim, cieszącym się opieką i przywilejami u władców. Władysław Jagiełło odwiedził je w 1412 r., kiedy zorganizowano w nim zjazd panów z Sandomierza, Lublina i Opatowa. W 1436 oraz 1439 r. przebywał w mieście Władysław Warneńczyk. Król Kazimierz Jagiellończyk zarządził, że w odległości nie mniejszej niż 4 mile wokół Urzędowa, nie może powstać kolejne miasto. Król Jan Olbracht potwierdził wcześniejsze przywileje mieszczan. Na początku wieku XVI, po najeździe tatarskim, Urzędów otrzymał kolejne zwolnienia z podatków, jak również zgodę na wybudowanie umocnień obronnych z trzema bramami: Krakowską, Lubelską i Opolską. Rozebrano je w roku 1860, ale pozostały po nich ślady znane jako *Wały urzędowskie*.

Życie religijne w Urzędowie skupiało się wokół kościoła, który – jak chce tradycja – ufundować miał już sam Władysław Jagiełło. Pierwsza świątynia pw. Św. Mikołaja była drewniana. Na terenie parafii istniał też kościół szpitalny, ufundowany w 1447 r., a także

kościół pw. św. Elżbiety, pochodzący z drugiej połowy XVI w. Po zniszczeniu miasta przez Tatarów w latach 1500-1502 spalony kościół parafialny został odbudowany przez Tęczyńskich w formie murowanej z cegły i kamienia. Także i ta budowla została zniszczona przez wojska kozackie w 1648 r.

W XVI wieku działały tutaj liczne cechy rzemieślnicze: kuśnierzy, tkaczy, piekarzy, szewców, złotników i kowali. W 1582 r. w mieście odnotowano obecność aż 107 rzemieślników. Rozwinięty był także handel, zwłaszcza zbożem, skórą i wyrobami metalowymi. Miasto pełniło również funkcje administracyjne. Odbywały się tu sejmiki województwa lubelskiego, działał sąd ziemski, a miasto miało prawo wyboru dwóch posłów na sejm. Okres rozwoju przerwały wojny i konflikty XVII w. Urzędów został doszczętnie zniszczony podczas powstania Chmielnickiego w 1648 r. Wojska kozackie spaliły miasto, powodując znaczne straty.

W czasie potopu szwedzkiego w 1657 r. Urzędów został splądrowany przez wojska szwedzkie i sprzymierzone z nimi oddziały węgierskie. Spalono wówczas liczne budynki, w tym dwa kościoły: św. Ducha i św. Elżbiety. Miasto zostało także zdziesiątkowane przez zarazy, które nawiedzały te tereny w latach 1650–1660.

Po zniszczeniach wojennych Urzędów nie odzyskał już dawnej świetności. W XVIII w. był jednym z mniejszych miast królewskich, o charakterze rolniczym. Choć rzemiosło i handel nadal funkcjonowały, ich znaczenie było marginalne w porównaniu z okresem świetności.

Podczas pierwszego rozbioru Polski (1772) Urzędów znalazł się pod panowaniem Austrii, a w 1815 r., w wyniku decyzji Kongresu Wiedeńskiego, trafił do Królestwa Polskiego, związanego unią personalną z Rosją.

W XIX w. miasto doświadczyło kolejnych trudności. Mieszkańcy aktywnie uczestniczyli w powstaniach narodowych, zwłaszcza w powstaniu styczniowym w 1863 r. W wyniku represji carskich po upadku powstania miasto w 1869 r. utraciło prawa miejskie i stało się osadą.

Podczas I wojny światowej Urzędów ucierpiał w wyniku walk między wojskami rosyjskimi a austro-węgierskimi. W 1915 r. miasto zostało splądrowane i spalone przez wycofujące się wojska rosyjskie.

W okresie międzywojennym podejmowano próby odbudowy miasta. Powstały nowe instytucje, takie jak biblioteka, szkoła powszechna i remiza strażacka. Funkcjonował lokalny handel i drobne zakłady rzemieślnicze.

W czasie II wojny światowej Urzędów był świadkiem wielu tragicznych wydarzeń. Mieszkańcy angażowali się w działalność ruchu oporu, a w okolicy działały struktury Armii Krajowej, Narodowej Organizacji Wojskowej i Batalionów Chłopskich. Ważnym wydarzeniem była operacja „Burza” w 1944 r., która miała na celu wspieranie Armii Czerwonej w wyzwoleniu Polski spod okupacji niemieckiej.

Po II wojnie światowej Urzędów odbudowywał się jako wiejska osada. Reformy administracyjne z 1999 r. włączyły go do powiatu kraśnickiego. Przez dekady starano się o odzyskanie praw miejskich, co ostatecznie nastąpiło 1 stycznia 2016 r.

Obecnie Urzędów jest małym miastem o rolniczym charakterze, z rozwijającymi się usługami lokalnymi. Na terenie miasta i gminy znajdują się zabytkowe kościoły, cmentarze i miejsca pamięci narodowej, przypominające o bogatej historii regionu.

5.2.2. Krajobraz kulturowy gminy Urzędów

Na terenie gminy Urzędów znajduje się wiele miejsc o wartości kulturowej. Są to przede wszystkim lokalne ośrodki kultu religijnego i związane z nimi obiekty sakralne, czasem tworzące większe zespoły, układ urbanistyczny Urzędowa sięgający czasów średniowiecza, rozwijany w okresie staropolskim, obiekty rezydencjonalne w postaci założeń dworskich,

obiekt obronny w postaci obwałowań miejskich, zabytki dawnej techniki (obiekty przemysłowe), cmentarze i mogiły, parki, ogrody oraz różne zaprojektowane formy zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych postaci historycznych, wreszcie zagrody wiejskie. Odrębną, liczną grupę tworzą 142 stanowiska archeologiczne. Nie można również zapomnieć o niematerialnym dziedzictwie, które przejawia się przede wszystkim w toponomastyce oraz w podtrzymywaniu tradycji dawnych zawodów, szczególnie garncarstwa urzędowskiego.

5.2.3. Układ urbanistyczny

Układ urbanistyczny Urzędowa

Układ urbanistyczno-architektoniczny wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/192, obejmujący Rynek, ulice oraz wały obronne (tak zwane Wały Urzędowskie), sięgający początku XV w. Miasto założono na prawie magdeburskim. Rozplanowano je w układzie szachownicowym. W centralnej części wytyczono rynek o wymiarach 90 x 75 m, z którego odchodziły prostopadle poszczególne ulice. W początkach XVI w. całość założenia została otoczona ziemnymi wałami, po których pozostały fragmenty widoczne w południowo-wschodniej części, w rejonie ul. Podwalnej. W tym okresie do Urzędowa prowadziły trzy bramy: Brama Krakowska, Brama Ruska i Brama Lubelska zwana również Opolską.

5.2.4. Obiekty sakralne

Zespół kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja i św. Otylii w Urzędowie

Parafia Urzędowska została założona w XV wieku, kiedy to około 1425 r. wzniesiono pierwszy drewniany kościół pod wezwaniem Św. Mikołaja, fundowany przez Władysława Jagiełłę. Kościół ten spłonął podczas najazdu Tatarów w 1499 r.

W latach 1500-1520 z inicjatywy starostów urzędowskich wybudowano nową świątynię, która w 1648 r. została splądrowana przez Kozaków, a w 1707 uległa poważnemu zniszczeniu wskutek pożaru. W tym okresie miasto podupadło, a brak funduszy utrudniał remont kościoła. Kolejny pożar w 1755 r. zniszczył zarówno kościół, jak i plebanię. Obecny, trzeci kościół został ufundowany przez księdza Józefa Marszałkowskiego. Budowa trwała w latach 1755-1780 (1784), a świątynia została wzniesiona w stylu późnobarokowym z cegły. Początkowo dach pokryty był gontem, a od 1822 r. czerwoną dachówką. Wieże zakończono po 1861 r., ufundowano wówczas również trzy ołtarze. Kościół konsekrował biskup Władysław Wnorowski w 1884 r., a w tym samym czasie pokryto go blachą. W czasie I wojny światowej budowla została poważnie uszkodzona, a wieże zostały zniszczone. Po wojnie, w 1919 r., ksiądz Edward Fijołek zbudował nowy dach z sygnaturką, pokrywając go blachą. W latach 1923-1928 przeprowadzono gruntowny remont, jednak nie udało się przywrócić pierwotnego wyglądu świątyni. W czasie II wojny światowej skradziono z kościoła trzy dzwony pochodzące z 1709 roku, należące do poprzedniej świątyni. Kolejny remont odbył się w 1958 r. Świątynię odnowiono ponownie w ostatnich latach.

Kościół jest usytuowany po południowej stronie drogi do Wilkołaza, na niewielkim wzniesieniu, w obrębie dawnego cmentarza otoczonego murem. Z przodu znajduje się ceglana dzwonnica. Świątynia jest orientowana, murowana z cegły, otynkowana i posiada trzynawową strukturę. Jej plan ma kształt prostokąta, z wyodrębnionym prostokątnym prezbiterium zakończonym półkoliście. W fasadzie znajdują się dwie wieże zwieńczone ażurowymi hełmami. Wnętrze kościoła ma sklepienie kolebkowe z lunetami. Obiekt kryty jest dachem dwuspadowym, w części prezbiterium trójspadowym, a na kalenicy znajduje się sygnaturka.

Fasada jest trójosiowa, z dwoma strzelistymi wieżami, które dominują w części środkowej. Wieże posiadają analogiczne okna, a fasada jest ozdobiona pilastrami z belkowaniem, na którym w górnej części umieszczono figurę Chrystusa. Elewacje boczne są dwukondygnacyjne, z nawy główną i bocznymi, oświetlonymi oddzielnie. Nawy boczne mają dachy jednospadowe pokryte blachą. Z zachodniej strony znajduje się zakrystia, kryta dachem jednospadowym. Wnętrze kościoła jest bogato wyposażone, a w obiekcie znajduje się instalacja elektryczna.

Pierwsza dzwonnica przy kościele była drewniana, jednak po I wojnie światowej zastąpiono ją nową, murowaną dzwonnica, która zachowała się do dziś. W jej architekturze nawiązano do stylu, w jakim wybudowany został kościół parafialny. Obiekt ten znajduje się przy kościele parafialnym, w północnej części muru przykościelnego, na skarpie opadającej ku drodze łączącej Urzędów z Wilkołazem, przy ulicy Dzikowskiego. Dzwonnica jest murowana z cegły, otynkowana, dwukondygnacyjna i jednoosiowa. Jej rzuty zostały zaprojektowane na planie czworoboku. Wszystkie elewacje są jednoosiowe. Pierwsza kondygnacja jest gładka, bez otworów, z wyjątkiem elewacji południowej, gdzie znajduje się prostokątny otwór drzwiowy umieszczony we wnęcie. Drzwi są drewniane, nabijane klepką w jodełkę. W drugiej kondygnacji, w czterech elewacjach, znajdują się prostokątne okna zakończone półkoliście, w wnękach, ujęte w profilowanych opaskach tynkowych z dwoma kwadratami na dole. Okna zakryte są poziomymi metalowymi prętami, a ich część półkola dekorowana jest krzyżem i dwoma owalami. Naroża dzwonnicy zostały zaakcentowane pilastrami. Między kondygnacjami widoczny jest profilowany gzyms. Druga kondygnacja zwieńczona jest także profilowanym gzymsem, który wysuwa się przed lico elewacji, zakończonym w szczycie (w elewacji północnej i południowej). Szczyty są ozdobione cokołami, profilowanymi opaskami tynkowymi oraz krzyżem. Całość wieńczy trójkątny tympanon stylizowany w tynku, z Okiem Opatrzności Bożej, a na szczycie znajduje się metalowy krzyż na kuli. Dach jest dwuspadowy, pokryty blachą. Szczyty dachu również pokryte są blachą, z dodatkowymi daszkami na szczytach. Wnętrze dzwonnicy wyposażone jest w drewnianą, jednobiegową klatkę schodową z podestami.

Na teren kościelny prowadzi brama ulokowana na osi głównego wejścia do świątyni. Brak jest dostępnych danych archiwalnych dotyczących pierwszej bramy kościelnej, jednak przypuszcza się, że została ona zbudowana w czasie zakończenia budowy kościoła po 1780 r. Z dostępnych źródeł oraz zdjęć wynika, że przed 1915 r. kościół był otoczony murem, a także posiadał bramę, która została zniszczona w czasie I wojny światowej. Obecna brama pochodzi z lat 20. XX w. i została wzniesiona na miejscu poprzedniej, zniszczonej w wyniku wojny. Brama jest murowana z cegły, otynkowana. Jej korpus ma kształt wydłużonego prostokąta, tworząc szeroką bramę z prostokątnym otworem wjazdowym, zamkniętym łukiem odcinkowym, który jest podkreślony profilowanym gzymsem. Otwór wjazdowy wsparty jest na odcinkach gzymsów. Po obu stronach korpusu znajdują się przypory, które sięgają wysokości bramy. Naroża korpusu są zaakcentowane pilastrami. Brama zamknięta jest dwoma skrzydłami wykonanymi z kutych ozdobnych krat. Korpus wieńczy profilowany gzyms, który w partii pilastrów jest gierowany. Korpus bramy nakryty jest daszkiem z dachówki, a na osi bramy znajduje się dekoracyjny cokół, obramiony wałkami w kształcie esów, zwieńczony profilowanym gzymsem. Na cokole stoi kamienna figura Matki Boskiej Assunty. Cokół jest ujęty po bokach łagodnym łukiem, a jego wyłamane odcinki gzymsów. Brama posiada również dwie boczne furty z kutymi kratami, które znajdują się na wysokich postumentach, zakończonych profilowanym gzymsem. Na postumentach stoją kamienne postacie klęczących aniołów.

Brama stanowi element ogrodzenia terenu kościelnego. Mur kościelny został wzniesiony około 1919 r., równocześnie z bramą główną i dzwonnica, z inicjatywy księdza proboszcza F. Hery. Powstał w miejscu zniszczonego podczas I wojny światowej muru. Mur

wykonany jest z cegły i otynkowany. Jego zarys tworzy czworokąt z ściętymi narożami, obejmując bramę główną, trzy bramki boczne oraz dzwonnice od strony północnej. Konstrukcja składa się z prostych odcinków prostokątów, połączonych cokołami, całość kryta jest dwuspadowym daszkiem z dachówek. W części frontowej, w okolicy bramy głównej, oraz w części północnej, przy dzwonnicy, mur przechodzi w cementową podmurówkę z żelaznymi sztachetami, tworząc rodzaj parkanu. W ściętych narożach muru znajdują się ołtarze wykonane z piaskowca, czerwonego granitu i białego marmuru, które pełnią funkcję architektonicznych epitafiów. Mensy ołtarzy są gładkie, prostokątne, z nadbudowanymi nastawami w formie prostokątnej, przedstawiającej płaskorzeźbiony kielich z opłatkiem, ujęty stylizowanymi pilastrami. Szczyt ołtarzy zwieńczony jest gzymsem z trójkątnym szczytem, na którym umieszczono Oko Opatrzności Bożej oraz krzyż. Całość pokryta jest daszkiem. Na mensie widnieje data 1911.

Plebania w Urzędowie

Budynek plebanii, wzniesiony około 1918 r., powstał na miejscu dawnej drewnianej plebanii, która spłonęła podczas I wojny światowej. Obiekt jest usytuowany przy placu kościelnym, z elewacją frontową zwróconą na wschód, w kierunku kościoła, w obrębie niewielkiego ogrodu. Budynek jest murowany z cegły, otynkowany, parterowy, siedmioosiowy, założony na planie prostokąta. W elewacji frontowej wyróżnia się jednokondygnacyjny ryzalit oraz parterowy ganek. Na północno-wschodnim narożniku znajduje się wieżyczka o kwadratowym rzucie.

Elewacja frontowa jest rozczłonkowana prostokątnymi otworami okiennymi, ujętymi opaskami w tynku. Okna są dwuskrzydłowe, podwójne, czterodzielne, z nadświetlem i parapetami. W ryzalicie, na parterze, znajduje się okno analogiczne do pozostałych, lecz bez opaski, a na piętrze – okno w formie biforium, zdobione zdwojonymi opaskami w tynku z kluczami. Ścianę ryzalitu zdobią zdwojone pasy, a na jego południowej ścianie znajduje się gładka powierzchnia z jednym oknem na parterze. Na ścianie północnej ryzalitu umieszczono arkadowy ganek, nad którym na piętrze znajdują się drzwi balkonowe. Dach ganku pełni funkcję płyty balkonu.

Ganek, założony na planie kwadratu, jest dostępny przez trzy stopnie, a jego arkadowe wejście oświetla północne arkadowe okno, dziesięciopole, o analogicznej formie do wejścia. Wieżyczka posiada elewacje podzielone prostokątnymi płycinami w opaskach. Wejście do wieżyczki od północnego wschodu prowadzi przez osiem stopni i prostokątne drzwi dwuskrzydłowe z nadświetlem. Nad drzwiami widnieje owalna płycina w tynku z kluczem na osi.

Elewacja północna jest trójosiowa, podzielona oknami analogicznymi do tych w elewacji frontowej, oddzielonymi szerokimi lizenami. Elewacja zachodnia, siedmioosiowa, podobna do elewacji frontowej, jest rozczłonkowana prostokątnymi otworami w opaskach. W czwartej osi od północy znajduje się drewniany ganek. Elewacja południowa jest zbliżona do elewacji północnej, ale w osi skrajnej od zachodu znajduje się duży ganek. Wszystkie naroża budynku są zaakcentowane lizenami. Całość posadowiona na niewielkim cokole, zwieńczona profilowanym gzymsem koronującym, który powtarza się w ryzalicie i wieżyczce.

Dach budynku jest zróżnicowany: nad korpusem głównym znajduje się dach dwuspadowy, a w części elewacji północnej i południowej – trójspadowy z naczółkami. Ryzalit przykryty jest dachem dwuspadowym, wysuniętym przed lico ściany, a wieża – dachem wiciowym z szerokim okapem. Wszystkie dachy pokryte są blachą.

Wnętrze budynku ma układ dwutraktowy, z bielonymi ścianami, drewnianymi podłogami i stropami.

Zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Bobach-Kolonii

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1529 r. W 1722 r. Stefan Bobowski, podczaszy mielnicki, wraz z żoną Zofią, ufundowali nowy, drewniany kościół. Na jego miejscu w latach 1904–1914 wzniesiono murowaną świątynię według projektu Józefa Dziekońskiego z 1887 r., poprawionego w 1906 r. przez Władysława Łaszkiewicza. Kościół ucierpiał podczas działań wojennych w 1915 r. (bitwa pod Kraśnikiem) i został odnowiony, a następnie poświęcony w 1920 r. Od tego czasu przeprowadzono kilka istotnych prac renowacyjnych: 1968 r. – odnowienie wnętrza, 1976 r. – remont dachu.

Kościół jest usytuowany na zadrzewionej, prostokątnej działce po północnej stronie szosy Urzędów–Józefów nad Wisłą. Działkę otacza metalowe ogrodzenie na cokole granitowym. Wjazd główny znajduje się od południa, z dwiema furtami na osi krótszych boków ogrodzenia. Poza linią ogrodzenia znajdują się: od zachodu organistówka, od wschodu plebania, a na północy, w linii murów, dzwonnica.

Kościół jest orientowany – prezbiterium skierowane na wschód. Świątynia została wzniesiona z kamienia wapiennego na granitowych fundamentach. Ściany obłożono cegłą typu felcówka i otynkowano wewnątrz.

Kościół ma formę krzyża łacińskiego z korpusem trójnawowym i transeptem o ramionach szerszych od nawy głównej. Prezbiterium jest wydłużone, zamknięte trójbocznie, a przy jego ścianach znajdują się dwie symetryczne zakrystie. Od frontu wznosi się wysoka wieża z kruchtą w przyziemiu, a na skrzyżowaniu nawy głównej z transeptem umieszczono sygnaturkę.

Bryła budowli jest złożona z następujących części: a) korpus nawy głównej z wtopioną wieżą pokrytą dachem dwuspadowym; b) ramiona transeptu, o tej samej wysokości co nawa, zwieńczone szczytami uskokowymi z ozdobnymi sterczynami; c) prezbiterium pokryte dachem namiotowym, a zakrystie – stożkowymi; d) wieża i sygnaturka zakończone są iglicowymi hełmami.

Fasada jest trójosiowa, z wtopioną wieżą jako dominantą. Otwór wejściowy w prostokątnym portalu o ostrołukowym profilu, nad którym znajduje się okrągłe okno w formie czterolistnej rozety. Wyżej widnieje płaskorzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego. Wieża ma ostrołukowe otwory w kolejnych kondygnacjach.

Boczne elewacje i prezbiterium zostały opięte dwuskokowymi skarpami, pomiędzy którymi rozmieszczono ostrołukowe okna. Ramiona transeptu zwieńczone szczytami uskokowymi z ozdobnymi sterczynami.

Na terenie przyległym do kościoła znajduje się drewniana dzwonnica postawiona w miejscu starszej, rozebranej konstrukcji. Została wybudowana w 1854 r. z inicjatywy ówczesnego proboszcza, ks. Ludwika Głodowskiego. Pełniła swoją funkcję do 1972 r., kiedy to w zachodniej części terenu wybudowano nową dzwonnice o metalowej konstrukcji, w której zawieszono dzwony wykonane przez firmę Felczyńskiego. W drugiej połowie lat 80. XX w. w starej dzwonnicy wymieniono szalunek, zachowując jej pierwotną słupową konstrukcję. Obecnie pełni ona rolę składnicy.

Plebania w zespole kościoła parafialnego w Bobach-Kolonii

Budynek wzniesiono około 1920 r., równocześnie z budową obecnego kościoła. Do jego konstrukcji wykorzystano drewno z rozbiórki starego, drewnianego kościoła fundacji Bobowskich. Od momentu powstania budynek był systematycznie konserwowany. Zaprojektowano go na planie wydłużonego prostokąta, z dwoma ryzalitowo wysuniętymi gankami na skrajach elewacji frontowej. Układ pomieszczeń jest dwutraktowy. Wzniesiono go z drewna, natomiast ganki wykonano z kamienia wapiennego, który jest tynkowany z obu stron. Cały budynek jest podpiwniczony i posiada poddasze. Dach budynku jest czterospadowy, wyposażony w lukarny z dachami naczółkowymi od strony południowej.

Zespół kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej w Popkowicach Księżych

Parafia pod wezwaniem Świętego Krzyża w Popkowicach została erygowana w latach 1395–1403. W tym okresie powstał pierwszy kościół, prawdopodobnie drewniany. W 1566 r. Mikołaj Rej, ówczesny właściciel Popkowic, przekształcił świątynię w zbór protestancki. Przed 1625 r. kościół został ponownie oddany katolikom. W tym samym roku Jan Szornel, właściciel Skorczyc i Popkowic, przekazał liczne przywileje proboszczowi popkowickiemu, Szymonowi Nastasowiczowi. Możliwe, że to właśnie on sfinansował budowę nowego kościoła, który został konsekrowany w 1667 r.

Obecny kościół został wybudowany prawdopodobnie około 1628 r. i przetrwał w niezmienionym kształcie do 1842 r., kiedy to dobudowano zakrystię od strony południowej. W 1855 r. przeprowadzono restaurację, natomiast gruntowna przebudowa miała miejsce w 1892 r. W jej trakcie dokonano znaczących zmian bryły kościoła – oszkarpowano ściany, dobudowano kruchtę od zachodu, a fasadzie nadano obecny kształt. Kościół był restaurowany w latach 1921 i 1945. W 1984 r. przeprowadzono generalny remont, obejmujący wymianę tynków oraz posadzek. Budowla utrzymana jest w stylu eklektycznym.

Kościół znajduje się we wschodniej części miejscowości, przy lokalnej drodze Wilkołaz–Urzędów, na wzniesieniu, poza zwartą zabudową. Teren otoczony jest żeliwnym ogrodzeniem. Nieco poniżej kościoła znajduje się dzwonnica. Od południa i zachodu świątynię otaczają pola, od wschodu ogród i plebania, a od północy szeroki podjazd. Budynek jest orientowany.

Ściany zewnętrzne i wewnętrzne wymurowane zostały z cegieł, obustronnie tynkowane. Fundamenty budowli są ceglane. Konstrukcja dachowa drewniana, krokwiowo-stolcowa z zastrzałami. Pokrycie dachowe to blacha ocynkowana. Wnętrze jest otynkowane, sklepienia kolebkowe z lunetami. Posadzka ceramiczna.

Kościół wzniesiono na planie prostokąta z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony zachodniej przylega kruchta, która jest węższa od nawy, natomiast od północy do prezbiterium dostawiona została zakrystia na planie prostokąta. Bryła kościoła jest prostopadłościenna. Nawa i kruchta nakryte dachem dwuspadowym, prezbiterium niższe, nakryte dachem dwuspadowym przechodzącym w trójpołaciowy, kruchta z dachem dwuspadowym o kalenicy prostopadłej do korpusu głównego. Elewacja zachodnia (frontowa) jest całkowicie przesłonięta przez kruchtę jednoosiową, ujętą w narożach lizenami i pokrytą boniowaniem. Kruchtę wieńczy trójkątny szczyt oddzielony wyraźnym gzymsem. Portal wejściowy wykonany jest w formie otworu wejściowego ujętego pilastrami, wspierającymi belkowanie z napisem "Na chwałę Trójcy Świętej". Portal zwieńczony jest odcinkowo zamkniętym naczółkiem z datą "1892". Dekoracje: na osi szczytu umieszczono rozetę z fryzem tryglifowym. Okna są wysokie, ostrołukowe, wypełnione stalowymi ramami wielokwaterowymi, wyposażone w witraże.

Wnętrze: kościół jest trójnawowy, z nawą główną oddzieloną od bocznych dwoma rzędami filarów. Nawy boczne są węższe, lecz ich sklepienia znajdują się na tej samej wysokości co w nawie głównej. Sklepienia są krzyżowo-żebrowe z dekoracyjnym otynkowanym żebrowaniem, które spływa w formie służek na filary. Ściany zostały rozczłonkowane filarami wiązkowymi, okna umieszczone w płytkich ostrołukowych wnękach. Na chórze od strony zachodniej znajduje się prospekt organowy.

Układ zespołu kościelnego nie wykazuje wyraźnych cech jednej, spójnej kompozycji ze względu na różnorodność elementów. Centralnym i dominującym elementem jest kościół, jednak brak wyraźnych powiązań przestrzennych z dzwonnica czy plebanią. Dodatkowo otaczająca kościół zieleń nie nosi śladów świadomej aranżacji przestrzennej.

Dzwonnica została wybudowana w 1842 roku w ramach rozbudowy kościoła. W 1980 r. przeprowadzono jej remont, podczas którego nałożono nowe tynki. Obiekt reprezentuje styl późnoklasycystyczny.

Ogrodzenie, prawdopodobnie zbudowane podczas rozbudowy kościoła około 1842 r., zostało z czasem zniszczone i w 1981 roku zastąpione nowym, wykonanym z żeliwnych elementów. Z pierwotnego ogrodzenia zachowały się cztery kapliczki. Obiekt utrzymany jest w stylu klasycystycznym. Kapliczki mają formę aediculi, dekorowane są pilastrami podtrzymującymi profilowany gzyms. Między pilastrami znajduje się głęboka wnęka, zamknięta od frontu łukiem odcinkowym wspartym na korynckich kolumnkach z profilowaną archiwoltą. Górna część kapliczek jest zwieńczona półkolistym szczytem, w którego polu umieszczono pusty medalion otoczony ślimacznicami, spływającymi na wazony osadzone na niewielkich cokołach. Dachy kapliczek są trójkątne i pokryte blachą.

Kapliczka św. Rozalii w Bęczynie

Kapliczka znajduje się w centralnej części Bęczyna. Jest usytuowana około 7 metrów od asfaltowej drogi prowadzącej z Urzędowa w kierunku lasu na Bęczynie. Według miejscowej tradycji kapliczka została zbudowana w 1850 r. Zgodnie z niektórymi przekazami wybudował ją majster Pawłowski, pensjonariusz Przytułku dla Ubogich w Urzędowie. Około 1870 r. przeprowadzono jej przebudowę, jednak brak dokładniejszych informacji na ten temat. W kapliczce znajduje się figura św. Rozalii, która – według miejscowych przekazów – pochodzi z 1852 r. Wstawiono ją jako wotum wdzięczności za ocalenie mieszkańców przed epidemią cholery, która wybuchła w Urzędowie w sierpniu 1852 r. W pobliżu kapliczki, około 10 metrów od niej, ustawiono w 1905 r. figurę Matki Bożej na wysokim cokole. Powstała ona z inicjatywy cechu garncarzy i także zasługuje na ochronę jako zabytek związany z miejscową tradycją.

Kapliczka została wzniesiona na planie kwadratu. Wejście znajduje się od strony południowej. Wewnątrz jest jednoprzestrzenna. Konstrukcja kapliczki jest ryglowa, oszalowana pionowo ułożonymi deskami z listewkami na styk. Ściany zewnętrzne i wewnętrzne są bielone. Przyciesi wykonano z drewna dębowego, łączonego na nakładkę i ułożonego na podmurówce z kamienia oraz cegły. Elewacje są pozbawione podziałów i dekoracji. Dach kapliczki jest namiotowy, kryty blachą, z rodzajem latarni zwieńczonej krzyżem kowalskiej roboty. Konstrukcję dachu tworzą krokwie oparte na płatwiach. Wnętrze kapliczki wykończono deskową powalą z listewkami oraz deskową podłogą. Drzwi jednoskrzydłowe, do połowy przeszklone, prowadzą do środka. Nad drzwiami widnieje napis w ramce: „Św. Rozalia Patronka nagłych chorób 1850-1860”.

Kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Popkowicach

Znajduje się po północnej stronie drogi Wilkołaz – Urzędów, niedaleko kościoła parafialnego. Pierwotnie znajdowała się w pobliżu, ale w innym miejscu. Oryginalnie był to przykład pięknej murowanej, bielonej kapliczki wiejskiej na planie kwadratu z czterema otworami w kształcie łuków. Obiekt pochodził z XIX w. Na przestrzeni lat 2014-2020 kapliczka przeszła radykalną przebudowę. W zasadzie oryginalny został tylko świątek (figura św. Jana). Obecnie kapliczka jest murowana z cegły klinkierowej, wzniesiona na planie kwadratu, zadaszona blachą ułożoną w rąbek stojący i zwieńczona metalowym krzyżem. Kapliczka została wybudowana najprawdopodobniej pod koniec XIX lub na początku XX w., być może w miejscu starszej budowli. Pierwotnie była drewniana. Była wielokrotnie remontowana i wreszcie gruntownie przebudowana. Do początku lat 60. XX w. pokrycie dachowe stanowił gont ułożony w formie daszka namiotowego. W latach 60. dokonano gruntownego remontu, podczas którego wymieniono więźbę dachową oraz zastąpiono gont płytkami eternitu. Możliwe, że w tym czasie odnowiono również szalunek ścian i pomalowano je szarą farbą olejną. Obecnie kapliczka jest murowana z cegły z drewnianym dachem. Wewnątrz ściany i sufit deskowy pomalowane są na kolor biały. Kapliczka została całkowicie przekształcona, wartość sentymentalną ma miejsce, gdzie została ustawiona.

Kapliczka kolumnowa z figurą Chrystusa frasobliwego

Kapliczka przydrożna z pisakowcą figurą przedstawiającą Chrystusa frasobliwego z końca XVIII w. Rzeźba umieszczona jest na kolumnie, która stoi na postumencie z czerwonego piaskowca. Nad figurą blaszane zadaszenie.

Kapliczka św. Jana Nepomucena w Mikuszewskim

Kapliczka została zbudowana prawdopodobnie w pierwszej dekadzie XX w., jednak jej budowniczy pozostaje nieznany. W połowie lat 50-tych została cofnięta o około 4 metry od drogi. Obiekt znajduje się przy ul. Opolskiej, w pobliżu boiska sportowego, w odległości około 2 metrów od szosy. Kapliczka ma formę kwadratu, z wejściem od strony szosy (od wschodu), a wewnątrz jest jednoprzestrzenne. Jest to obiekt o konstrukcji ryglowej, z zachodniej strony oparty na słupach. Ściany oszalowane są deskami pionowo, ułożonymi na styk, a pokryte zostały listewkami. Wnętrze jest oszalowane deskami układanymi poziomo, także z pokryciem listewkami. Elewacje są proste, bez podziałów i dekoracji. Drzwi są jednoskrzydłowe, w połowie wysokości przeszklone. Dach trójpołaciowy, krokwiowo-płatwiowy, wysunięty na wschód, tworzy niewielki ganek wsparty dwoma słupami. Na szczycie, szalowanym w jodełkę, znajduje się duży drewniany krzyż. Pokrycie dachu stanowi blacha. Strop to płyta deskowa, a podłoga również jest deskowa. Prosta ławka pełni rolę mensy ołtarzowej, na której ustawiona jest drewniana figura św. Jana, trzymającego palmę i krzyż. Figura jest polichromowana i ma cechy ludowego rzemiosła.

Kaplica św. Otylii w Urzędowie

Kaplica usytuowana jest około 100 metrów na zachód od ulicy Wodnej, w lesie nad strumykiem. Zgodnie z opisem diecezji lubelskiej sporządzonym przez księdza Boniewskiego oraz innymi źródłami, kaplica św. Otylii istniała już w XVII w., a kult Świętej najprawdopodobniej miał miejsce i wcześniej. Początkowo kaplica znajdowała się w pobliżu dzisiejszego cmentarza, przy ulicy Wodnej. Źródła wskazują na cudowny obraz, który znajdował się w kaplicy, a w 1781 r. został przeniesiony do kościoła. Stara, drewniana kaplica została rozebrana, a w jej miejscu wzniesiono nową budowlę w 1890 r. Obecna kaplica jest drewniana, o konstrukcji zrębowej, posadowiona na kamienno-drewnianej, wysokiej podstawie i oszalowana. W planie ma kształt zbliżony do kwadratu, zakończony trójbocznie od strony południowej. Dach posiada dwuspadowy, a w części trójbocznej trójspadowy, pokryty blachą. Wszystkie elewacje oszalowane są deskami, i są gładkie. W elewacji frontowej znajduje się prostokątny otwór drzwiowy, zakończony łukiem odcinkowym, z jednoskrzydłowymi drzwiami, płycinowymi, przeszklonymi. Nad wejściem umieszczona jest tablica z mottem do św. Otylii. W elewacjach bocznych znajduje się po jednym prostokątnym otworze okiennym, zakończonym łukiem odcinkowym. Okap dachu lekko wysunięty poza ściany, zabezpieczony został wiatrownicami z dekoracyjnym ażurem, wsparty na dwóch drewnianych słupach w formie filarów, tworzących niewielki podcień. Na kalenicy, przy szczycie, znajduje się krzyż w glorii, osadzony na kopulastej podstawie. Kaplica opiera się na wysokiej, drewnianej podstawie (z desek), szerszej niż sam korpus kaplicy, krytej daszkiem, który oparty jest na kamiennej podmurówce. Z tej podstawy prowadzi prostokątny otwór wejściowy od wschodu, który prowadzi do miejsca, gdzie znajduje się "cudowne" źródło św. Otylii. Wewnątrz kaplicy znajduje się ołtarz oraz figurka św. Otylii. Strop jest drewniany, płaski, a podłoga wykonana jest z desek.

5.2.5. Obiekty rezydencjonalne

Dwór, obecnie dom opieki w Popkowicach

Obiekt znajduje się poza zabudową wsi, na wzniesieniu, około 450 m na północ od drogi Wilkołaz-Urzędów, przy lokalnej drodze. Budynek otoczony jest ogrodzeniem z siatki metalowej, a od północy widoczna jest resztką parku. Przed obiektem znajduje się okrągły podjazd. Na terenie szpitala znajdują się również budynki administracyjne i gospodarcze.

Obiekt powstał najprawdopodobniej w czwartej ćwierci XIX w., ponieważ jeszcze w 1884 r. nie odnotowano go w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Z innych źródeł wiadomo, że na przełomie XIX i XX w. już figurował jako istniejący. Wówczas właścicielem Popkowic był J. Piasecki. Po jego śmierci dwór przeszedł w ręce jego syna, E. Piaseckiego. Po 1939 r. budynek został zajęty przez wojska niemieckie.

W 1944 r. w obiekcie mieścił się wojskowy szpital rosyjski. Po zakończeniu wojny, w 1945 r., dwór stał się siedzibą urzędu gminnego, a od roku 1947 funkcjonował tam Dom Opieki dla Dorosłych. W 1960 r. przeprowadzono duży remont, który obejmował przebudowę wnętrza. W ramach prac wzniesiono nową klatkę schodową z żelbetonowymi schodami, połączono wschodnie skrzydło z zachodnim, wstawiono ścianki działowe w kilku pomieszczeniach, wymieniono pokrycie dachowe na eternit falisty oraz przeprowadzono remont tynków. Zmodernizowano także wschodnie skrzydło. Obecnie obiekt funkcjonuje jako Dom Pomocy Społecznej w Popkowicach. Obiekt został niedawno zmodernizowany.

Budynek jest murowany, pokryty dachem z dachówki i blachy, posadowiony na fundamentach z cegły. Ściany zewnętrzne i wewnętrzne murowane zostały z cegły i otynkowane z obu stron. Nad pomieszczeniami sanitarnymi znajduje się strop typu Kleina (z belek stalowych), nad pozostałymi stropy są drewniane. Dach zbudowany jest w konstrukcji drewnianej, krokwiowo-jętkowej.

Rzut budynku zaplanowano na wydłużonym prostokącie, z lekko cofniętą centralną częścią, poprzedzoną jednobiegowymi schodami. Jest to układ dwutraktowy, asymetryczny.

Obiekt składa się z trzech prostokątnych brył, z których największa ma dach czterospadowy, a dwie mniejsze - dwuspadowe. Środkowa część budynku łączy się z gankiem przykrytym dachem dwuspadowym, którego kalenica jest prostopadła do okapu dachu.

Elewacja frontowa składa się z trzech części: pierwsza część to pięcioosiowa bryła, środkowa to pięcioosiowa bryła z gankiem na osi głównej, a trzecia to dwuosiowa część. Elewacja tylna jest podobna, jednak bez ganku na osi głównej. Elewacja boczna wschodnia zabudowana jest nowym skrzydłem, a zachodnia ma trzyosiową bryłę z zabudowanym gankiem na osi środkowej.

Dworowi towarzyszyły budynki folwarczne, które rozebrano pod koniec XIX w. Z inicjatywy właściciela wybudowano nowe budynki gospodarcze. Do dziś zachował się oszkarpowany budynek gospodarczy – obecnie dom mieszkalny, młyn, rządcówka oraz stajnia.

Dwór w Moniakach

Obiekt został przeniesiony do Janowca, w powiecie janowskim województwa lubelskiego. Po dawnym założeniu pozostał park dworski.

5.2.6. Obiekty obronne

Dawne wały miejskie w Urzędowie

Na początku wieku XVI, po najeździe tatarskim, Urzędów otrzymał kolejne zwolnienia z podatków, jak również zgodę na wybudowanie umocnień obronnych z trzema bramami: Krakowską, Lubelską i Opolską. Rozebrano je w roku 1860, ale pozostały po nich ślady znane jako *Wały urzędowskie*. Pierwotnie otaczały miasto. Dziś zachowały się jedynie w około jednej trzeciej długości pierwotnego obwodu obronnego. Te ziemne fortyfikacje

stanowią wyjątkowy i jeden z najlepiej zachowanych przykładów tego typu umocnień w regionie Lubelszczyzny.

5.2.7. Zabytki techniki

Młyn wodno-motorowy w Urzędowie wraz z ciągiem technologicznym

Młyn został wzniesiony w pierwszej dekadzie XX w., w miejscu starego młyna. Od około 1908 r. pozostawał w dzierżawie Jana Lamenta. W 1926 r. młyn został zakupiony przez Adolfa Pomykalskiego na publicznej licytacji. Obecnie ma nowego właściciela prywatnego.

Obiekt na przestrzeni ponad 100 lat przechodził wiele faz remontów, przebudów i rozbudów. Najważniejsze zmiany to: 1908 r. – dobudowa części mieszkalnej od strony południowej; 1926 r. – wymiana urządzeń młynarskich oraz zmiana walców; 1927 r. – zakup turbiny firmy "King" w Radomiu, pozostałe urządzenia nabyte w Lublinie w firmie "Lechia"; 1935 r. – zmiana napędu urządzeń młyńskich z wodnego na wodno-elektryczny; 1938 r. – wymiana konstrukcji dachowej, podniesienie dachu i zmiana pokrycia na blachę.

Obiekt ma plan prostokątny, z aneksem od południa na całej szerokości młyna (drewutnia) oraz drugim prostokątnym aneksem od północy, w którym znajduje się klatka turbinowa. Część mieszkalna jest trzelementowa, a część gospodarcza jednotraktowa.

Budynek ma dwie kondygnacje, zwartą bryłę nakrytą dachem dwuspadowym. Ściany młyna wykonane są w konstrukcji ryglowej. Część słupów jest dębowa, a część sosnowa. Zewnętrzne oszalowanie wykonano z desek sosnowych, ustawionych pionowo i łączonych na styk, a całość pokryto listewkami. Zrąb budynku od strony północnej oparty jest na grupie murowanych słupów, a od południa na ceglanej podmurówce. Klatka turbiny, również wykonana jest w konstrukcji ryglowej i opiera się na dębowych palach wbitych w dno rzeki. Dach nad głównym budynkiem i klatką turbinową jest dwuspadowy, pokryty blachą ocynkową. Nad aneksem południowym znajduje się dach pulpitowy. Wieźba dachowa to konstrukcja krokwiowo-stolcowa. W szczytach znajdują się małe, czteropolowe okna w drewnianych opaskach. Nad głównym budynkiem wznosi się niewielka nadbudówka z pulpitowym dachem.

Na parterze znajduje się cementowa posadzka. Umieszczono tu maszynę czyszczącą, podnośniki oraz odsiewacze. Na pierwszym piętrze znajdują się mlewniki (walce) i śrutownik, a także elewatory kubelkowe. Na drugim piętrze zlokalizowana jest maszyna czyszcząca typu tryjer, odsiewacz śrutowy i mączny. Komunikacja między kondygnacjami odbywa się za pomocą drewnianych, dwubiegowych schodów. W części mieszkalnej znajdują się dębowe podłogi, a w pomieszczeniach ogrzewanie z pieców kaflowych. W przybudówce od północy zlokalizowane są turbina oraz urządzenia transmisyjne. Młyn jest wyposażony w instalację elektryczną i wodociągową.

Młyn w Bęczynie

Młyn znajduje się w zachodniej części wsi, nad rzeką Urzędówką, około 300 metrów na południe od głównej drogi prowadzącej do Urzędowa i około 200 metrów od najbliższych zabudowań wiejskich. Dojazd do młyna prowadzi drogą gruntową. W jego otoczeniu rośnie kilka olch.

Młyn powstał około 1905 r. jako własność Pawła Chęcińskiego. Następnie przeszedł w spadku na Zygmunta Chęcińskiego, syna Pawła, a później na jego żonę Janinę. W 1956 r. młyn został znacjonalizowany i należał do Gminnej Spółdzielni w Urzędowie. Obecnie jest własnością prywatną. Podczas I wojny światowej obiekt częściowo zniszczono, m.in. rozebrano drewniane szalowanie. Początkowo młyn napędzany był prawdopodobnie kołem wodnym, później turbiną. W latach 40. XX w. młyn został zelektryfikowany i przez pewien czas działał naprzemiennie na turbinę wodną oraz silnik elektryczny. Po przejęciu przez

państwo zrezygnowano z użycia turbiny. Około 1976 r. młyn został otynkowany z zewnątrz, a dach pokryto eternitem falistym, zastępując wcześniejsze pokrycie z blachy. Obecnie dach znów pokryty jest blachą.

Od strony północnej, wschodniej i zachodniej młyn wsparty jest na ceglanych słupach, które podtrzymują podwalinę z sosnowego drewna o grubości 25 cm. Konstrukcja ścian jest ryglowa, o grubości słupów i rygli 20-25 cm. Ściany zostały obite pionowo deskami na styk i otynkowane. Otwory drzwiowe i okienne osadzono w słupach. Komunikacja między kondygnacjami odbywa się po drewnianych schodach. Przybudówka od strony południowej ma konstrukcję sumikowo-łatkową w dolnej części, a wyżej została oszalowana deskami.

Część mieszkalna młyna oraz wschodnia przybudówka są również konstrukcji ryglowej, oszalowane deskami i otynkowane. Podmurówka wykonana jest z cegły.

Budynek młyna ma rozczłonkowaną bryłę. Główna część jest dwukondygnacyjna, założona na planie prostokąta, z dwuspadowym dachem i wejściem od strony północnej. Część zachodnia jest węższa, również dwukondygnacyjna, z dwuspadowym dachem. Od wschodu i południa znajdują się niewielkie przybudówki z pulpitowymi dachami. Część mieszkalna jest wydłużona i usytuowana równolegle do osi głównej budynku młyna.

Ściany zewnętrzne pokryto tynkiem szarpanym. Okna są dwuskrzydłowe, sześciopole. Nad główną częścią młyna dach jest dwuspadowy z niewielką nadbudówką ponad kalenicą. Konstrukcja więźby krokwiowo-płatwiowa, wzmocniona ścianami stolcowymi. Krawędzie połaci dachowych od strony wschodniej wysunięte około 50 cm poza ścianę szczytową. Nad częścią mieszkalną jest dwuspadowy dach kryty blachą, z więźbą usztywnioną jętkami. Przybudówki posiadają dachy pulpitarne. Budynek posiada instalację elektryczną.

Młyn w Popkowicach

Młyn znajduje się nad rzeką Urzędówką, we wschodniej części wsi, po północnej stronie drogi Wilkołaz-Urzędów, około 40 metrów od niej. Około 15 metrów na zachód od młyna znajduje się droga prowadząca do pałacu Piaseckich (obecnie Dom Pomocy Społecznej).

Młyn został zbudowany w 1899 r. jako własność Józefa Piaseckiego, a po jego śmierci przeszedł w ręce bratanka, Antoniego Piaseckiego. W 1945 r. został upaństwowiony i wszedł w posiadanie GS. Początkowo młyn był napędzany kołem wodnym, później turbiną, a od około 1950 r. wykorzystywano napęd elektryczny.

Budynek ma ceglana podmurówkę i konstrukcję, wykonaną z cegły łączonej zaprawą wapienną. Budynek jest zwarty, dwukondygnacyjny, o dwuspadowym dachu, ustawiony na planie kwadratu. Wejścia znajdują się od strony północnej i wschodniej. Elewacje są gładkie, nieotynkowane, bez wyraźnych podziałów. Elewacja północna w przyziemiu ma trzy osie: prostokątny otwór drzwiowy oraz dwa okna po bokach, na drugiej kondygnacji dwa okna, a w szczycie dachu jedno okno. W elewacji południowej, na wysokości drugiej kondygnacji, znajdują się drzwi i dwa okna po bokach, a w szczycie dachu – jedno okno. W elewacji zachodniej są dwa okna, umieszczone jedno nad drugim, a we wschodniej stronie drzwi i okno.

Dwuspadowy dach pokryty jest blachą. Szczyty wykonano z cegły. Więźba krokwiowo-płatwiowa, wzmocniona dwiema ścianami stolcowymi. Płatwie oparte są na murze, a dolne końce krokwi są ozdobnie profilowane. Obiekt jest wyposażony w instalację elektryczną.

Piec garncarski w Bęczynie

Piec garncarski znajduje się w zachodniej części Bęczyna, w pobliżu rozwidlenia dróg prowadzących w kierunku Mikuszewskiego, Chruślanek Józefowskich oraz Natalina. Jest otoczony przez wysokie drzewa liściaste i krzewy, a teren wokół pieca ma znaczne spadki,

zwłaszcza w kierunku wschodnim i północno-wschodnim. Pracownia garncarska właścicieli znajduje się około 100 metrów na południe od pieca.

Piece do wypału ceramiki były zazwyczaj budowane w miejscach, gdzie występowały bogate złoża glin garncarskich, charakteryzujących się odpowiednimi właściwościami, takimi jak tłustość i ciągliwość. Bęczyn, będący przedmieściem Urzędowa, od wieków pełnił rolę centrum garncarstwa w tej okolicy. Już w 1405 r., podczas lokacji Urzędowa przez króla Władysława Jagiełłę, wspomniano o istnieniu warsztatów garncarskich. W 1565 r. w Urzędowie pracowało 25 garncarzy, a w Bęczynie było ich pięciu – trzech królewskich i dwóch wójtowskich. O rozwoju i znaczeniu tego rzemiosła świadczy również sytuacja z połowy XIX w., kiedy w Urzędowie i Bęczynie było łącznie 43 garncarzy, przy populacji Urzędowa wynoszącej około 3600 osób. W początkach XX stulecia liczba garncarzy wynosiła 40, a w 1926 r. – 36. Przed II wojną światową było ich 25, a po wojnie, w 1948 r., pozostało tylko 10, w 1991 r. – 3. Ostatni są przedstawiciele rodziny Gajewskich. Należą oni do wielopokoleniowej rodziny garncarzy. Rodzina Gajewskich od wielu pokoleń korzysta z omawianego pieca garncarskiego, który jest jedynym zachowanym egzemplarzem tego typu w regionie (dawniej istniało 14 takich pieców, z czego 7 w latach 60. XX w.). Przykład przywiązania do tradycji oraz dbałości o nią stanowi „Izba Tradycji”, urządzona w jednej z pomieszczeń pracowni, w której przechowywane są pamiątki oraz wyroby Bęczyńskich garncarzy.

Zachowany piec należy do dość archaicznych, prostych konstrukcji. Jego umiejscowienie pod ziemią umożliwia stosunkowo łatwe osiągnięcie i utrzymywanie ciągu, a tym samym wysokich temperatur (około 1100°C) podczas wypału. Piec ten doskonale nadaje się do wypału tzw. siwaków – ceramiki nie szkliwionej o ciemnym zabarwieniu.

Budowla składa się z dwóch głównych części, różniących się przeznaczeniem, konstrukcją i użytym materiałem. Jedną część to pomieszczenie składu opału i osłony paleniska, a drugą to właściwy piec (palenisko, komora wypałowa, przewody grzewcze).

Budynek składu opału przylega do pieca od strony wschodniej i tworzy zadaszenie nad paleniskiem. Jest częściowo zagłębiony w gruncie. Ściany części podziemnej, stanowiące podmurówkę, wykonane są z pełnej cegły ceramicznej i mają wysokość około 80 cm. Na murze opierają się drewniane słupy konstrukcyjne, które mają około 18 cm średnicy. Słupy ustawione są w narożnikach oraz na ścianach. Do słupów przybite są deski tworzące zewnętrzne ściany budynku, które układane są pionowo. Dwuspadowy dach składu opału jest pokryty blachą stalową oraz papą, a posadzka częściowo jest ceramiczna, a częściowo gruntowa. Drzwi do składu są drewniane, deskowe.

Piec właściwy jest całkowicie zagłębiony w gruncie. W przekroju poprzecznym ma kształt „gruszkowaty”. Z jednej strony znajduje się mały otwór paleniska, a z drugiej, u góry, duży owalny otwór służący do załadunku komory wypałowej oraz odprowadzania spalin. Ściany pieca są murowane z kamienia wapienia, a otwór załadunkowy wykończony ceglami. W dnie komory wypałowej znajdują się otwory grzewcze, przez które przepływają gorące powietrze i spaliny rozprowadzane kanałami z paleniska. Otwarte wejście do komory wypałowej jest osłonięte drewnianą konstrukcją, zapobiegającą zamakaniu wnętrza.

Piec ma kształt koła, z owalnym otworem załadunkowym o wymiarach około 150 x 110 cm. Średnica dna komory wynosi około 200 cm. Pojemność pieca wynosi około 1000 sztuk naczyń 2-litrowych. Budynek składu opału ma wymiary 300 x 390 cm, a jego wysokość w okapie wynosi około 145 cm, a w kalenicy 220 cm.

Proces wypałowy jest szczególnie odpowiedni dla tzw. siwaków, które wypala się przez co najmniej 6 dni w zamkniętej komorze, bez dostępu powietrza i odprowadzania spalin. Proces wypalania obejmuje następujące etapy: a) sprawdzenie drożności kanałów grzewczych; b) podgrzewanie pieca (wytworzenie ciągu); c) układanie wsadu (ażurowe stopy surówki); d) przykrycie wsadu stłuczką ceramiczną; e) rozpalenie pieca, podsuszanie przez

około 12 godzin; f) właściwe wypalanie przy temperaturze do 1100°C przez 40 godzin lub więcej; g) studzenie; h) wyjmowanie gotowych wyrobów. Do wypalania stosuje się drewno sosnowe. Wszystkie procesy, takie jak załadunek, wyładunek i dostarczanie opału, odbywają się ręcznie.

Piec nie posiada żadnych nowoczesnych urządzeń technicznych ani instalacji. Był wielokrotnie remontowany, głównie w zakresie konserwacji paleniska, naprawy ścian komory wypalowej i utrzymania drożności kanałów grzewczych. W razie potrzeby naprawiano także otwór załadowniczy oraz dach i ściany budynku składu opału.

5.2.8. Cmentarze i mogiły

Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Natalinie

Obiekt znajduje się na terenie gminy Urzędów, w lesie Wolski Bór. Został zaprojektowany na planie zbliżonym do półkola o promieniu od 16 do 19 m, z dodatkowym prostokątnym obszarem o wymiarach 10,5 x 4,5 m, który zlokalizowano na wybrzuszeniu terenu. W latach 1916-1918, podczas zakładania obiektu, zgromadzono tu szczątki 137 niemieckich żołnierzy z rezerwowych pułków piechoty 217, 218 i 220 oraz z 47. rezerwowego i 5. pułku artylerii polowej, a także 125 rosyjskich żołnierzy, którzy polegli lub zmarli między 2 a 10 lipca 1915 r.. Na ich mogiłach ustawiono 125 żeliwnych krzyży oraz tablice. Początkowo obiekt ogrodzono murem z wapiennego kamienia, który w latach 20-tych uległ zniszczeniu. W 1930 r. mur zastąpiono drutem kolczastym na dębowych słupach z bramką sztachetową. W 1933 r. przeniesiono tu cmentarz wojenny z Idalina (gm. Józefów nad Wisłą), oddalonego o 5 km, wraz ze szczątkami 175 niemieckich żołnierzy z 219. rezerwowego pułku piechoty i 19. rezerwowego batalionu strzelców, którzy polegli w dniach 3-7 lipca 1915 r. Z Idalina przewieziono 56 żeliwnych krzyży, 25 żeliwnych tablic, 3 kamienne stele oraz kamienną płytę informacyjną z napisem w języku niemieckim.

W latach 1982-1984 cmentarz został zdewastowany przez nieznanych sprawców, prawdopodobnie mieszkańców okolicznych terenów. W latach 1991-1993 przeprowadzono prace porządkowe. Obecnie na cmentarzu znajduje się 67 żeliwnych krzyży, 32 żeliwne tablice, 3 kamienne stele oraz kamienna płyta. Zniszczone nagrobki (55 krzyży i 6 tablic), które znaleziono w trakcie porządkowania, zostały przeniesione na teren leśniczówki "Wolski Bór" w Bęczynie.

Mogiła wojenna z I wojny światowej w Bęczynie (żołnierzy armii austro-węgierskiej)

Mogiła żołnierzy armii austro-węgierskiej z okresu I Wojny Światowej. Obiekt został odnowiony w 2019 roku. Całość znajduje się na betonowym postumencie, na którym umieszczona jest granitowa płyta, a na niej nieregularnie ociosana płyta nagrobna z wykutą inskrypcją. Treść inskrypcji brzmi: „Tu spoczywa kilkudziesięciu żołnierzy armii austriacko-węgierskiej, poległych w walkach stoczonych w lipcu 1915 r. podczas I wojny światowej. Społeczność Urzędowa w 100. rocznicę bitwy.” Po lewej stronie płyty znajduje się granitowy krzyż łaciński. Całość ogrodzona jest niskim ogrodzeniem z prostymi, ażurowymi przesłami.

Mogiła wojenna z 1915 r. w Bęczynie (obręb Natalin) (żołnierze rosyjscy)

Mogiła żołnierzy armii rosyjskiej z okresu I Wojny Światowej, która została odnowiona w 2019 roku. Obiekt usytuowany jest na betonowym postumencie z granitową płytą, na której znajduje się nieregularnie ociosana płyta nagrobna z wykutą inskrypcją. Treść inskrypcji to: „Tu spoczywa kilkudziesięciu żołnierzy armii rosyjskiej, poległych w walkach toczonych w lipcu 1915 roku podczas I wojny światowej. Społeczność Urzędowa w 100. rocznicę bitwy.” Po lewej stronie płyty umieszczony jest krzyż prawosławny. Całość otoczona jest niskim ogrodzeniem z ażurowymi przesłami o prostym wzorze.

Cmentarz rzymskokatolicki w Bobach-Kolonii

Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki, założony w pierwszej połowie XIX w. Wśród form nagrobków występują piaskowcowe krzyże na cokole, figury na cokole oraz ażurowe krzyże. Materiały użyte do wykonania nagrobków to piaskowiec oraz metal (krzyże ażurowe). Cmentarz jest ważnym świadectwem historii parafii i miejscowości, ukazując zmiany w obrządku pochówków oraz artystycznym podejściu do tworzenia nagrobków na przestrzeni lat. Jako zabytek, stanowi cenne źródło wiedzy o lokalnej tradycji oraz historii ludzi, którzy spoczywają na tym cmentarzu.

Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Bobach-Kolonii

Cmentarz usytuowany jest w południowo-zachodniej części wsi, na skraju lasu, nieco ponad 200 m na południe od drogi Moniaki-Chruślina-Kolonia i około 150 m na wschód od lokalnej drogi prowadzącej do lasu. Na południe od cmentarza rozciąga się las, gdzie widoczne są ślady okopów wojennych. Nekropola ma on kształt prostokąta i otoczona jest wałem ziemnym. Wejście znajduje się w wale, na krótszym boku, przesunięte ku północy. Wewnątrz znajdują się mogiły zbiorowe, rozmieszczone nieregularnie, których napisy są trudne do odczytania. Cały teren jest gęsto porośnięty lasem, co utrudnia dostęp do niektórych miejsc.

Cmentarz związany jest z okresem bitwy toczonej w dniach 4-19 lipca 1915 r. pomiędzy wojskami niemiecko-austriackimi a rosyjskimi. Założony w 1917 r. 950 poległych pochowały niemieckie władze wojskowe. Podczas ekshumacji zwłok z mogił rozsypanych w okolicach Mikołajówki, Chruśliny, Bobów, Moniak oraz przy innych miejscowych pochówkach, w pracach uczestniczyli okoliczni mieszkańcy, pod nadzorem niemieckiego oficera. W mogiłach zbiorowych pochowano oficerów w grupach kilkusobowych, natomiast żołnierze niemieccy i rosyjscy spoczywają w oddzielnych mogiłach.

Cmentarz jest niestety zaniedbany, pozostając własnością osób prywatnych, co utrudnia przeprowadzenie badań oraz prac porządkowych. Pamięć o tym miejscu przejawia się w śladach składania kwiatów i zapalania zniczy. Niestety sam cmentarz, jak i jego okolica jest również miejscem nielegalnych poszukiwań prowadzonych przy pomocy detektorów metali, co jest procesem niszczącym zabytek.

Cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w Popkowicach Księżych

Cmentarz powstał w okresie założenia parafii, w latach 1395-1403. Cmentarz rozlokowano na planie regularnego wieloboku z czterema kapliczkami rozmieszczonymi symetrycznie. Wejście główne znajdowało się od południowego zachodu, w centrum wznosi się kościół. Najstarszy istniejący nagrobek nosi datę 1830 r. i należy do Anieli ze Skorupskich Hempel. Z cmentarzem związane jest również epitafium Eleonory ze Skorupskich Piaseckiej z 1825 r. wmurowane w ścianę kościoła.

Cmentarz rzymskokatolicki w Popkowicach

Cmentarz parafialny, założony około 1830 r., znajduje się stosunkowo niedaleko kościoła, w pobliżu drogi prowadzącej z Popkowic do Kraśnika. Zabytkowe nagrobki rozmieszczone są głównie po prawej stronie od wejścia na cmentarz, w pobliżu parkingu. W nekropolii znajdują się grobowce właścicieli okolicznych majątków, w tym klasycystyczna kaplica rodziny Mazurkiewiczów z 1852 r. (właścicieli majątku w Ostrowie), neogotycka kaplica rodziny Piaseckich z 1903 r. (właścicieli majątku w Popkowicach), nagrobki rodziny Hemplów (właścicieli majątku w Skorczycach), a także mogiła powstańców styczniowych z 1863 r. oraz kwatery żołnierzy z okresu I i II wojny światowej. Ponadto spoczywa tam Leon Hempel, działacz polityczny i patriota, zmarły w 1924 r. Na cmentarzu znajduje się także mogiła chłopów ze Skorczyc, którzy zostali rozstrzelani przez hitlerowców 12 września 1943 r.

Kaplica cmentarna w Popkowicach

Kaplica zlokalizowana jest w północno-wschodniej części cmentarza, po południowej stronie głównej alei, około 100 metrów na zachód od bramy wjazdowej. Front kaplicy skierowany jest na północ. Około 8 metrów na południowy wschód znajduje się kaplica grobowa rodziny Hemplów i Piaseckich. Na zachód od kaplicy znajduje się siedem nagrobków wykonanych z drobnziarnistego piaskowca, należących do rodziny Hemplów, dawnych właścicieli Popkowic.

Kaplica została wybudowana w 1852 r. jako grobowiec rodziny Mazurkiewiczów, właścicieli wsi, co potwierdza tablica we wschodniej ścianie. Ukończenie budowy mogło nastąpić w 1853 r.. Od 1953 r. pełni funkcję kaplicy cmentarnej. W 1959 r. przeprowadzono remont, podczas którego wymieniono pierwotne pokrycie dachu na cementową dachówkę.

Kaplica jest murowana z czerwonej cegły, z grubymi ścianami (do 50 cm), obustronnie otynkowanymi i pomalowanymi wapienną pobiałą oraz farbami emulsyjnymi. Gzymsy wykonano z cegły, również otynkowano. Strop płaski, drewniany, osłonięty płytami pilśniowymi. Konstrukcja dachu to więźba krokwiowa, pokrycie dachówką cementową. Rynny i rury spustowe wykonano z ocynkowanej blachy. Posadzka jest ceglana, z centralnym fragmentem wylanym cementem. Okna są jednoobramowe, sześciopolewe, osadzone w drewnianych ramach, z otworami rozszerzającymi się na zewnątrz. Otwór drzwiowy zamknięto drewnianymi, dwuskrzydłowymi drzwiami klepkowymi, wzmacnianymi w romby. Metalowe zawiasy i kute klamki nadają im dekoracyjny charakter. Kolumny przy wejściu są murowane z cegły i otynkowane. Epitafia wewnętrzne wykonano z piaskowca, natomiast zewnętrzne – z granitu.

Kaplica ma plan prostokąta, jest jednoprzestrzenna, parterowa, z dachem dwuspadowym. Poddasze jest niedostępne i nieużytkowane. Elewacja frontowa (północna) jest jednoosiowa, z centralnie umieszczonym otworem drzwiowym ujętym w dwie pary kolumn podtrzymujących lekko wysunięty szczyt dachu. W szczycie znajduje się prostokątna płycina z niewielkim metalowym krzyżem. Elewacja południowa jest gładka, bez otworów. Wschodnia i zachodnia posiadają prostokątne płyciny, w których umieszczono prostokątne otwory okienne, zwieńczone profilowanym gzymsem. W elewacji wschodniej znajduje się współczesne epitafium o treści: „KAPLICA – GROBOWIEC / RODZINY MAZURKIEWICZÓW / Z OSTROWA / ROK BUDOWY 1852 / OD R. 1953 KAPLICA CMENTARNA / PARAFII POPKOWICE”.

Wewnątrz, przy południowej ścianie znajduje się prosta, drewniana mensa ołtarzowa. Nad nią umieszczono współczesny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, a wyżej – drewniany krzyż z pasyjką. Na zachodniej ścianie znajdują się epitafia: z białego piaskowca, prostokątne (40 × 55 cm), z napisem: „Ś+P / JÓZEF MAZURKIEWICZ / INŻYNIER WSPÓŁWŁAŚCICIEL MAJ. OSTRÓW / ZMARŁ W OSTROWIE DN. 16 CZERWCA 1844 R./ PRZEŻYŁ W BOGU LAT 68/ WIECZNE ODPOCZYWANIE RACZ MU DAĆ PANIE”; z szarego piaskowca (43 × 55 cm), z napisem: „PAMIĘCI ANDRZEJA MAZURKIEWICZA / DZIEDZICA OSTROWA/ ZMARŁEGO D. 15 GRUDNIA 1854 R.”; z szarego piaskowca: „DOM / śp. / ANDRZEJ MAZURKIEWICZ / dziedzic dóbr Ostrowa / Sędzia Pokoju okręgu Kraśnickiego / Przeżywszy lat 60 / Zmarł 12 kwietnia 1870 r.”.

Cmentarz rzymskokatolicki przykościelny w Urzędowie

Cmentarz założony został przy pierwszym, jeszcze średniowiecznym kościele urzędowskim. Cmentarz opisuje się jako obiekt na planie prostokąta ze ściętymi narożnikami, lokując go wewnątrz obecnego muru kościelnego. W rzeczywistości nie wiadomo jaki był zasięg pierwotnego cmentarza. Z cmentarzem związane jest zachowane epitafium wmurowane w

ścianę kościoła, poświęcone pamięci ks. Józefa Marszałkowskiego, fundatora kościoła i szkoły, który zmarł w 1777 r.

Cmentarz rzymskokatolicki w Urzędowie z zabytkową kaplicą oraz bramą

Cmentarz parafialny z I połowy XIX w., na którym znajdują się zabytkowe nagrobki, takie jak krzyże na cokole, figury na kamiennym postumencie, krzyże na skałach oraz metalowe, żeliwne krzyże z ażurowymi detalami. Na terenie nekropolii znajduje się również kaplica cmentarna, ufundowana w 1845 r. przez M. Żyszkiewiczową i Fr. Skowrońskiego. Do cmentarza prowadzi klasycystyczna brama z końca XIX w.

W cmentarnej ziemi spoczywają osoby o szczególnym znaczeniu historycznym i zasłużone dla społeczności lokalnej. Wśród pochowanych osób są powstańcy styczniowi z 1863 r.; żołnierze i oficerowie Armii Krajowej zamordowani przez władze komunistyczne.

Brama cmentarna została wzniesiona po I wojnie światowej, wraz z parkanem otaczającym cmentarz, w stylu kaplicy cmentarnej, z zachowaniem odpowiednich detali architektonicznych, które zostały powtórzone w dekoracji bramy. Brama, wzniesiona z cegły i otynkowana, znajduje się w murze cmentarnym, w odległości około 15 metrów od ulicy Wodnej, będącej drogą prowadzącą z Urzędowa do Annopola. Korpus główny bramy posiada prostokątny otwór wjazdowy, zamknięty spłaszczonym łukiem odcinkowym. Wrota wykonane są z kutych, ażurowych żelaznych krat. Po obu stronach wjazdu znajdują się pilastry. Korpus wieńczy profilowany gzyms, który jest rozszerzony w partii pilastrów, a całość przykryta jest daszkiem z dachówki. Nad nim znajduje się trójkątny szczyt, dekorowany profilowanym paskiem w tynku, pokryty dachówką, a zwieńczony metalowym krucyfiksem. W szczycie umieszczona jest nisza, obramowana opaską w tynku, w której znajduje się figurka świętego oraz data 1889. Trójkątny szczyt bramy flankują dwa kamienne, stylizowane wazony. Po obu stronach korpusu umieszczone są furtki boczne, oparte na prostopadłościennych cokołach, kryte dachówką, z żelaznymi kutymi skrzydłami. Od strony cmentarza bramę wspierają dwie przypory, które osiągnęły jej wysokość.

Kaplica cmentarna w Urzędowie

Kaplica na cmentarzu grzebalnym w Urzędowie, przy ul. Wodnej, na trasie wylotowej w kierunku Annopola, powstała około 1845 r.. Data ta widnieje na szczycie elewacji frontowej, co wskazuje, że fundatorką budowli była M. Żyszkiewiczowa. W 1947 r. kaplica została odrestaurowana przez Stanisława Gruchalskiego.

Kaplica jest murowana z cegły, otynkowana i parterowa. Została zaprojektowana na planie zbliżonym do kwadratu, z półkolistym zamknięciem od strony wschodniej. Budowla nawiązuje formą do jednonawowego kościoła, a dach dwuspadowy nad częścią główną przechodzi w trójspadowy nad półkolistym zakończeniem.

Frontowa elewacja jest gładka, z osiowo umieszczonym prostokątnym otworem drzwiowym, znajdującym się w niewielkiej wnęcie. Drzwi dwuskrzydłowe są płycinowe i częściowo przeszklone. Naroża elewacji ujęte są zdwojonymi pilastrami, a całość wieńczy profilowany, gierowany gzyms, który biegnie wokół całej kaplicy.

Szczyt elewacji frontowej ma kształt trójkątny, z wolutowymi spływami zakończonymi esownicami, obramowanymi profilowaną opaską. Pokryty dachówką szczyt zawiera prostokątny otwór strychowy, zamykany drewnianymi drzwiczkami. Nad nim widnieje inskrypcja w półkolu: „Fundatorka M. Żyszkiewiczowa R.O., Pan Dnia 27 sierpnia, F.R.A. Skowroński”. Poniżej znajduje się data: „1845”.

Elewacje boczne są gładkie i symetryczne, każda z jednym prostokątnym oknem, zakończonym półkoliście i obramowanym szeroką profilowaną opaską w tynku. Okna są dwuskrzydłowe, sześćcioelementowe, z nadświetlami i kratami wewnętrznymi.

Wnętrze kaplicy to jednoprzestrzenna sala ze stropem płaskim i cementową podłogą. Ściany i sufit są bielone. W ścianie wschodniej, tuż przy podłodze, znajduje się niewielka prostokątna wnęka, nad którą umieszczono marmurową tablicę z napisem: „Restauratorem kaplicy był w 1947 r., St. Gruchalski”. Przy południowej ścianie stoi niewielki ołtarz w kształcie tumbi, nad którym wisi drewniany krucyfiks w ozdobnej ramie.

Cmentarz żydowski w Urzędowie

Początkowo Żydzi z Urzędowa należeli do gminy żydowskiej w Kraśniku. Przed 1906 r. zakupili ziemię od trzech rolników, łącznie 1 morgę (około 0,56 ha), w celu założenia cmentarza, który zlokalizowano około 1,6 km na południe od rynku, po wschodniej stronie drogi do wsi Wyżnica (droga ta już nie istnieje).

Pochówki zaczęły się odbywać po usamodzielnieniu się gminy żydowskiej, według różnych źródeł pierwsze miały miejsce w 1908 r. lub około 1910 r. W okresie międzywojennym cmentarz był ogrodzony drewnianym parkanem, a w jego południowo-zachodnim narożu znajdował się drewniany budynek. Na cmentarzu było około 30 stel nagrobnych.

Cmentarz zaznaczony jest na mapie Wojskowego Instytutu Geograficznego (WIG) z 1938 r. i ma kształt zbliżony do kwadratu. Zachodni narożnik dotykał drogi do Wyżnicy. Podczas II wojny światowej, szczególnie w latach 1940-1942, Niemcy zamordowali wielu Żydów z Urzędowa i okolic. Ofiary zostały pochowane na cmentarzu żydowskim oraz w miejscach egzekucji. Po wojnie przeprowadzono częściową ekshumację ciał spoza cmentarza, przenosząc szczątki na teren nekropolii.

Prawdopodobnie jeszcze w czasie wojny cmentarz został zniszczony przez miejscowych. Został rozebrany parkan, drewniana szopa użyta na opał, a stele nagrobne zostały zniszczone przez chłopców pasących krowy na terenie cmentarza. Cmentarz został zamknięty w 1964 r., a jego teren przeszedł na własność Skarbu Państwa. Mieszkaniec Urzędowa (ur. 1925) wspominał w 1978 r., że od północy i wschodu cmentarz stanowił wielką wyrwę w ziemi, w której porozrzucane były ludzkie kości. Piasek z tego terenu był wykorzystywany do celów budowlanych. W miejscu cmentarza znajdowało się ogromne wyrobisko, będące śladem po eksploatacji piasku. Jest ono widoczne do dziś. W 1993 r. władze Urzędowa postawiły pomnik na południowym skraju cmentarza, poświęcony ofiarom zagłady. Aktualnie cmentarz zajmuje działkę mającą kształt trapezu i powierzchnię 0,2752 ha. Na terenie cmentarza nie zachowały się żadne widoczne ślady nekropolii. Działka porośnięta jest kilkudziesięcioletnimi sosnami oraz młodymi samosiewami liściastymi, a jej granice nie są wyraźnie widoczne. Cmentarz jest otoczony polami ornymi, a po jego wschodniej stronie znajduje się duże wyrobisko piasku, które obejmuje pas o szerokości 5-8 metrów. Mogiły zbiorowe z czasów II wojny światowej i po wojnie, po ekshumacjach, nie są obecnie zlokalizowane ani oznakowane. Cmentarz znajduje się na działce Nr 700 pow. 0,27 ha – własność Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego z siedzibą w Warszawie. W 1993 r. na cmentarzu odsłonięto pomnik w kształcie macewy, z napisem o treści: *"Żydom urzędowskim zamordowanym przez hitlerowców w latach 1939-1944. Społeczeństwo Urzędowa 1993 r. Miejsce to było kirkutem w latach 1908-1944"*.

Mogiła wojenna z 1915 r. w Urzędowie

Jest to mogiła Legionistów poległych w 1915 r. podczas walk pod Urzędowem. Początkowo zostali oni pochowani w miejscu swojej śmierci. W 1920 r., z inicjatywy wójta gminy, Aleksandra Golińskiego, przeprowadzono ekshumację szczątków poległych i przeniesiono je do wspólnej mogiły na działce wójta, który zainicjował to patriotyczne przedsięwzięcie. Nad mogiłą postawiono wysoki krzyż z napisem: „Za wolność Ojczyzny - cześć Bojownikom. Bratnia mogiła legionistów. 19 marca 1920 roku”. W 75. rocznicę bitwy oraz 45-lecia śmierci

Józefa Piłsudskiego, 13 maja 1990 r., odsłonięto pomnik upamiętniający poległych. W 2019 r. przeprowadzano prace konserwatorskie.

5.2.9. Parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni

Drzewostan w granicach cmentarza przykościelnego w Urzędowie

Zadrzewienie znajdujące się na terenie cmentarza przy kościele parafialnym pw. św. Mikołaja i św. Otylii pochodzi z XIX wieku (por. wyżej).

Drzewostan w obrębie dawnego parku w Moniakach

Do 1841 r. majątek Moniaki należał do rodziny Wierzbickich, która w drugiej połowie XVIII w. wybudowała późnobarokowy drewniany dwór z wysokim, łamanym dachem i głównym wejściem ozdobionym dwoma kolumnami. Na początku XX w. dwór przeszedł gruntowną modernizację, podczas której dodano portyk kolumnowy z sześcioma kolumnami tokańskimi, które podtrzymywały taras z balustradą z tralek. Dwór został przeniesiony do Janowca w latach 1978-1985. W obrębie dawnego parku dworskiego zachowały się liczne drzewa, zarówno krajowe, jak i egzotyczne, w tym reprezentacyjna aleja z jesionów i kasztanowców.

Drzewostan w granicach cmentarza kościelnego w Popkowicach Księżych

Zadrzewienie na terenie cmentarza przy kościele parafialnym pw. Trójcy Przenajświętszej pochodzi z XIX w.

Drzewostan w granicach ogrodzenia przykościelnego w Bobach-Kolonii

Zabytkowy drzewostan znajduje się wzdłuż ogrodzenia przykościelnego. Większość drzew najprawdopodobniej pochodzi z czasów budowy świątyni, która miała miejsce w latach 1907-1914.

Park dworski w Skorczycach

Park krajobrazowy, założony w XIX w., zachował do dziś starodrzew oraz częściowo pierwotny układ alejek parkowych. Obiekt niestety jest zaniedbany, niepielęgowany. Większość terenu porastają samosiewy. Na obszarze dawnego podjazdu znajduje się kamień z tablicą z 1994 r. upamiętniającą właścicieli dóbr: „Pamięci zacnych właścicieli dóbr skorczyckich M. Reja, Hemplów i Lechnickich mieszkańcy Skorczyc 26.06.1994.”

Park w Popkowicach

Park dworski w Popkowicach, założony w drugiej połowie XIX w. z inicjatywy Józefa Piaseckiego, jest cennym przykładem parku krajobrazowego. Zachował się w dużej mierze w swoim pierwotnym stanie, z wyraźnym układem alejek oraz starodrzewiem, które nadają temu miejscu unikalny charakter. W parku można znaleźć liczne okazy drzew, zarówno rodzimych, jak i egzotycznych, które świadczą o dbałości o kompozycję przestrzenną. Park stanowi integralną część dawnego majątku i jest świadkiem historii rodziny Piaseckich. Zachowane elementy parku, takie jak aleje drzew, stawy czy budowle ogrodowe, wciąż przyciągają miłośników przyrody i historii.

Zieleń na dawnych wałach miejskich w Urzędowie

Fragmenty dawnych wałów obronnych Urzędowa stanowią jednocześnie jedną z najbardziej zadrzewionych części miasta. Znajdują się tam stare drzewa tworzące niepowtarzalną kompozycję i jednocześnie spowalniają erozję stromych ziemnych umocnień.

5.2.10. Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości

Pomnik ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920 w Bobach-Wsi

Został ufundowany w 1925 r. przez mieszkańców wsi, aby uczcić pamięć osób walczących o niepodległość Polski w XIX i XX w. Pomnik składa się z betonowego postumentu z cokołem z piaskowca oraz granitowej płyty z inskrypcją: "Cześć pamięci Bohaterom poległym w walkach o niepodległość Ojczyzny w latach 1831-1920". Za pomnikiem znajduje się usypany ziemny kopiec zwieńczony drewnianym krzyżem łacińskim. Całość ogrodzona jest ażurowym ogrodzeniem o zdobnych przesłach. W 2014 r. pomnik przeszedł gruntowną renowację, podczas której usypano kopiec ziemny oraz odrestaurowano ogrodzenie.

Pomnik ks. Jana Popiełuszki w Urzędowie

W Urzędowie znajduje się pomnik poświęcony błogosławionemu księdzu Jerzemu Popiełuszcze, zamordowanemu przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w 1984 r. Pomnik składa się z głazu z tablicą inskrypcyjną oraz ziemnego kopca zwieńczonego drewnianym krzyżem łacińskim. Na tablicy widnieje napis: "UMIŁOWAŁ PRAWDĘ I ODDAŁ ŻYCIE KS. JERZY POPIEŁUSZKO 1947-1984. W II ROCZ. JEGO MĘCZEŃSKIEJ ŚMIERCI MODLĄCY SIĘ NA MSZACH ŚW. ZA OJCZYZNĘ W URZĘDOWIE." Pomnik został odsłonięty 19 października 1986 r., w drugą rocznicę męczeńskiej śmierci ks. Popiełuszki. Jest to jedno z wielu miejsc pamięci poświęconych temu kapłanowi, który był kapłanem warszawskiej "Solidarności" i stał się symbolem walki o wolność i prawdę w Polsce.

Pomnik ku czci Orląt Lwowskich w Urzędowie

Pomnik znajduje się na wałach obronnych Urzędowa, przy ul. Podwalnej. Jest to jedno z miejsc pamięci narodowej, które przypomina o heroizmie młodych ludzi walczących o wolność Polski.

Pomnik Orląt Lwowskich w Urzędowie, w województwie lubelskim, został wzniesiony w 1926 r. z inicjatywy nauczycieli i społeczności lokalnej, aby uczcić młodych bohaterów walczących o niepodległość Polski. Pomnik składa się z głazów narzutowych, na których znajduje się orzeł karmiący orlęta. Na cokole widnieje inskrypcja: "ORLĘTOM, DZIECIOM – BOHATEROM, POLEGŁYM, W R. 1918/19 W WALKACH o POLSKOŚĆ LWOWA I NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY – DZIECI I NAUCZYCIELSTWO SZKOŁY POWSZECHNEJ, URZĘDÓW D. 22.V.1926" Pomnik jest dziełem Józefa Rachwała.

W dniach od 1 do 22 listopada 1918 r. toczyły się zacięte walki o Lwów, do którego wkroczyli Ukraińcy. Mieszkańcy miasta, w tym uczniowie, bronili go przed najeźdźcami. Młodzież, w tym dziewczęta i chłopcy, walczyli o wolność Lwowa i niepodległość Polski. Ich odwaga i poświęcenie sprawiły, że zostali nazwani "Orlętami Lwowskimi". W 2022 r. przeprowadzano prace konserwatorskie.

Pomnik ku czci marszałka Józefa Piłsudskiego w Urzędowie

Pomnik ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Urzędowie został odsłonięty w 1925 r. z inicjatywy członków Polskiej Organizacji Wojskowej (POW). Pierwotnie usytuowany przed kościołem parafialnym pw. Trójcy Przenajświętszej, stanowił wyraz hołdu dla Piłsudskiego i jego roli w odzyskaniu niepodległości.

Po II wojnie światowej pomnik został zniszczony. W 1988 r., z okazji 70. rocznicy odzyskania niepodległości, podjęto decyzję o jego odbudowie. Nowa konstrukcja, autorstwa rzeźbiarza Józefa Rachwała, została odsłonięta w 1989 r. Na szczycie pomnika znajduje się rzeźba orła, a poniżej medalion z popiersiem Marszałka i napisem w otoku: „JÓZEF

PŁSVDSKI MARSZAŁEK", poniżej napis,, WODZOWI I BOJOWNIKOM O WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ LEGIONIŚCI I PEOWIACY POWIATU JANOWSKIEGO". Pomnik jest wykonany z ciosów piaskowca, posadowiony na cokole stanowiącym podstawę ogrodzenia.

W 2023 r. rozpoczęto, a w 2024 r. zakończono prace konserwatorskie mające na celu renowację pomnika. Zakres prac obejmował m.in. wykonanie nowej płyty fundamentowej oraz remont istniejącej konstrukcji. W trakcie prac, które obejmowały między innymi wymianę fundamentów, prowadzono badania archeologiczne.

Pomnik Marszałka Piłsudskiego w Urzędowie stanowi ważny punkt na mapie miejsc pamięci narodowej, przypominając o zasługach Józefa Piłsudskiego w walce o niepodległość Polski.

Zabytki ruchome (wypożażenie kościelne)

Najcenniejsze zabytki ruchome stanowią wyposażenie kościołów na terenie gminy Urzędów. Są to przede wszystkim ruchome dobra kultury w kościele parafialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bobach-Kolonii, w kościele parafialnym pw. Świętej Trójcy Przenajświętszej w Popkowicach Księżych oraz w kościele par. pw. św. Mikołaja w Urzędowie.

Zabytki w zbiorach muzealnych (w tym zabytki etnograficzne i archeologiczne)

Zabytki z badań archeologicznych (powierzchniowych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski AZP, nadzory, badania wykopaliskowe, badania w zakresie inwestycji) prowadzonych na terenie gminy Urzędów, a także zabytki etnograficzne z terenu gminy zostały zdeponowane w Muzeum Regionalnym w Kraśniku założonym w 1976 r. w związku z obchodami 600-lecia Kraśnika. Muzeum posiadało również kolekcję ceramiki urzędowskiej od XVIII w. po czasy współczesne i sztukę ludową regionu.

Początkowo muzeum miało siedzibę w pomieszczeniach dawnego klasztoru, jednak w 1981 r. zostało przeniesione do bramy klasztornej. W kolejnych latach Zarząd Powiatu Kraśnickiego przekazał na potrzeby muzeum murowany, dwupiętrowy budynek przy ulicy Józefa Piłsudskiego 2A. W dniu 6 lipca 1995 r. przy ul. Józefa Piłsudskiego 7, otwarto filię Muzeum Regionalnego w Kraśniku jako Muzeum 24. Pułku Ułanów im. Hetmana Wielkiego Koronnego Stanisława Żółkiewskiego, stacjonującego w Kraśniku w latach 1922–1939. Miało to miejsce w 75. rocznicę utworzenia pułku. 7 października 2020 r. Muzeum Regionalne w Kraśniku z filią Muzeum 24 Pułku Ułanów zostało ponownie otwarte po modernizacji budynku. Od 2022 roku nosi nazwę Muzeum 24. Pułku Ułanów w Kraśniku. Obecnie instytucja jest filią Muzeum Narodowego w Lublinie.

5.2.11. Zagrody wiejskie

Na terenie gminy znajduje się wiele budynków mieszkalnych (chałupy) i gospodarczych (stajnie, obory, stodoły, spichlerze, kuźnie i inne) drewnianej zabudowy wiejskiej. 106 z tych obiektów zostało ujętych w państwowej ewidencji zabytków. Po wstępnej weryfikacji terenowej można stwierdzić, że około 1/3 z tych obiektów bezpowrotnie zniknęła. Wiele zachowanych budynków architektury drewnianej znajduje się poza ewidencjami. Najwięcej obiektów zachowało się w Bęczynie, Mikuszewskim, Urzędowie.

5.2.12. Zabytki archeologiczne (nieruchome)

Na terenie gminy Urzędów zewidencjonowano dotychczas 142 stanowiska archeologiczne, datowane szeroko od okresu pradziejów (głównie neolit, epoka brązu) poprzez średniowiecze (wczesne i późne) po okres staropolski. Jednym z najważniejszych obiektów, zarówno z historycznego, naukowego i konserwatorskiego punktu widzenia, jest grodzisko

wczesnośredniowieczne w Leszczynie (IX-X w.) wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr-em A/378, C/10 (stanowisko archeologiczne AZP 8278/1-1). Stanowiska archeologiczne występują w wyraźnych koncentracjach, lokując się w dolinach lokalnych cieków wodnych. Największe skupisko stanowisk występuje w rejonie wsi Wierzbica i Wierzbica-Kolonia. Kolejna koncentracja zaznacza się w rejonie grodziska w Leszczynie.

5.2.13. Dziedzictwo niematerialne

Najcenniejsze dziedzictwo niematerialne gminy Urzędów to historyczne nazewnictwo miejscowości, miejsc i ulic (toponimy), a także zanikające zawody. Zwłaszcza tradycje garncarskie uznać należy za szczególnie cenne i jednocześnie najbardziej zagrożone zapomnieniem.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Stanowiska archeologiczne

Na terenie gminy Urzędów znajdują się 142 zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. Są to przeważnie obiekty osadnicze (osady otwarte), w tym głównie ślady osadnictwa, ale występują też inne obiekty. Najcenniejszym i jednocześnie najlepiej zachowanym zabytkiem o własnej formie terenowej jest grodzisko wczesnośredniowieczne w Leszczynie. Jest ono również wpisane do rejestru zabytków (A/378, C/10). Własną formę terenową posiada także cmentarzysko kurhanowe w Popkowicach. Jest to zabytek o nieustalonej wciąż chronologii.

5.3.2. Zabytki ujęte w krajowej ewidencji zabytków

Na terenie gminy Urzędów znajduje się wiele zabytków ujętych w krajowej ewidencji zabytków. Znaczną ich część stanowią chałupy drewniane wraz z budynkami gospodarczymi. Weryfikacja terenowa wykazała, że duża ich część już nie istnieje lub została przebudowana. Informacje o tych obiektach dostępne są w domenie publicznej na stronie www.zabytek.pl

5.3.3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (RZ), w tym zabytki archeologiczne

L.p.	Obiekt	Nr inw.	Rodzaj dokumentacji	Inspire id NID	Dawny adres	Obecny adres	Uwagi
1	Układ urbanistyczny Urzędowa	A/192	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4576	Urzędów	Urzędów	
2	Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja	Nr.Kl.V-0a/226/56	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4577	Urzędów	Urzędów, ul. Kościelna 2	
3	Młyn wodno-motorowy	A/1110	decyzja o wpisie do rejestru sprostowanie decyzji	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4578 PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.7928	Urzędów, ul. Opolska 3	Urzędów, ul. Opolska 3	
4	Kaplica cmentarna	A/1104	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.5635	Urzędów, ul. Wodna 2	Urzędów, ul. Wodna 121	
5	Drzewostan w granicach cmentarza przykościelnego	A/390	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.7927	Urzędów	Urzędów, ul. Kościelna 2	
6	Zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego	A/962	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4571	Boby-Kolonia	Boby-Kolonia, 82	
7	Dwór, drzewostan w obrębie dawnego parku	A/600	decyzja o wpisie do rejestru wyjaśnienie decyzji o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4573 PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.341243	Moniaki	Moniaki Kolonia 31A	dwór przeniesiony do Janowca, pow. puławski
8	Murowany kościół parafialny pw. Św. Trójcy	kl.V-Oa/214/56	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4574	Popkowice	Popkowice Księżę 1	
9	Kaplica cmentarna	A/668	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4575	Popkowice	Popkowice	
10	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	A/9	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.5634	Natalin	Natalin	
11	Drzewostan w granicach cmentarza kościelnego	A/413	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.7633	Popkowice	Popkowice Księżę 1	
12	Drzewostan w granicach ogrodzenia przykościelnego	A/964	decyzja o wpisie do rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.4572	Boby-Kolonia	Boby-Kolonia 82	

13	Plebania w zespole kościoła parafialnego	NST	sprostowanie decyzji	PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_DK.6803	Boby-Kolonia	Boby-Kolonia 82	
14	Grodzisko wczesnośredniowieczne	A/378 C/10	decyzja o wpisie do rejestru sprostowanie decyzji postanowienie o wpisie do księgi C rejestru	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_DK.1518 PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_DK.11617 PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_DK.11616	Leszczyna	Leszczyna	

5.3.4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

L.p.	Obiekt	Nr inw.	Rodzaj dokumentacji	Inspire id NID	Dawny adres	Obecny adres	Miejsce przechowywania
1	Ruchome dobra kultury w kościele parafialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa (39 kart)	B/123 B/298	Zmiana nr rejestru Decyzja o wpisie	PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.187 PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.185	Boby-Kolonia	Boby-Kolonia 82	kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
2	Ruchome dobra kultury w kościele parafialnym pw. Trójcy Przenajświętszej (4 karty)	B/299 B/363 B/363(1-30)	Decyzja o wpisie Zmiana nr rejestru Decyzja o wpisie	PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.3907 PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.3908 PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.38481	Popkowie Księżę	Popkowie Księżę 1	kościół par. pw. Trójcy Przenajświętszej
3	Ruchome dobra kultury w kościele par. pw. św. Mikołaja	B/297 B/450 NST	decyzja o wpisie zmiana numeru rej. Sprostowanie dec.	PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.1371 PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.1374 PL.1.9.ZIPOZ.NID_R_06_DK.1372	Urzędów	Urzędów, ul. Kościelna 2	kościół par. pw. św. Mikołaja

5.4. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

5.4.1. Zabytki archeologiczne GEZ

L.p.	Stanowisko AZP	Nr na obszarze	Nr w miejsc.	Inspire id NID	Miejscowość	Miejscowość wg KEZA	Rodzaj	Uwagi
1	081-076/13-1	13	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.487762	Kozarów	Konradów	ślad/punkt osadniczy	
2	082-076/11-1	11	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.485027	Boby Księżę	Boby Księżę	osada, obozowisko	
3	082-076/12-1	12	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.485028	Kozarów	Metelin	osada, obozowisko	

4	082-076/13-2	13	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485030	Kozarów	Metelin	śląd/punkt osadniczy	
5	082-076/14-3	14	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485031	Kozarów	Metelin	gospodarcza	
6	082-076/15-1	15	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485033	Kozarów	Kozarów	osada, obozowisko	
7	082-076/16-4	16	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485035	Kozarów	Metelin	gospodarcza	
8	082-076/17-6	17	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485036	Kozarów	Kozarów	śląd/punkt osadniczy	
9	082-076/18-5	18	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485043	Kozarów	Kozarów	osada, obozowisko	
10	082-076/19-4	19	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485044	Kozarów	Kozarów	osada, obozowisko	
11	082-076/20-3	20	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485046	Kozarów	Kozarów	osada, obozowisko	
12	082-076/21-2	21	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485047	Kozarów	Kozarów	śląd/punkt osadniczy	
13	082-076/22-2	22	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485050	Moniaki	Moniaki-Kolonia	gospodarcza	
14	082-076/23-1	23	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485051	Moniaki	Moniaki	osada, obozowisko	
15	082-076/39-1	39	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485085	Boby-Wieś	Boby-Wieś	osada, obozowisko	
16	082-076/40-1	40	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485086	Boby-Kolonia	Kamionka	osada, obozowisko	
17	082-076/41-2	41	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485087	Boby-Kolonia	Boby-Wieś	osada, obozowisko	
18	082-076/42-1	42	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485088	Moniaki	Kolonia Boby	śląd/punkt osadniczy	
19	082-076/49-2	49	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.485095	Boby Księżę	Boby Księżę	śląd/punkt osadniczy	
20	082-077/1-1	1	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483771	Rankowskie	Rankowskie	śląd/punkt osadniczy	
21	082-077/2-1	2	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483773	Góry	Rankowskie	osada, obozowisko	
22	082-077/3-1	3	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483778	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	śląd/punkt osadniczy	
23	082-077/4-2	4	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483780	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	śląd/punkt osadniczy	
24	082-077/5-3	5	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483782	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	śląd/punkt osadniczy	
25	082-077/6-1	6	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483784	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
26	082-077/7-2	7	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483804	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
27	082-077/8-3	8	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483806	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
28	082-077/9-4	9	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483807	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
29	082-077/10-5	10	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483809	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
30	082-077/11-6	11	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483812	Bęczyn	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
31	082-077/12-7	12	7	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483813	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
32	082-077/13-8	13	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483815	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
33	082-077/14-9	14	9	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483818	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
34	082-077/15-10	15	10	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483820	Bęczyn	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
35	082-077/16-11	16	11	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483822	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
36	082-077/17-12	17	12	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483823	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
37	082-077/18-13	18	13	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483824	Wierzbica	Wierzbica	osada, obozowisko	
38	082-077/19-14	19	14	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483825	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
39	082-077/20-15	20	15	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483826	Wierzbica	Wierzbica	śląd/punkt osadniczy	
40	082-077/21-16	21	16	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483828	Wierzbica	Wierzbica	osada, obozowisko	

41	082-077/22-1	22	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483830	Moniaki	Moniaki	ślad/punkt osadniczy	
42	082-077/23-2	23	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483831	Moniaki	Moniaki	ślad/punkt osadniczy	
43	082-077/24-3	24	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483834	Moniaki	Moniaki Kolonia	osada, obozowisko	
44	082-077/25-3	25	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483835	Moniaki	Moniaki	ślad/punkt osadniczy	
45	082-077/26-4	26	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483851	Moniaki	Moniaki	osada, obozowisko	
46	082-077/27-5	27	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483852	Moniaki	Moniaki	ślad/punkt osadniczy	
47	082-077/28-6	28	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483855	Moniaki	Moniaki	ślad/punkt osadniczy	
48	082-077/29-7	29	7	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483856	Moniaki	Moniaki	osada, obozowisko	
49	082-077/30-8	30	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483858	Moniaki	Moniaki	osada, obozowisko	
50	082-077/31-9	31	9	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483860	Moniaki	Moniaki	ślad/punkt osadniczy	
51	082-077/32-17	32	17	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483861	Bęczyn	Wierzbica	ślad/punkt osadniczy	
52	082-077/33-18	33	18	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483863	Bęczyn	Wierzbica	ślad/punkt osadniczy	
53	082-077/34-19	34	19	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483864	Mikuszewskie	Wierzbica	ślad/punkt osadniczy	
54	082-077/35-20	35	20	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483866	Mikuszewskie	Wierzbica	osada, obozowisko	
55	082-077/36-4	36	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483868	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
56	082-077/37-5	37	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483870	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
57	082-077/38-6	38	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483872	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
58	082-077/39-7	39	7	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483873	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	osada, obozowisko	
59	082-077/40-8	40	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483876	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	osada, obozowisko	
60	082-077/41-9	41	9	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483878	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
61	082-077/42-10	42	10	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483881	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
62	082-077/43-11	43	11	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483883	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
63	082-077/44-12	44	12	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483885	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	osada, obozowisko	
64	082-077/45-13	45	13	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483887	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
65	082-077/46-14	46	14	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483889	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
66	082-077/47-15	47	15	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483898	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
67	082-077/48-16	48	16	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483899	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	osada, obozowisko	
68	082-077/49-17	49	17	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483900	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
69	082-077/50-18	50	18	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483901	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
70	082-077/51-19	51	19	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483902	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
71	082-077/52-20	52	20	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483903	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
72	082-077/53-21	53	21	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483904	Mikuszewskie	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
73	082-077/54-22	54	22	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483905	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
74	082-077/55-23	55	23	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483906	Wierzbica	Wierzbica Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
75	082-077/56-4	56	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483907	Majdan Moniacki	Moniaki Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
76	082-077/57-5	57	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483908	Moniaki	Moniaki Kolonia	ślad/punkt osadniczy	
77	082-077/59-3	59	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483910	Rankowskie	Rankowskie	ślad/punkt osadniczy	

78	082-077/60-4	60	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.483911	Rankowskie	Rankowskie	śląd/punkt osadniczy	
79	082-078/1-1	1	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484356	Leszczyna	Leszczyna	grodzisko	
80	082-078/2-2	2	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484359	Leszczyna	Leszczyna	sepulkralna - kurhany	
81	082-078/3-3	3	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484363	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
82	082-078/4-4	4	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484366	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
83	082-078/5-5	5	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484370	Leszczyna	Leszczyna	sepulkralna	
84	082-078/6-6	6	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484374	Leszczyna	Leszczyna	sepulkralna	
85	082-078/7-7	7	7	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484377	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
86	082-078/8-8	8	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484381	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
87	082-078/9-1	9	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484384	Zadworze	Kolonia Zadworze	śląd/punkt osadniczy	
88	082-078/10-1	10	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484388	Skorczyce	Skorczyce	śląd/punkt osadniczy	
89	082-078/11-2	11	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484392	Skorczyce	Skorczyce	osada, obozowisko	
90	082-078/12-1	12	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484395	Zadworze	Zadworze	śląd/punkt osadniczy	
91	082-078/13-2	13	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484398	Zadworze	Zadworze	śląd/punkt osadniczy	
92	082-078/22-1	22	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484437	Wierzbica	Józefin	śląd/punkt osadniczy	
93	082-078/23-2	23	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484440	Zadworze	Kolonia Zadworze	śląd/punkt osadniczy	
94	082-078/24-3	24	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484444	Zadworze	Kolonia Zadworze	śląd/punkt osadniczy	
95	082-078/25-3	25	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484449	Skorczyce	Skorczyce	śląd/punkt osadniczy	
96	082-078/31-4	31	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484580	Skorczyce	Skorczyce	osada, obozowisko	
97	082-078/32-5	32	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484583	Skorczyce	Skorczyce	śląd/punkt osadniczy	
98	082-078/33-6	33	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484585	Skorczyce	Skorczyce	śląd/punkt osadniczy	
99	082-078/34-7	34	7	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484587	Skorczyce	Skorczyce	śląd/punkt osadniczy	
100	082-078/36-9	36	9	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484591	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
101	082-078/37-10	37	10	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484593	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
102	082-078/38-11	38	11	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484596	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
103	082-078/39-12	39	12	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484598	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
104	082-078/40-9	40	9	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484600	Skorczyce	Skorczyce	osada, obozowisko	
105	082-078/41-10	41	10	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484602	Skorczyce	Skorczyce	osada, obozowisko	
106	082-078/42-11	42	11	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484604	Skorczyce	Skorczyce	osada, obozowisko	
107	082-078/43-12	43	12	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484606	Skorczyce	Skorczyce	osada, obozowisko	
108	082-078/44-13	44	13	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484608	Leszczyna	Leszczyna	śląd/punkt osadniczy	
109	082-078/45-14	45	14	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484611	Leszczyna	Leszczyna	osada, obozowisko	
110	082-078/46-15	46	15	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484616	Leszczyna	Leszczyna	osada, obozowisko	
111	082-078/52-1	52	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484788	Góry	Góry	znalezisko luźne	
112	082-078/53-2	53	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484791	Góry	Góry	śląd/punkt osadniczy	
113	082-078/54-16	54	16	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.484794	Leszczyna	Leszczyna	depozyt	
114	083-077/7-1	7	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID A 06 EA.495379	Bęczyn	Bęczyn	śląd/punkt osadniczy	

115	083-077/8-1	8	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495381	Mikuszewskie	Mikuszewskie	ślad/punkt osadniczy	
116	083-077/34-2	34	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495442	Bęczyn	Bęczyn	osada, obozowisko	
117	083-077/35-3	35	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495443	Bęczyn	Bęczyn	osada, obozowisko	
118	083-077/36-4	36	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495446	Bęczyn	Bęczyn	osada, obozowisko	
119	083-077/37-5	37	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495447	Bęczyn	Bęczyn	osada, obozowisko	
120	083-077/38-6	38	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495448	Bęczyn	Bęczyn	osada, obozowisko	
121	083-077/40-8	40	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495449	Bęczyn	Bęczyn	osada, obozowisko	
122	083-078/12-2	12	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.482948	Popkowice	Popkowice	ślad/punkt osadniczy	
123	083-078/14-3	14	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.482952	Popkowice	Popkowice	sepulkralna - kurhany	
124	083-078/11-1	11	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.918354	Popkowice	Popkowice	ślad/punkt osadniczy	
125	082-077/58-2	58	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.483909	Urzędów	Zakościelne	ślad/punkt osadniczy	
126	082-078/35-8	35	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.484589	Urzędów	Skorczyce	ślad/punkt osadniczy	
127	083-077/1-1	1	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495368	Urzędów	Urzędów	wały	
128	083-077/2-2	2	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495369	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
129	083-077/3-3	3	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495371	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
130	083-077/4-4	4	4	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495373	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
131	083-077/5-5	5	5	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495375	Urzędów	Urzędów	sepulkralna	
132	083-077/6-6	6	6	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495377	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
133	083-077/28-7	28	7	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495418	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
134	083-077/29-8	29	8	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495421	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
135	083-077/31-1	31	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495432	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
136	083-077/32-2	32	2	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495436	Urzędów	Dębniak	ślad/punkt osadniczy	
137	083-077/33-3	33	3	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495439	Urzędów	Dębniak	ślad/punkt osadniczy	
138	083-077/41-9	41	9	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495450	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
139	083-077/42-10	42	10	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495452	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
140	083-077/43-11	43	11	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495453	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
141	083-077/44-12	44	12	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495455	Urzędów	Urzędów	ślad/punkt osadniczy	
142	083-077/45-1	45	1	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_06_EA.495457	Urzędów	Zakościelne	ślad/punkt osadniczy	

5.4.2. Architektura GEZ

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Obręb	Ewidencja gruntów	RZ	KEZ	WEZ
1	Bęczyn	Kapliczka przydrożna ku czci św. Rozalii	Bęczyn	1221	-	10241	+
2	Bęczyn	Młyn (ok. 1905 r.)	Bęczyn	1361, 1515	-	10268	+
3	Bęczyn	Piec garncarski ziemny	Bęczyn	1085/2	-	10269	+
4	Bęczyn (Natalin)	Mogiła wojenna (zbiorowa mogiła żołnierzy austriackich) z I wojny	Natalin	135	-	4612	+

		światowej					
5	Bęczyn	Mogiła wojenna (zbiorowa mogiła żołnierzy rosyjskich) z I wojny światowe	Bęczyn	1077	-	4611	+
6	Boby-Kolonia	Cmentarz parafialny	Boby Kolonia	524/2	-	4616, 4617	+
7	Boby Kolonia	Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego (wpis zespół kościoła parafialnego – kościół i drzewostan w granicach ogrodzenia)	Boby Kolonia	35/1	A/962	10274	+
8	Boby Kolonia	Plebania w zespole kościoła	Boby Kolonia	35/4	A/962	10276	+
9	Boby-Kolonia	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego	Boby Kolonia	35/1	A/962	10275	+
10	Boby-Kolonia	Cmentarz przykościelny	Boby-Kolonia	35/1	Na terenie w rejestrze zabytków A/962	-	+
11	Boby Kolonia	Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej	Boby Kolonia	495, 496/1, 496/2, 497/2, 707, 708, 712, 713, 716, 717, 721, 722, 494, 493, 702	-	4618	+
12	Boby Wieś	Pomnik ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920	Boby Wieś	247	-	-	-
13	Chruślanki Józefowskie	Cmentarz wojenny z I wojny światowej (w lesie „Wolski Bór”, obręb Natalin)	Natalin	158/4	A/9	4999	+
14	Mikuszewskie	Kaplica (św. Jana Nepomucena)	Mikuszewskie	432/2	-	10343	+
15	Moniaki Kolonia	Zespół dworsko-parkowy (park podworski drzewostan). Dwór translokowano do Janowca	Moniaki	214/8, 214/10, 214/14, 214/27, 220/6, 220/33	A/600	10307	+
16	Popkowice Księżę	Zespół kościoła parafialnego (wpis z drzewostanem w granicach cmentarza kościelnego)	Popkowice Księżę	242	A/413	10317, 10314, 10315, 4686, 10316	+
17	Popkowice Księżę	Kościół parafialny p.w. Trójcy Przenajświętszej	Popkowice Księżę	242	A/413	10314, 10315	+
18	Popkowice Księżę	Dzwonnica w zespole kościelnym	Popkowice Księżę	242	A/413	10316	+
19	Popkowice Księżę	Ogrodzenie w zespole kościelnym	Popkowice	242,1	A/413	10317	+

20	Popkowice Księżę	Cmentarz przykościelny	Księżę Popkowice księżę		Na terenie wpisanym do rejestru zabytków A/413	-	+
21	Popkowice	Kaplica cmentarna (teren cmentarza parafialnego)	Popkowice	831	A/668	10318	+
22	Popkowice	Cmentarz parafialny	Popkowice	831	-	4687	+
23	Popkowice	Dom opieki dla dorosłych (dawny dwór)	Popkowice	791/5	-	10321	+
24	Popkowice	Park dworski (w zespole dworsko-parkowym)	Popkowice	791/5, 802, 792/2	-	7890	+
25	Popkowice	Kapliczka przydrożna (z figurą św. Jana Nepomucena)	Popkowice	488, 801	-	10320	+
26	Popkowice	Figura przydrożna Chrystusa frasnoliwego	Popkowice	825/3	-	-	+
27	Popkowice	Młyn	Popkowice	825/1	-	10327	+
28	Skorczyce	Park podworski (w zespole dworsko-parkowym)	Skorczyce	543/1, 543/2, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552	-	7889	+
29	Urzędów	Układ urbanistyczny obejmujący rynek, ulice, wały obronne	Wodna Mikuszewskie Zakościelne	Wpis obszarowy (wiele działek)	A/192	-	+
30	Urzędów	Zieleń na dawnych wałach miejskich	Wodna Zakościelne	386/4, 404/4 890	Na terenie wpisanym do rejestru zabytków A/192	7891	+
31	Urzędów	Pomnik ku czci Orląt Lwowskich (na dawnych wałach miejskich)	Wodna	404/4	-	-	+
32	Urzędów	Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja i Otylii (wpis z drzewostanem w granicach cmentarza kościelnego)	Wodna	394	A/390	10335	+
33	Urzędów	Cmentarz przykościelny	Wodna	394	Na terenie w rejestrze zabytków	-	+

					A/390		
34	Urzędów	Dzwonnica przy kościele	Wodna	393	-	10336	+
35	Urzędów	Brama kościelna	Wodna	394	-	10337	+
36	Urzędów	Mur – ogrodzenie kościoła	Wodna	393, 394	-	10338	+
37	Urzędów	Pomnik męczeńskiej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki (ul. Kościelna 1)	Wodna	394	Na terenie w rejestrze zabytków A/390	-	+
38	Urzędów	Pomnik ku czci marszałka Józefa Piłsudskiego	Wodna	392/1	-	-	+
39	Urzędów	Plebania	Wodna	389	-	10339	+
40	Urzędów	Młyn (z urządzeniami ciągu technologicznego) (ul. Opolska 3)	Wodna	214, 237, 215/1, 1	A/1110	10362	+
			Mikuszewskie	1097			
41	Urzędów	Cmentarz parafialny	Wodna	411	-	4711, 4713	+
42	Urzędów	Kaplica cmentarna (na cmentarzu parafialnym)	Wodna	411	A/1104	10340	+
43	Urzędów	Brama cmentarna	Wodna	411	-	10341	+
44	Urzędów	Kaplica św. Otylii	Wodna	1357	-	10342	+
45	Urzędów	Dom mieszkalny (ul. Wodna 18)	Wodna	205	-	10357	+
46	Urzędów	Cmentarz żydowski	Wodna	700	-	4712	+
47	Urzędów	Mogiła wojenna (legionistów) z I wojny światowej	Wodna	71	-	-	+
48	Urzędów (wcześniej Mikuszewskie 65)	Kuźnia (przeniesiona)	Wodna	212	-	10297	+

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy Urzędów

Pod względem konserwatorskim najcenniejsze są obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego i są to:

- 1) Układ urbanistyczny Urzędowa;
- 2) Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Urzędowie;
- 3) Młyn wodno-motorowy w Urzędowie;
- 4) Kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym w Urzędowie;
- 5) Drzewostan w granicach cmentarza przykościelnego w Urzędowie;
- 6) Zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Bobach-Kolonii;
- 7) Drzewostan w obrębie dawnego parku dworskiego w Moniakach;
- 8) Murowany kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej w Popkowicach;
- 9) Kaplica cmentarna na cmentarzu w Popkowicach;
- 10) Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Natalinie;
- 11) Drzewostan w granicach cmentarza kościelnego w Popkowicach;
- 12) Drzewostan w granicach ogrodzenia przykościelnego w Bobach-Kolonii;
- 13) Plebania w zespole kościoła parafialnego w Bobach-Kolonii.

Pod względem archeologicznym, z naukowego punktu widzenia, najcenniejsze obiekty to:

- 1) Grodzisko wczesnośredniowieczne w Leszczynie (AZP 82-78/1-1);
- 2) Wały Urzędowskie (dawne fortyfikacje miejskie);
- 3) Cmentarzysko kurhanowe w Popkowicach (AZP 83-78/14-3);
- 4) Skupisko stanowisk w rejonie grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie;
- 5) Skupisko stanowisk w rejonie wsi Wierzbica-Kolonia i Wierzbica.

Pod względem turystycznym:

- 1) Układ urbanistyczny Urzędowa;
- 2) Wały Urzędowskie;
- 3) Grodzisko wczesnośredniowieczne w Leszczynie.

Zabytki najważniejsze z punktu widzenia religijnego i turystyki religijnej:

- 1) Zespół kościoła parafialnego w Urzędowie;
- 2) Zespół kościoła parafialnego w Popkowicach;
- 3) Zespół kościoła parafialnego w Bobach-Kolonii;
- 4) Kapliczka św. Otylii w Urzędowie.

Zabytki związane z historią wojenną:

- 1) Mogiła z I wojny światowej w Bęczynie (żołnierzy armii rosyjskiej);
- 2) Mogiła z I wojny światowej w Bęczynie (żołnierzy armii austro-węgierskiej);
- 3) Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Bobach-Kolonii;
- 4) Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Natalinie;

Obiekty pamięci narodowej:

- 1) Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego w Urzędowie;
- 2) Pomnik ku czci Orląt Lwowskich na Wałach Urzędowskich w Urzędowie;
- 3) Kwatera wojenna z okresu I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Urzędowie.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów, analiza szans i zagrożeń oraz ocena realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024

Obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków, ogólnie patrząc, znajdują się w stosunkowo dobrym stanie. Niektóre z nich (m.in. Pomnik ku czci Marszałka Józefa

Piłsudskiego w Urzędowie, kościół parafialny w Urzędowie) poddane zostały niedawno remontom. Są jednak pojedyncze obiekty, których stan wymaga interwencji (badań, uporządkowania, napraw, konserwacji, remontów, programów badań, programów rewitalizacji). Są to przede wszystkim: a) cmentarz z okresu I wojny światowej w Bobach-Kolonii, b) kwatera wojenna z okresu I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Urzędowie, c) Pomnik ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920 w Bobach-Wsi, d) grodzisko w Leszczynie, e) mur kościelny przy kościele parafialnym w Urzędowie. Warto też zwrócić uwagę, że wiele obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków, wpisanych jednocześnie do Rejestru Zabytków, nie jest oznaczonych w terenie.

Najtrudniejsza wydaje się sytuacja w przypadku zaniedbanego cmentarza z okresu I wojny światowej w Bobach-Kolonii. Obiekt znajduje się na działkach prywatnych, co utrudnia podjęcie prac porządkowych, badawczych i rewaloryzacyjnych. W dodatku cmentarz, jak i jego otoczenie są sukcesywnie nielegalnie penetrowane przez poszukiwaczy. Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami zakłada podejmowanie starań o uregulowanie kwestii ochrony nekropoli.

Odnosnie do kwatery wojennej z okresu I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Urzędowie, niniejszy Program zakłada opracowanie dokumentacji technicznej dotyczącej prac konserwatorskich.

Jako jedno z działań w Programie przewidziane jest również opracowanie programu prac konserwatorskich oraz dokumentacji technicznej w związku z pracami konserwatorskimi Pomnika ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920 w Bobach-Wsi.

Podjęto już konkretne działania związane z zahamowaniem degradacji, badaniami, rewitalizacją i udostępnieniem grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie, w ramach projektu pn. *Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie*. Projekt otrzymał dofinansowanie ze środków Rządowego Funduszu Polski Ład. Projekt, rozpoczęty w 2024 r., będzie również realizowany w latach 2025-2026.

Wśród zadań wpisanych do Programu znalazło się także oznaczenie zabytków wpisanych do rejestru zabytków biało-niebieskimi tablicami lub tabliczkami zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego, zawierających stosowny napis: „Zabytek chroniony prawem”.

Poza Gminną Ewidencją Zabytków znajduje się jeszcze wiele różnych cennych obiektów, które wciągnięte są do Krajowej Ewidencji Zabytków lub nie figurują w żadnej ewidencji lub rejestrze. Są to przede wszystkim drewniane chałupy wiejskie oraz budynki gospodarcze, a także pojedyncze figury kamienne i krzyże oraz kapliczki. Znaczna część chałup oraz zabudowy gospodarczej z Krajowej Ewidencji Zabytków już nie istnieje, niektóre jednak nadal stoją, choć pozostają w różnym stanie.

Ocena Programu Opieki nad Zabytkami gminy Urzędów na lata 2021-2024: priorytety, kierunki, zadania

Priorytet 1 – Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju turystyki w gminie:	
Kierunek 1: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	
Działania	Ogólny zakres wykonania
Realizacja dalszych działań rewitalizacyjnych na terenie zabytkowego układu urbanistyczno-architektonicznego Urzędowa.	Roboty budowlane - zadanie nr 4 Modernizacja ulic i przestrzeni publicznej w Urzędowie (umowa nr 272.7.06.2022 z dnia 21.06.2022 r.), rozpoczęto w lipcu 2022r. Wykonano rozbiórki krawężników i chodników, ułożono nowe krawężniki. W 2023 r. roboty budowlane dokończył inny wykonawca – umowa nr 272.7.04.2023 z dnia 12.04.2023r.
Podjęcie kompleksowych działań mających na celu zahamowanie procesów erozyjnych degradujących i dewastujących wpisane do rejestru zabytków grodzisko wczesnośredniowieczne w Leszczynie (w tym	

<p>zabezpieczenie stoków obiektu przed osuwaniem, ziemnych nasypów wałów i fosy).</p> <p>Uczytelnienie i wyeksponowanie formy grodziska poprzez regularną wycinkę dzikiej roślinności i zakrzaczeń w uzgodnieniu przedmiotowych prac z WKZ w Lublinie.</p>	<p>Opracowanie „Programu zagospodarowania i udostępnienia obiektu zabytkowego – Grodziska wczesnośredniowiecznego w m. Leszczyna, gm. Urzędów objętego ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr C/10) dla celów turystycznych z uwzględnieniem ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz zabezpieczeń obiektu przed postępującymi procesami erozji naturalnej”</p> <p>Okres realizacji inwestycji „Prace konserwatorskie grodziska w Leszczynie” zaplanowany jest na 2025-2026</p>
<p>Prowadzenie bieżących prac remontowych, konserwatorskich i porządkowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy.</p>	<p>Prace konserwatorskie Pomnika ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego</p> <p>Prace konserwatorskie przy Pomniku Orląt Lwowskich w Urzędowie</p>
<p>Podjęmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.</p>	<p>Polski Ład – Program Odbudowy Zabytków – otrzymaliśmy środki pieniężne na prace przy Pomniku Piłsudskiego, przy grodzisku i na kościół w Bobach – Kolonii.</p> <p>W 2022 r. złożono wniosek o dofinansowanie prac na Grodzisku zgodnie z programem prac zagospodarowania terenu, w ramach konkursu „Nasz Zabytek” organizowanego przez Fundację Most the Most. Zabytek nie uzyskał dofinansowania.</p> <p>W 2021 r. złożony został wniosek o dofinansowanie zadania realizowanego ze środków pozostających w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego – Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju 2022 – Prace polegające na konserwacji Pomnika Orląt Lwowskich w Urzędowie.</p>
<p>Opieka nad miejscami pamięci narodowej (działania dotyczące w szczególności cmentarza wojennego z miejscowości Boby- Kolonia).</p>	<p>Gmina od 2019 r. zwracała się z prośbą do Wojewody Lubelskiego o podjęcie działań w celu wykupu gruntów. Wojewoda Lubelski zobowiązał Starostwo Powiatowe w Kraśniku o podjęcie działań mających na celu wykup lub wywłaszczenie na rzecz Skarbu Państwa gruntów należących do osób fizycznych, na których znajduje się cmentarz. W kwietniu 2022 r. Urząd Miejski w Urzędowie zwrócił się pisemnie do każdego z właścicieli działek, na których projektowany jest dojazd do cmentarza, o wyrażenie zgody na bezpłatne korzystanie z przejazdu wymienioną działką oraz obciążenie tego gruntu służebnością przejazdu. Mieszkańcy nie udzielili odpowiedzi na powyższą prośbę. W czerwcu 2022 r. odbyło się spotkanie na gruncie na cmentarzu wojennym w Bobach – Kolonii w sprawie wykupu gruntów zajętych pod cmentarz wojenny oraz ustalenie drogi dojazdowej. W spotkaniu uczestniczyli pracownicy Starostwa, właściciele działek, pracownicy Urzędu Miejskiego w Urzędowie. Sprawę prowadzi Starostwo Powiatowe w Kraśniku we współpracy z Referatem Rolnictwa, Gospodarki Nieruchomościami i Ochrony Środowiska.</p>
<p>Kierunek 2 : Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby turystyczne.</p>	

Działania	Ogólny zakres wykonania
Przygotowanie projektu zagospodarowania tzw. wałów urzędowskich.	Opracowanie „Programu zagospodarowania i udostępnienia obiektu zabytkowego – Grodziska wczesnośredniowiecznego w m. Leszczyna, gm. Urzędów objętego ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr C/10) dla celów turystycznych z uwzględnieniem ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz zabezpieczeń obiektu przed postępującymi procesami erozji naturalnej”
Zagospodarowanie grodziska w Leszczynie dla potrzeb ruchu archeoturystycznego. (podniesienie jego walorów ekspozycyjnych poprzez uczytelnienie pełnej formy obiektu, przystosowanie grodziska dla osób zwiedzających w uzgodnieniu z WKZ w Lublinie w tym stworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej wzorując się na innych obiektach tego typu w Polsce i Europie (tablice informacyjne, ścieżki dydaktyczne, organizacja tzw. lekcji żywej historii i rekonstrukcji historycznych).	
Priorytet 2 - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:	
Kierunek 1: Ochrona wartości przestrzennych w ramach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jak również zakresie ustawy o opiece i ochronie nad zabytkami .	
Działania	Ogólny zakres wykonania
Oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków znakiem-tablicą: Obiekt prawem chroniony- we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Kraśniku.	Na etapie realizacji.
Umieszczanie zapisów dot. ochrony zabytków w opracowywanych dokumentach gminnych.	
Walka z samowolami budowlanymi w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej. W tym również prace przy obiektach ujętych w GEZ, które podejmowane są bez stosownych pozwoleń ze strony urzędu konserwatora zabytków i urzędu miejskiego.	Nie dotyczy
Priorytet 3 – Dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy:	
Kierunek 1: Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków	
Działania	Ogólny zakres wykonania
Uzupełnianie GEZ o nowe obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp.	Brak uzupełnień.
Wyłączanie obiektów z GEZ w przypadku np. utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał w tych sprawach.	Brak wyłączeń zabytków
Udostępnienie do wglądu kart Gminnej Ewidencji Zabytków mieszkańcom gminy oraz aktualizacji tekstu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.	Karty są udostępniane w miarę potrzeb.
Kierunek 2: Monitorowanie stanu zachowania obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz stanu prawnego dotyczącego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	
Działania	Ogólny zakres wykonania
Dokonywanie przeglądów obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków z udziałem pracowników urzędu konserwatorskiego.	Przeglądy są wykonywane w miarę potrzeby przez pracowników UM w Urzędowie.
Powiadamianie właścicieli zabytków o włączaniu lub wyłączaniu zabytków z GEZ lub o aktualizacji kart adresowych.	Brak włączeń i wyłączeń zabytków
Współpraca z urzędem konserwatorskim / informowanie o zagrożeniach i złym stanie zachowania obiektów zabytkowych/.	Brak/Nie dotyczy
Priorytet 4 - Promocja dziedzictwa kulturowego:	
Kierunek 1: Popularyzacja dziedzictwa kulturowego.	
Działania	Ogólny zakres wykonania
Organizacja lekcji „żywej historii” na grodzisku w Leszczynie (po wcześniejszym dostosowaniu obiektu do zwiedzania).	Obecnie na etapie realizacji jest inwestycja – Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie.
Wydawanie i dofinansowywanie publikacji (w tym	

folderów promocyjnych i przewodników poświęconych tematyce dziedzictwa kulturowego gminy).	Okres realizacji inwestycji „Prace konserwatorskie grodziska w Leszczynie” zaplanowany jest na 2025-2026.
Kierunek 2: Edukacja w zakresie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy.	
Działania	Ogólny zakres wykonania
Wspieranie istniejących i powstających organizacji społecznych, ukierunkowanych na opiekę nad pamiątkami historii, zdobywanie wiedzy historycznej i dzielenie się nią społeczności lokalnej.	Jednostki organizacyjne gminy wspierają organizacje pozarządowe takie jak Towarzystwo Ziemi Urzędowskiej, Grupa literacka preludium w zakresie organizacji spotkań i wydarzeń o tematyce historycznej.

7. Założenia programowe Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Urzędów na lata 2025-2028

Cel Strategiczny dla gminy Urzędów jest spójny z celem Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami. W wymiarze lokalnym jest nim zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów, zgodnie z wymaganiami współczesności i oczekiwaniami przyszłości, poprawiając jakość życia mieszkańców.

Założenia programowe Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Urzędów wynikają wprost z celów, priorytetów, kierunków i działań zawartych w Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.

7.1. Priorytety programu opieki

Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami zostały sformułowane w perspektywie wieloletniej, wykraczającej poza 4-letni okres obowiązywania niniejszego programu w latach 2025-2028. Uwzględniając założenia Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz analizę dziedzictwa kulturowego, a także cele strategiczne krajowe, wojewódzkie (w tym Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków), powiatowe i gminne, ustalono następujące priorytety programu opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym:

- 1). Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy Urzędów i monitorowanie jego stanu.
- 2). Opracowanie projektów oraz programów badań, ochrony, rewaloryzacji i zagospodarowania zabytków w gminie Urzędów, w tym opieka nad miejscami pamięci narodowej
- 3). Powstrzymywanie stanu degradacji i zapomnienia elementów dziedzictwa kulturowego Gminy i dążenie do poprawy ich stanu, w tym opieka nad miejscami pamięci narodowej
- 4). podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na terenie gminy dla celów turystycznych i edukacyjnych,
- 5). Podnoszenie świadomości społecznej na temat zabytków i promocja dziedzictwa kulturowego
- 6). Zachęcanie mieszkańców gminy do włączenia się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz do korzystania z walorów kulturowych regionu,
- 7). Pozyskiwanie środków finansowych na ochronę, rewitalizację oraz promocję dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów.

7.2. Kierunki działań programu opieki

Sformułowane tutaj kierunki działań mają charakter długofalowy, wykraczający poza 4-letni okres obowiązywania niniejszego programu:

- 1). Rozpoznanie, badania i inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego,
- 2). Oznaczenie zabytków,
- 3). Opracowanie projektów oraz programów badań, ochrony, rewaloryzacji i zagospodarowania zabytków w Gminie Urzędów

- 4). Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, w tym prace porządkowe
- 5). Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego,
- 6). Ochrona wartości przestrzennych w ramach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jak również zakresie ustawy o opiece i ochronie nad zabytkami.
- 7). Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- 8). Przekazywanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym Gminy Urzędów i uświadamianie jego wartości,
- 9). Promocja dziedzictwa kulturowego,
- 10). Zachęcanie mieszkańców Gminy do włączenia się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz do korzystania z walorów kulturowych regionu,
- 11). Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 12). Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na realizację zadań związanych z ochroną, rewitalizacją oraz promocją dziedzictwa kulturowego.

7.3. Zadania programu opieki na lata 2025-2028

Priorytet 1). Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy Urzędów i monitorowanie jego stanu	
Kierunki działań	Zadania
1). Rozpoznanie, badania i inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego	<p>1). Nieinwazyjne (geofizyczne, teledetekcyjne), mało-inwazyjne (planigrafia zabytków w humusie, sondowania geologiczne, badania fosforowe) i wykopaliskowe badania archeologiczne w obrębie grodziska w Leszczynie, realizowane w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie</i>.</p> <p>2). Dążenie do wykonania nieinwazyjnych (geofizycznych) i mało-inwazyjnych (sondowania geologiczne, badania fosforowe) badań archeologicznych cmentarzu z okresu pierwszej wojny światowej w Bobach-Kolonii w celu jego inwentaryzacji i rozpoznania topografii.</p> <p>3). Uzupełnianie GEZ o nowe obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp.</p> <p>4). Wyłączanie obiektów z GEZ w przypadku np. utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał w tych sprawach.</p> <p>5). Monitorowanie stanu zachowania obiektów ujętych w GEZ oraz stanu prawnego dotyczącego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.</p> <p>6). Dokonywanie przeglądów obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków z udziałem pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie.</p>

	<p>7). Powiadamianie właścicieli zabytków o włączaniu lub wyłączaniu zabytków z GEZ lub o aktualizacji kart adresowych.</p> <p>8). Współpraca z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz informowanie o zagrożeniach i złym stanie zachowania obiektów zabytkowych.</p>
2). Oznaczenie zabytków	9). Oznaczenie biało-niebieskimi tablicami lub tabliczkami zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego, zawierających stosowny napis: „Zabytek chroniony prawem”.
Priorytet 2) Opracowanie projektów oraz programów badań, ochrony, rewaloryzacji i zagospodarowania zabytków w Gminie Urzędów, w tym opieka nad miejscami pamięci narodowej	
3). Opracowanie projektów oraz programów badań, prac, ochrony, rewaloryzacji i zagospodarowania zabytków w Gminie Urzędów	<p>10). Opracowanie koncepcji, a następnie projektu zagospodarowania grodziska w Leszczynie w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie</i>.</p> <p>11). Dążenie do opracowania programu badań, ochrony, rewaloryzacji cmentarza z okresu pierwszej wojny światowej w Bobach-Kolonii.</p> <p>12) Przygotowanie koncepcji oraz projektu zagospodarowania tzw. Wałów Urzędowskich.</p> <p>13). Opracowanie programu prac konserwatorskich i dokumentacji technicznej dotyczącej zagospodarowania terenu wokół Pomnika ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Urzędowie.</p> <p>14). Opracowanie dokumentacji technicznej dotyczącej prac konserwatorskich kwatery wojennej z okresu I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Urzędowie.</p> <p>15) Opracowanie programu prac konserwatorskich oraz dokumentacji technicznej w związku z pracami konserwatorskimi Pomnika ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920 w Bobach-Wsi.</p>
Priorytet 3). Powstrzymywanie stanu degradacji i zapominania elementów dziedzictwa kulturowego Gminy i dążenie do poprawy ich stanu, w tym opieka nad miejscami pamięci narodowej	
4). Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, w tym prace porządkowe	<p>16). Zahamowanie procesów degradacji wałów grodziska w Leszczynie poprzez nasadzenia barwinka i trawy – działanie w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie</i>.</p> <p>17). Prace porządkowe w obrębie grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie w celu uczynienia jego niezwyklej topografii i zwiększenia dostępności obiektu -</p>

	<p>– działanie w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszcznie</i>.</p> <p>18). Dążenie do przeprowadzenia prac porządkowych w obrębie cmentarza z okresu pierwszej wojny światowej w Bobach-Kolonii.</p> <p>19). Prowadzenie bieżących prac remontowych, konserwatorskich i porządkowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy Urzędów.</p> <p>20). Opieka nad miejscami pamięci narodowej.</p> <p>21). Wspieranie działań mających na celu zachowanie tradycji ludowych i dziedzictwa niematerialnego w szczególności w zakresie tradycji garncarstwa urzędowskiego.</p>
5). Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego	<p>22) Przywrócenie walorów zabytkowych grodziska w Leszcznie poprzez uczytelnienie i miejscowe rekonstrukcje jego wałów – działanie w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszcznie</i>.</p> <p>23). Prace konserwatorskie Pomnika ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920 w Bobach-Wsi.</p>
6). Ochrona wartości przestrzennych w ramach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jak również w zakresie <i>Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami</i> .	<p>24). Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarze objętym ochroną wpisu do rejestru zabytków, określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.</p> <p>24). Umieszczanie zapisów dotyczących ochrony zabytków w opracowywanych dokumentach gminnych.</p> <p>25). Walka z samowolami budowlanymi w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej.</p>
Priorytet 4). Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	
7). Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	<p>26). Udostępnienie grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszcznie poprzez wykonanie częściowych rekonstrukcji wałów, robót budowlanych polegających na wykonaniu ścieżek, ustawieniu altany z miejscami do siedzenia, zamontowaniu tablic informacyjno-edukacyjnych, koszy na śmieci, oświetlenia elektrycznego i monitoringu, usunięciu suchych drzew i krzewów – działanie w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszcznie</i>.</p> <p>27). Podjęcie działań w celu zagospodarowania terenu wokół Pomnika ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Urzędowie.</p>

	<p>28). Podjęcie działań zmierzających do odnowienia kwatery wojennej z okresu pierwszej wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Urzędowie.</p> <p>29). Podjęcie działań zmierzających do odnowienia Pomnika ku czci bohaterów o niepodległość 1831-1920 w Bobach-Wsi.</p> <p>30). Podjęcie starań zmierzających do rewaloryzacji cmentarza z okresu pierwszej wojny światowej w Bobach-Kolonii.</p>
Priorytet 5). Podnoszenie świadomości społecznej na temat zabytków i promocja dziedzictwa kulturowego	
8). Przekazywanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy Urzędów i uświadamianie jego wartości	<p>31). Opracowanie, wykonanie i ustawienie w obrębie grodziska w Leszczynie, a także w jego otoczeniu co najmniej 8 tablic edukacyjno-informacyjnych przedstawiających historię badań obiektu, jego topografię, wyniki badań archeologicznych, wczesnośredniowieczne tło osadnicze, walory kulturowe i przyrodnicze – działanie w ramach programu pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie</i>.</p> <p>32). Dążenie do umieszczenia tablicy informacyjnej na cmentarzu z okresu pierwszej wojny światowej w Bobach-Kolonii.</p> <p>33). Udostępnienie do wglądu kart GEZ mieszkańcom gminy oraz tekstu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.</p>
9). Promocja dziedzictwa kulturowego	<p>34). Druk folderów poświęconych grodzisku w Leszczynie, podsumowujących projekt pn. <i>Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie</i>.</p> <p>35). Dążenie do opracowania i wydania publikacji książkowej poświęconej dziedzictwu kulturowemu na terenie gminy Urzędów.</p>
Priorytet 6). Zachęcanie mieszkańców Gminy do włączenia się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz do korzystania z walorów kulturowych regionu	
10). Zachęcanie mieszkańców Gminy do włączenia się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz do korzystania z walorów kulturowych regionu	<p>36). Wspieranie istniejących i powstających organizacji społecznych ukierunkowanych na opiekę nad pamiętkami historii, zdobywanie wiedzy historycznej i dzielenie się nią społeczności lokalnej.</p> <p>37). Sprzyjanie podejmowaniu przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz ich regulacją (agroturystyka, przewodnicy turystyczni, organizacja imprez).</p>
Priorytet 7). Pozyskiwanie środków finansowych na ochronę, rewitalizację oraz promocję dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów	
11). Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na	38). Wspieranie inicjatyw badawczych nad dziedzictwem kulturowym gminy Urzędów, zwłaszcza związanych z realizacją grantów naukowych.

opiekę nad zabytkami	
12). Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na realizację zadań związanych z ochroną, rewitalizacją oraz promocją dziedzictwa kulturowego	39). Poszukiwanie programów rządowych i unijnych oraz przygotowywanie wniosków w celu dofinansowania zadań związanych z ochroną, rewitalizacją oraz promocją dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem tworzącym Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest samorząd Gminy Urzędów. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez działania władz gminy jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów. Program skierowany jest przede wszystkim do społeczności lokalnej.

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami Gminy Urzędów wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

1) instrumenty prawne:

- a) ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- b) dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- c) programy określające politykę państwa, województwa i powiatu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- d) uchwały rady miejskiej.

2) instrumenty finansowe:

- a) dotacje;
- b) subwencje;
- c) dofinansowania;
- d) programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Unii Europejskiej;
- e) współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

3) instrumenty społeczne:

- a) edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego;
- b) informacja;
- c) współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- d) współpraca z sąsiadującymi samorządami dla tworzenia wspólnej subregionalnej polityki.

4) instrumenty koordynacji:

- a) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy;
- b) programy ochrony środowiska;
- c) programy prac konserwatorskich;
- d) studia i analizy, koncepcje;
- e) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;
- f) współpraca z diecezją lubelską w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami sakralnymi.

5) instrumenty kontrolne:

- a) aktualizacja bazy danych dotyczących stanów zachowania obiektów zabytkowych (w ramach ewidencji zabytków);
- b) monitoring stanu dziedzictwa kulturowego;
- c) monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Według ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292) burmistrz Urzędowa ma obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Sprawozdanie przedkłada się Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- 1) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 2) efektywność ich wykonania.

Kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań w podziale na priorytety:

- 1) poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym Gminy Urzędów i monitorowanie jego stanu:

- a) wartość finansowa zrealizowanych działań w tym zakresie;
- b) zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- c) zakres współpracy z ośrodkami akademickimi oraz profesjonalistami z zakresu badania dziedzictwa kulturowego (m.in. archeolodzy, historycy, historycy sztuki i architektury, etnografowie i inni);
- d) liczba przeprowadzonych (zleconych) badań i inwentaryzacji obiektów zabytkowych;
- e) liczba zabytków oznaczonych w terenie;

- 2) opracowanie projektów oraz programów badań, ochrony, rewaloryzacji i zagospodarowania zabytków w Gminie Urzędów, w tym opieka nad miejscami pamięci narodowej:

- a) wartość finansowa zrealizowanych działań w tym zakresie;
- b) liczba opracowanych koncepcji oraz projektów zagospodarowania obiektów zabytkowych;

- 3) powstrzymywanie stanu degradacji i zapominania elementów dziedzictwa kulturowego Gminy i dążenie do poprawy ich stanu, w tym opieka nad miejscami pamięci narodowej:

- a) wartość finansowa zrealizowanych działań w tym zakresie;
- b) liczba obiektów zabytkowych poddanych zabiegom hamującym degradację;
- c) liczba obiektów zabytkowych, na których przeprowadzono prace porządkowe;
- d) liczba miejsc pamięci poddanych opiece i opis formy opieki
- e) liczba i ocena działań związanych z zachowaniem niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy.

- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na terenie Gminy dla celów turystycznych i edukacyjnych:

- a) wartość finansowa zrealizowanych działań w tym zakresie;
- bs) liczba obiektów zabytkowych, których atrakcyjność w zakresie turystycznym i edukacyjnym została podniesiona.

- 5) Podnoszenie świadomości społecznej na temat zabytków i promocja dziedzictwa kulturowego:

- a) wartość finansowa zrealizowanych działań w tym zakresie;
- b) liczba ustawionych tablic informacyjno-edukacyjnych o zabytkach;
- c) liczba zorganizowanych spotkań z mieszkańcami gminy na temat dziedzictwa kulturowego gminy;
- d) liczba wydanych folderów informacyjnych o zabytkach w gminie.

- 6). Zachęcanie mieszkańców Gminy do włączenia się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz do korzystania z walorów kulturowych regionu:

a) liczba działań informacyjnych i zachęcających mieszkańców gminy do włączenia się w ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz do korzystania z walorów kulturowych regionu.

7). Pozyskiwanie środków finansowych na ochronę, rewitalizację oraz promocję dziedzictwa kulturowego gminy Urzędów.

a) liczba uzyskanych dofinansowań i finansowań;

b) wartość uzyskanych środków.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

W myśl art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292): „W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku”.

Wskazana wyżej ustawa wskazuje równocześnie na możliwość pozyskiwania zewnętrznych środków w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac prowadzonych przy zabytkach (art. 74). Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2013 r., poz. 784).

Inne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa to:

- 1) środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- 2) środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- 3) środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej;
- 4) środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw - zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- 5) środki własne gminy - zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Możliwe jest staranie się o dofinansowanie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy z różnych programów ogłaszanych każdego roku przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę Urzędów zadań z zakresu ochrony zabytków

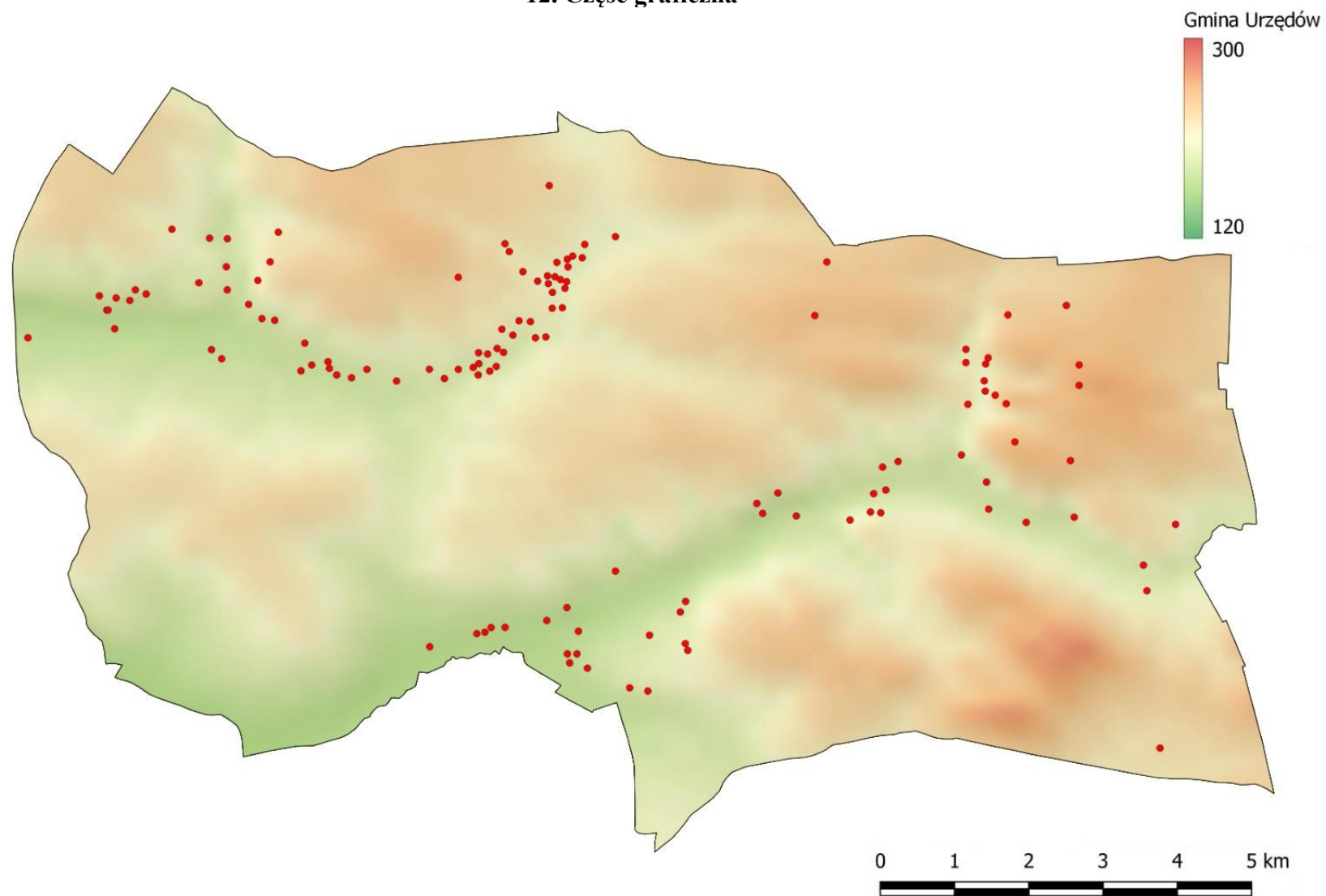
Zgodnie z załącznikiem 6 do Zarządzenia nr 175/2024 Burmistrza Urzędowa z dnia 1 października 2024 r., przedstawiono kalkulację wydatków bieżących w planie na lata 2025-2028, które obejmują:

- 1) Zagospodarowanie terenu wokół Pomnika ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego - opracowanie Programu prac konserwatorskich, kosztorysu i dokumentacji technicznej, mapy;

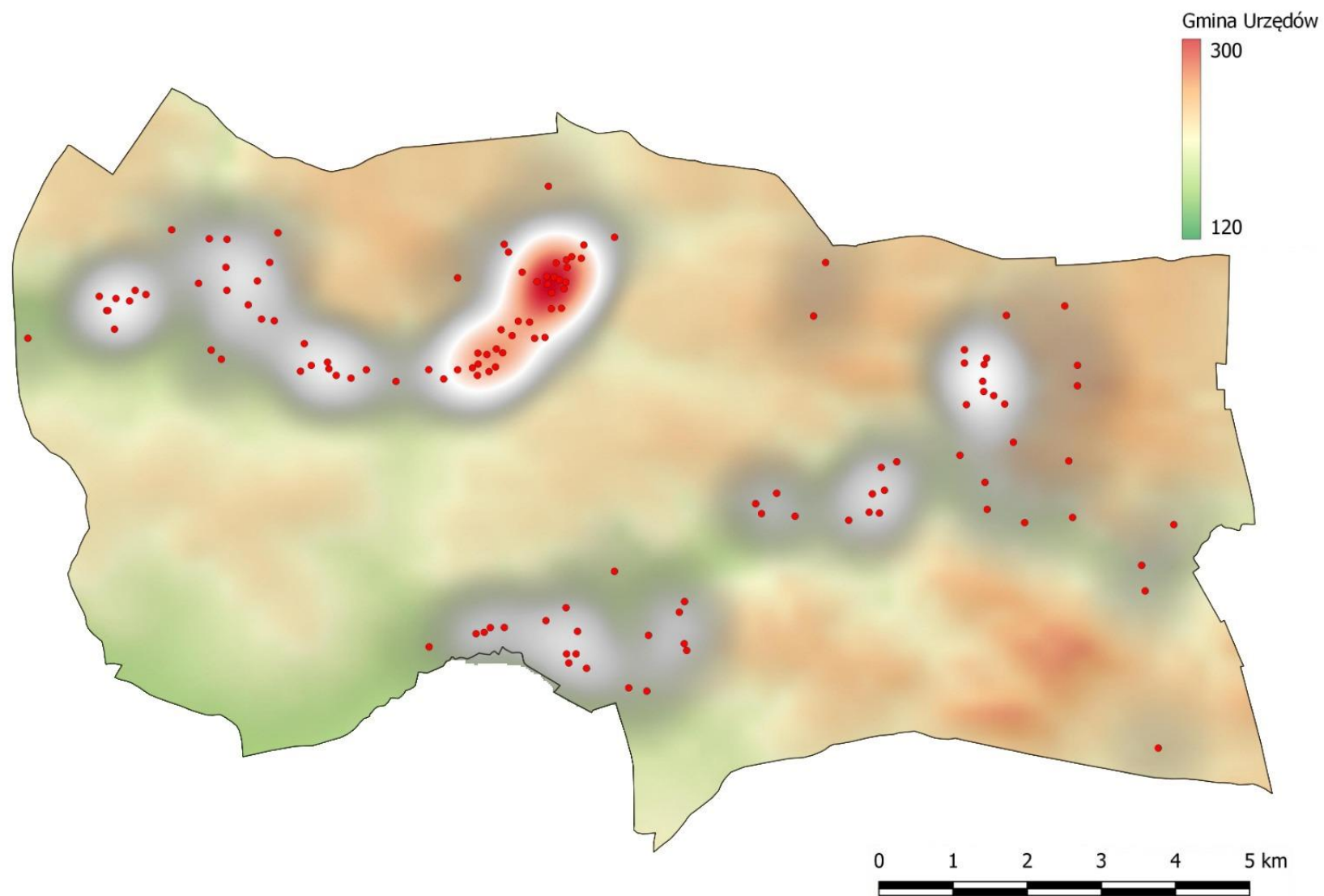
- 2) Prace konserwatorskie kwatery wojennej z I wojny światowej na cmentarzu parafialnym w Urzędowie - opracowanie dokumentacji technicznej, mapy;
- 3) Prace konserwatorskie Pomnika ku czci bohaterów o niepodległość 1831 - 1920 w Bobach-Wsi - opracowanie programu prac konserwatorskich, kosztorysu i dokumentacji technicznej, mapy oraz wykonanie prac.

W latach 2025-2026 będą również kontynuowane prace związane z realizacją projektu pn. *Prace konserwatorskie Grodziska wczesnośredniowiecznego w Leszczynie*. Projekt otrzymał dofinansowanie ze środków Rządowego Funduszu Polski Ład. Projekt, rozpoczęty w 2024 r., będzie również realizowany w latach 2025-2026.

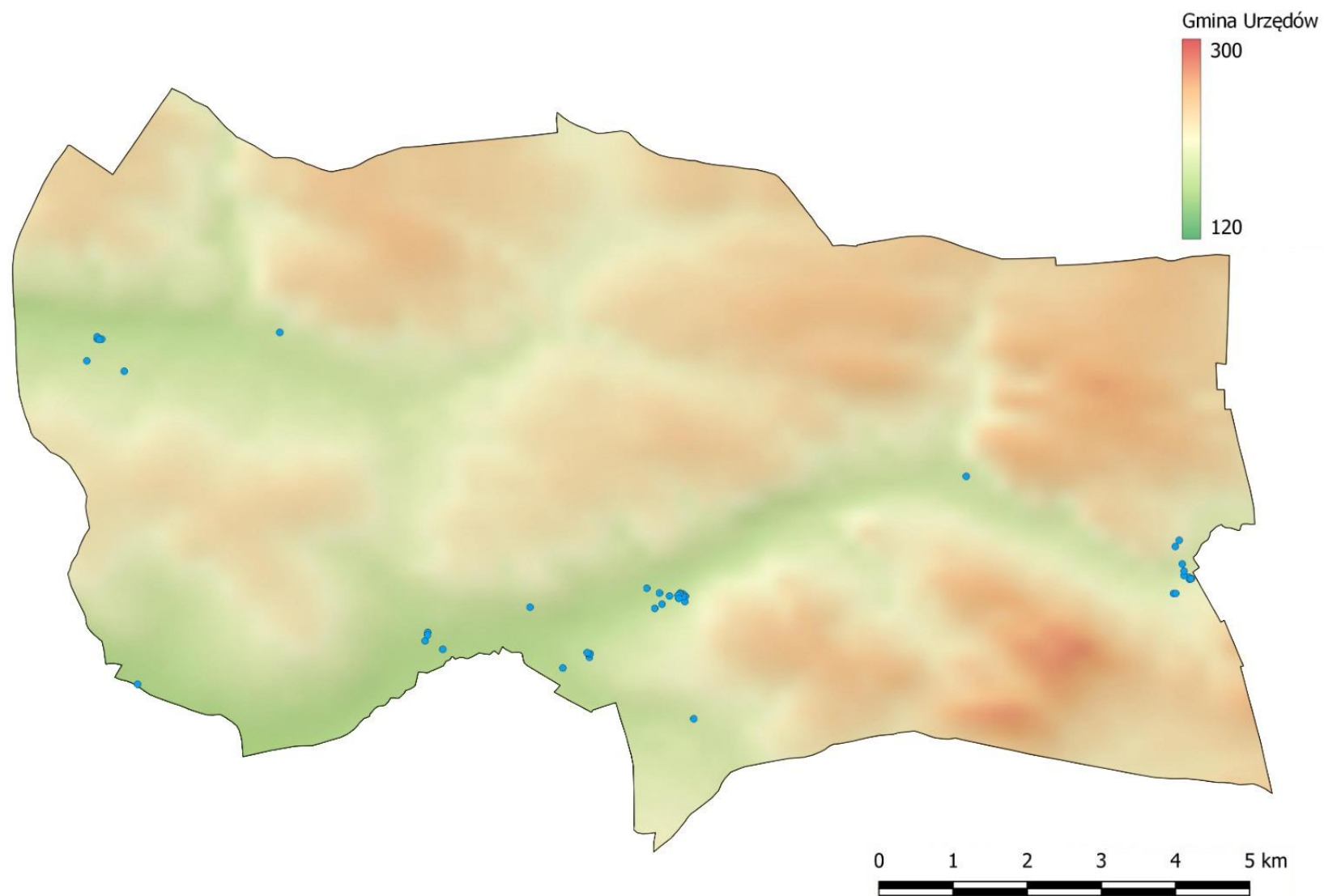
12. Część graficzna

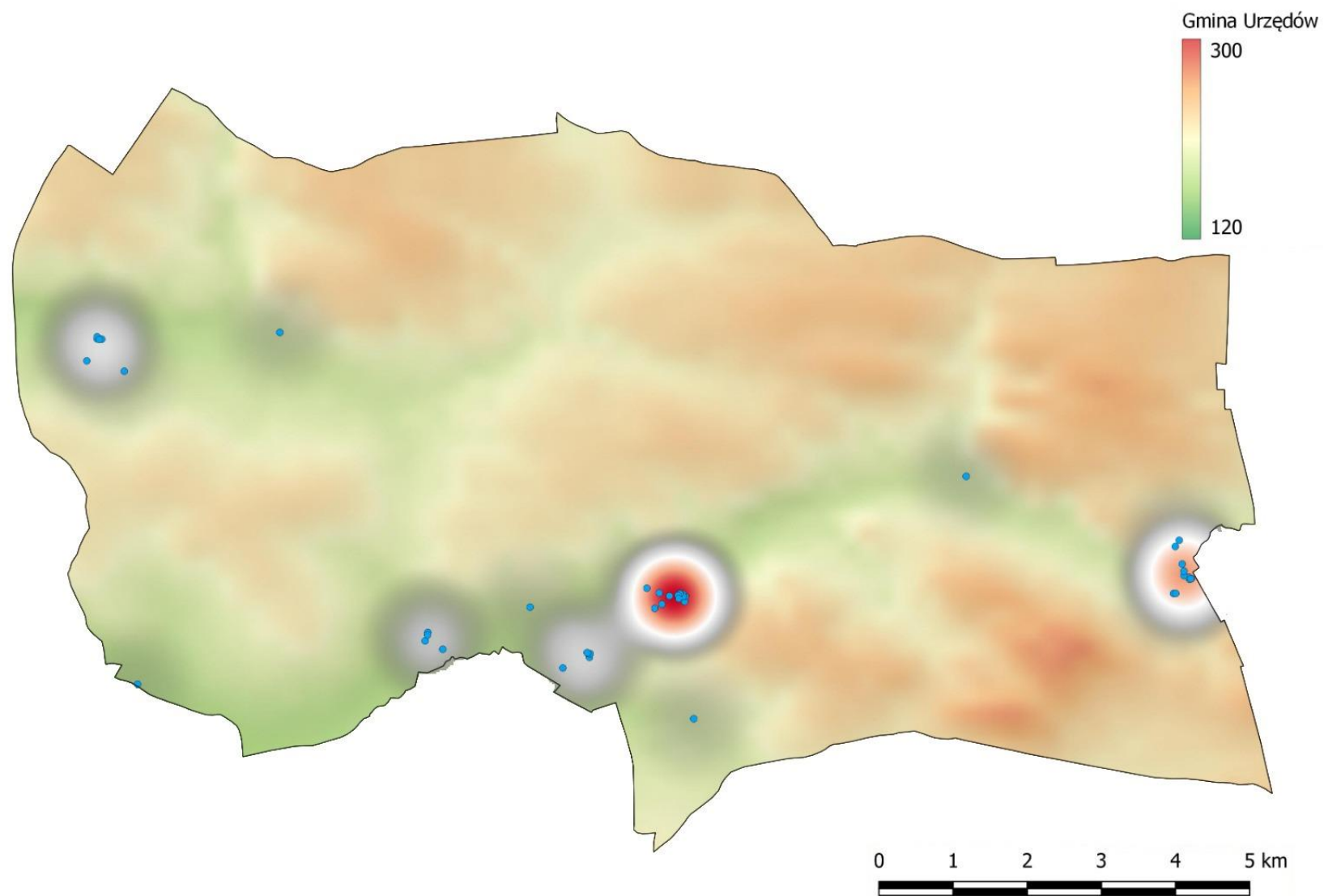
Gmina Urzędów, stanowiska archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków

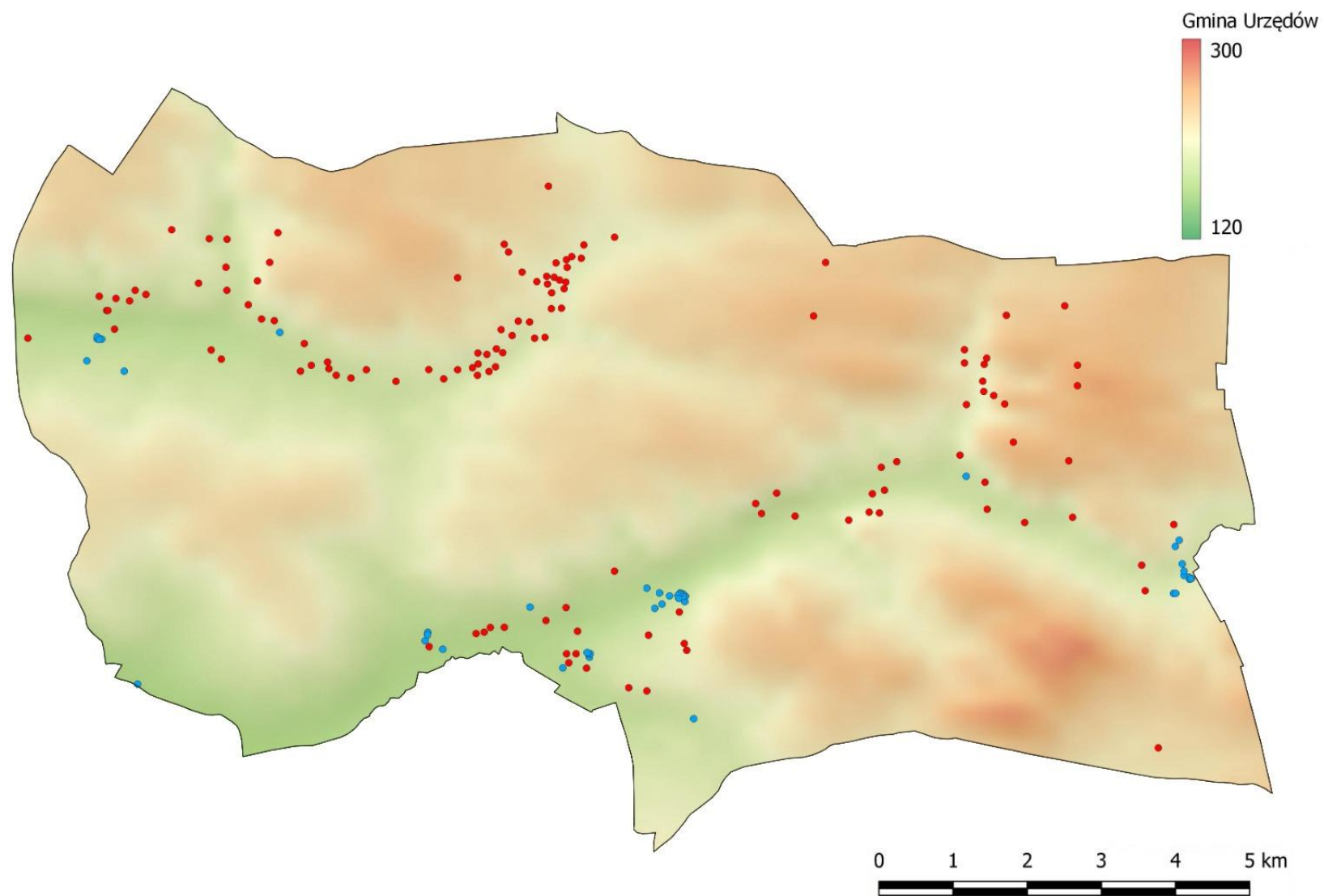
Gmina Urzędów, stanowiska archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków na tle mapy skupień

Gmina Urzędów, obiekty architektoniczne w Gminnej Ewidencji Zabytków

Gmina Urzędów, obiekty architektoniczne w Gminnej Ewidencji Zabytków na tle mapy skupień

Gmina Urzędów, stanowiska archeologiczne (kolor czerwony) oraz obiekty architektury (kolor niebieski) w Gminnej Ewidencji Zabytków

13. Bibliografia

Literatura

Błyskosz T., Fortuna-Marek A., Jagielska E., Liżewska I., Oszczanowska B., Welc-Jędrzejewska J., *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, „Kurier Konserwatorski” 3 (2009), s. 14-36.

Florek M., *Grody plemienne południowej Lubelszczyzny*, [w:] E. Banasiewicz-Szykuła (red.), *Grody z okresu plemiennego na Lubelszczyźnie*, Lublin 2018, s. 71-123 (*Skarby z przeszłości*, 19).

Gałkowski J., *W III Rzeczypospolitej*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 463-494.

Mączka G., Niedźwiadek R., *Leszczyna, st.I, gm. Urzędów, woj. lubelskie*, „Informator Archeologiczny” Badania rok 1995 (1998), s. 96-97.

Mączka G., Niedźwiadek R., *Pierwszy sezon badań na grodzisku w Leszczynie, gm. Urzędów, woj. lubelskie*, „Archeologia Polski Środkowowschodniej” 1 (1996), s. 103-109.

Mądzik M., *W Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1809-1964)*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 223-278.

Mikulec B., *Miasto w osadę zamieniona. Od powstania styczniowego do końca I wojny światowej*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 279-314.

Pękalski M., *Grodzisko przedhistoryczne w Leszczynie*, „Wiadomości Archeologiczne” 15 (1938), s. 204.

Rozwałka A., Mączka G., Niedźwiadek R., *Przedpaństwowy gród w Leszczynie i jego zaplecze osadnicze. Wybrane problemy*, [w:] B. Chudzińska, M. Wojenka, M. Wołoszyn (red.), *Od Bachorza do Światowida ze Zbrucza. Tworzenie się słowiańskiej Europy w ujęciu źródłoznawczym. Księga jubileuszowa Profesora Michała Parczewskiego*, Kraków-Rzeszów 2016, s. 287-311.

Słowik A., *Urzędów współczesny*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 495-516.

Surdacki M., *Urzędów w czasach królów elekcyjnych (1573-1795)*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 101-192.

Surdacki M., *Pod panowaniem Habsburgów (1795-1809)*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 193-222.

Surdacki T., *W okresie Polsku Ludowej 1944-1989*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 415-462.

Szczygieł R., *Lokacja miasta na prawie niemieckim i jego dzieje w czasach jagiellońskich*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 55-100.

Szymanek W., *W latach okupacji niemieckiej 1939-1944*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 345-414.

Wichrowski Z., *Okolice Urzędowa w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 21-54.

Zaporowski Z., *Urzędów w okresie Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, [w:] R. Szczygieł, M. Surdacki (red.), *Dzieje Urzędowa*, Lublin-Urzędów 2011, s. 315-344.

Opracowania, projekty i programy

Martyniuk J., *Program funkcjonalno-użytkowy. Prace konserwatorskie w Leszczynie*, Lublin 2024 (archiwum Urzędu Gminy w Urzędowie).

Piotrowski M., Piotrowska P., *Program zagospodarowania i udostępnienia obiektu zabytkowego – grodziska wczesnośredniowiecznego w miejscowości Leszczyna, w gminie Urzędów, objętego ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr C/10) dla celów turystycznych z uwzględnieniem ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz zabezpieczeń obiektu przed postępującymi procesami erozji naturalnej*, Lublin 2022, (maszynopis w WUOZ w Lublinie, w Urzędzie Gminy Urzędów).

Dokumenty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2001 nr 142 poz. 1591).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292).

Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Monitor Polski 2012, poz. 252).

Uchwała nr XXXVIII/254/17 Rady Miejskiej w Urzędowie z dnia 9 czerwca 2017 r. w sprawie przyjęcia „Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Urzędów na lata 2016-2026”.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2013 r., poz. 784).

Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026" (Monitor Polski 2023 poz. 1470).

Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Monitor Polski 2012 poz. 252).

Strony internetowe

Fundusze Europejskie dla Lubelskiego
<https://funduszeue.lubelskie.pl/>

Gmina Urzędów
<https://www.urzedow.pl/>

ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/home.xsp>

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wmp20120000252>

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20230001470>

Lokalny Program Rewitalizacji dla gminy Urzędów na lata 2016-2026
<https://ugurzedow.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/20170609u254.pdf>

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027 dla LGD Ziemi Kraśnickiej
<https://lgdkrasnik.pl/wp-content/uploads/2024/11/LSR-LGD-Ziemi-Krasnickiej.pdf>

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla gminy Urzędów
https://www.urzedow.pl/strona-3348-planowanie_przestrzenne.html

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
<https://www.gov.pl/web/kultura>

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury
[http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/2019/20190617_Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury_2004-2020_-_uzupelnienie_\(2005\).pdf](http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/2019/20190617_Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury_2004-2020_-_uzupelnienie_(2005).pdf)

Narodowy Instytut Dziedzictwa
<https://nid.pl/>

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.
https://umwl.bip.lubelskie.pl/?id=935&action=details&document_id=1035314

Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
<https://funduszeue.lubelskie.pl/>

Strategia Rozwoju gminy Urzędów na lata 2014-2022 (z perspektywą na kolejne lata)
https://www.urzedow.pl/strona-3366-plany_programy_strategie.html

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)
<https://rpo.lubelskie.pl/rpo/wiadomosci/prawo-i-dokumenty/strategia-rozwoju-wojewodztwa-lubelskiego-na-lata-2014-2020-z-perspektywa-do-2030-roku/>

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026
<https://umwl.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/813-zal-cyfr.pdf>

Wojewódzka Ewidencja Zabytków
<https://wkz.lublin.pl/wp-content/uploads/2025/01/powiat-krasnicki-gmina-Urzedow-aktualizacja-03.01.2025.pdf>

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie
<https://wkz.lublin.pl/>